memorii | jurnale | călătorii

Justina Irimia s-a născut la București în 1981. A absolvit Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București în 2005. A studiat timp de un semestru la Université Paris 12. În prezent este editor la Secția engleză din cadrul Radio România Internațional. A publicat articole în *Dilema* și *Observator Cultural*. A tradus pentru revista *Secolul XX*.

A călătorit pe toate continentele, dar, dintre orașele din cele 27 de țări vizitate, doar Buenos Aires a convins-o că trebuie să scrie despre el și să ajute o societate cunoscută în America Latină drept Parisul Sudului, și în Europa drept orașul lui Borges și al tangoului, să se lase descoperită și înțeleasă. În cei doi ani petrecuți în capitala argentiniană a purtat discuții atât cu sociologi, psihologi, istorici, jurnaliști, profesori și filozofi, cât și cu prieteni și cunoscuți, pentru a putea contura și analiza etosul local.

Justina Irimia

Ultimul tango la Buenos Aires

O metropolă exotică pe înțelesul tuturor

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Anca Lăcătuș
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Patricia Rădulescu
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IRIMIA, JUSTINA
Ultimul tango la Buenos Aires: o metropolă exotică pe înțelesul tuturor/
Justina Irimia. – București: Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3498-6
913(82 Buenos Aires)(0:82-992)
821.135.1-992

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

O societate care se contemplă

„De ce suntem ciudați? De ce suntem obiect de studiu?“ Luis Faraoni mă privea candid, în timp ce eu mă duelam cu pastele cu sos roz. În jur, lumea vorbea tare, acoperită doar de zgomotul mașinilor care treceau pe lângă trotuarul asaltat de mese. L-am ascultat atent și apoi m-am uitat la obiectul de studiu. Era miezul nopții, ceasul ideal al vieții *porteña*; în restaurantul Don Chicho, dezmățul culinar creștea sub valul discuțiilor, iar eu mă gândeam: cum să-i explic unui jurnalist ce mă făcuse să încep să scriu această carte? Încă din primele luni la Buenos Aires, simțisem că oamenii de aici merită cercetați și își pot reclama un spațiu în bibliotecă. Nu științific, nu rigid și nu într-un ghid turistic sau într-un jurnal de călătorie. Sunt prea pasionali și intenși ca să poată fi cuprinși într-o simplă analiză clinică, deși atracția e atât de mare, încât se studiază și între ei. Le place mult să vorbească despre ei, să asculte ce se spune despre ei și, atunci când acestea nu le sunt de ajuns, să citească, avid, ce se scrie despre ei, în țară sau în străinătate. Mărturie stau zecile de cărți despre propria societate, prezente în mai toate librăriile.

Această societate este, probabil, una dintre puținele în care, atunci când cineva e călcat, din greșeală, pe picior, îi răspunde celuilalt cu un zâmbet. Una dintre puținele societăți unde oamenii stau la coadă în fața ascensorului dintr-o instituție. În care oamenii din metrou îi aplaudă pe cântăreții ambulanți. Și singura societate în care, pentru a răspunde la „mulțumesc", se începe fraza cu „nu", replica tradițională fiind „nu, te rog" (echivalent al lui „pentru nimic").

Argentinienii se adoră și se critică permanent. Sunt convinși de propria unicitate și de faptul că europenii îi percep ca pe ceva bizar, sau, schematic, doar ca pe poporul lui Maradona sau ca pe niște dansatori de tango. „Europa vede America de Sud ca pe un acvariu plin cu pești rari", îmi spunea Luis Faraoni. Pe acest continent imens, Argentina își caută identitatea, și acum, la 200 de ani de la înființare, își contemplă frustrările și împlinirile cum a făcut-o mereu: cu tandrețe și cu un strop de perversitate. Dacă Europa este obosită și lipsită de vitalitate, Argentina „are chef de viață", remarca filozoful Diego Fernández, într-o discuție în care i-am pus zeci de întrebări despre propria țară. Adăuga, rapid, că nu ar putea trăi în Suedia și că frenezia argentinienilor e mult mai umană decât planificarea rece și minuțioasă a suedezilor. Tot el îmi atrăgea atenția că argentinienii care trăiesc în străinătate își caută justificări, fiindcă nu par siguri de alegerea făcută. Vorbele lui Diego îmi aminteau de comentariul unei prietene care îmi mărturisise că plictiseala de a ști cu trei luni înainte ce o să faci, cum se întâmplă în Europa, ar fi greu de suportat și nu ar schimba-o niciodată cu emoțiile neprevăzutului local. „Aici

nu te plictisești, pentru că trăiești aproape totul cu pasiune.“ Buenos Aires este însă și orașul psihoterapiei, o cutumă devenită modă, posibil capriciu. Alături de New York și Paris, el este, de altfel, parte din triada psihoterapiei mondiale. Corespondentă BBC în propriul oraș, jurnalista Valeria Perasso îmi relata ce a simțit, întorcându-se la Buenos Aires, după câțiva ani petrecuți la Londra. „Ce mi-a atras imediat atenția a fost lipsa de punctualitate, de neconceput la Londra. Ea se traduce ca lipsă de respect pentru timpul celuilalt.“ Dar reprosul Valeriei nu a durat mult – imediat a menționat că argentinienii trăiesc într-un „haos creativ“ și că au „darul de a găsi soluții în mijlocul celor mai mari probleme și încurcături“. În plus, faptul că îi admiră pe nord-americani ține de respectul pentru simțul ordinii și pentru eficiență, lucruri deseori absente în Argentina.

Despre oamenii din Buenos Aires, emoționali, polemici, pasionali și solidari, se va mai scrie, astăzi, cum se scria acum un secol. Li se satisface, astfel, dorința de a fi cunoscuți, elogiați, criticați, invidiați și feriți de stigmatul uitării. Se numesc *porteños* (aluzie la faptul că orașul este port) și își poartă numele cu vanitate cosmopolită. Copii de imigranți, ai căror strămoși au coborât de pe vapor (după cum ei înșiși mărturisesc), la pragul dintre secole și apoi de-a lungul secolului XX, în căutare de avere sau fugind de război, *los porteños* își arată fizionomia italiană sau iberică, adâncind confuzia europeanului, căruia îi e neclar ce ne unește și ce ne desparte pe noi, cei reuniți aici, pentru o clipă sau o viață. Și atunci înțelegi de ce orașul cu clădiri pariziene nu te respinge cu aroganța rece a Parisului, căci pe bulevardele sale enorme, sufocate de mulțimi grăbite și răscolite de

acordurile de tango ce se revarsă când și când din magazinele larg deschise, câte un zâmbet sicilian îți amintește că te afli în America de Sud, că aici râsetele, ironia și neobositul simț teatral nu vor înceta niciodată. Echilibrul, proporția ce se ascunde sub nesfârșita întindere de Europă maiestuoasă, este tocmai seninătatea celor care îl umplu, cu patima lor și cu dubla lor identitate. Căci acest oraș îndrăgostit de canoane arhitecturale europene a fost fidel oamenilor săi – italieni, spanioli, francezi, germani, englezi, ruși, polonezi, scandinavi și evrei europeni. Iar limba vorbită aici – simfonie nervoasă – trezește nedumeriri, pentru că lentoarea dulce și senzuală a accentului tipic argentinian anunță că italiana și-a lăsat pe veci amprenta în ființa *porteña*. Nicăieri în lume, în afara Italiei, nu mai curge atât de seducător, atât de îndrăzneț, pe alocuri ofensiv, mereu minunat, timbrul legănat al limbii italiene. O spaniolă tipică îmbracă această tonalitate definită de expresii locale atât de plastice încât par copiate din scenarii de comedie. Dintre toți sud-americanii, doar uruguayenii, vecinii mai săraci, împărtășesc întru totul spaniola argentiniană. Uneori, ea își coboară influența italiană până la degetele care croiesc un gest identic cu gestul explicativ făcut de italieni, dar care aici exprimă uimirea.

Prin centrul orașului trece 9 de Julio, cel mai lat bulevard din lume, un vârtej de aproape 20 de benzi ale cărui voce și pulsație nu încetează nici o clipă, pe cât de atrăgător, pe atât de amenințător. Un bulevard care, fără îndoială și cruțare, umilește Champs Élysées-ul. Fără a avea eleganța lui, 9 de Julio are mult din Europa glorioasă care a cucerit Lumea Nouă și se încăpățânează să trăiască în mijlocul ei. Un

obelisc alb, de o eleganță afirmativă, se înalță la principala intersecție. Despre acest simbol al orașului, recognoscibil în toată lumea, unul dintre prietenii mei, venit din provincie în studenție, îmi spunea că reprezintă „faptul că nu ai eșuat venind aici, faptul că poți supraviețui în acest oraș".

Pe străzile elegante pline de cerșetori și vagabonzi, sub privirea ferestrelor asaltate de ornamente arhitecturale, se adună mormanele de gunoi, pe care oamenii străzii le triază cu grijă, seară de seară, oprindu-se pentru a se odihni pe sacii imunzi sau pentru a-și plimba copiii în cărucioare cu deșeuri. Cerșetoria e azi acompaniată de o vertiginoasă rată a criminalității produse de sărăcie. Presa relatează la fiecare oră cazuri de jafuri, crime și luări de ostatici – un fapt devenit banală realitate într-un oraș care, până acum două decenii, se număra printre cele mai sigure din America de Sud.

Buenos Aires își poartă, în acești ani, resemnarea furioasă a mizeriei, dar nu încetează să strălucească din inima lui, care mărturisește despre nenumăratii pași de tango, până în cartierele rezidențiale de un lux uimitor și până în suburbiile murdare. În martie, la Buenos Aires vine toamna, iar dulceața autumnală a fratelui său mai bătrân, Parisul, se încarcă aici cu bogăția sudului și cu nostalgia epocii în care Carlos Gardel, celebrul creator și cântăreț de tango, cânta despre al său *Buenos Aires querido*.

Spațiu, nu timp

Mă voi opri la colțul unde nu vei veni.
Julio Cortázar, *El Futuro* (*Viitorul*)

Prin ochii hubloului de avion, orașele Americii de Sud se zăresc în anatomia lor reală. Ele se întind cuminte și previzibil, precum notele succesive ale unei muzici tihnite. Străzile perfect perpendiculare, de o rigoare liniștitoare, alcătuiesc dreptunghiuri în jurul cărora viața se desfășoară cu intensitatea oricărui alt loc al acestei lumi.

Buenos Aires, gloria Americii de Sud, portul care își deschide brațele către Europa care l-a creat și către lumea care îl descoperă neîncetat, este, la fel ca surorile sale, locul unde spațiul, și nu timpul, țese firul existenței și determină pașii pe străzile sale cu nume elegante. Turistului european, lipsit de întâlnirea cu New Yorkul ori cu alte orașe nord- sau sud-americane, i se înfățișează o ciudată așezare de străzi care îl poartă pe distanțe enorme și obositoare, deopotrivă prin cartiere luxoase și zone imunde, cu o nonșalanță de pantomimă. Astfel, el descoperă că, la 2 km de punctul de plecare, ajunge într-o lume diferită de cea din care a plecat, aflându-se însă pe aceeași stradă. Explicația e simplă și absolut tehnică – Buenos Aires este construit pe structura de *cuadras*. O *cuadra*, echivalentul termenului american *block*, este doar în aparență o stradă, în accepțiunea europeană

a termenului. Lungă de aproximativ 100 de metri, ea reprezintă un fragment, o articulație din ceea ce, în înțelegerea locală, înseamnă o stradă. O stradă din Buenos Aires, întotdeauna foarte extinsă, este deci alcătuită din numeroase *cuadras*, care se succedă perseverent și natural, purtându-și călătorul cu siguranța unui ghid. Dată fiind lungimea străzilor, de multe ori referirea la o anumită adresă se face nu prin numărul căutat, ci prin menționarea uneia dintre străzile perpendiculare pe aceasta.

Căci structura urbană este de mult asimilată de ființa localnicului, făcând ca orice deplasare pe jos să fie mijlocită de spațiu, departe de dictatura timpului. Astfel, întrebării clasice: „Unde se află strada X?“ i se va răspunde invariabil cu o referire la numărul de *cuadras* care trebuie străbătute, și nicidecum la numărul de minute necesare. Turistul care s-ar interesa, inocent, de timpul implicat de traseu s-ar confrunta cu privirea nedumerită a localnicului, confruntat, la rândul sau, cu o noutate adusă din lumea veche, locul unde, spre stupoarea sa, nu există *cuadras*, iar oamenii, presupune el, merg pe stradă într-o confuzie generalizată, ratând, frecvent, destinația.

Este greu de imaginat un loc în care două substantive să apară cu o insistență care să le transforme într-o parte a codului său identitar. Nu este nevoie să vorbești spaniola locală ca să înțelegi că, în Buenos Aires, termenul *cuadra* și complementul său *esquina* au coborât din dicționar, intrând în ființa *porteña* cu fermitatea unui decret și confortul unui reper. Căci, dincolo de orice referință concretă, aceste două cuvinte se topesc în intime coordonate socio-culturale, iar prelungirea lor fizică le dăruiește viață proprie. *Esquina*

este colțul străzii. Cuvântul trăiește aici plenitudinea identității sale – este reper inevitabil al unui drum, al localizării unei stații de autobuz, al unei farmacii, al locului unei întâlniri. În acest oraș romantic și decadent, mângâiat de nostalgia tangoului, *esquina* este colțul în care trăiește, de un secol, câte o cafenea celebră sau o modestă crâșmă, câte o misterioasă casă abandonată sau un depozit de unelte diverse. Este termenul care, de mult, a fost împrumutat de numele câte unui restaurant de cartier. *Esquina* este locul unde se înalță, arogant, câte o cupolă amenințătoare a cărei înfățișare își găsește armonia în acest Paris al Sudului.

Din binefacerile unei mode

Și Dumnezeu pune mai puține întrebări, și tot iartă.
Zicală argentiniană

Un șuvoi de oameni nerăbdători curge neîncetat de-a lungul bulevardului Rivadavia. Mașinile trec nesăbuit, umplând de praf și zgomot intersecția dintre Rivadavia și Acoyte, cunoscut loc de întâlnire al cartierului. De la etajul doi, îi privesc din când în când, absent de binevoitor, în timp ce o ascult pe Liliana. Stă așezată vizavi de mine, de unde intersecția nu se poate vedea, și se uită doar în ochii mei așa cum, îmi imaginez, își privește zecile de pacienți care iau loc pe același scaun, de-a lungul unei săptămâni. Psiholog cu experiență, Liliana Kasdaglis ascultă confesiuni, privește lacrimi, descoperă secrete și încearcă să afle dacă deține vreuna dintre cheile misterului omului argentinian.

Se spune că Buenos Aires este orașul cu cel mai mare număr de psihologi pe cap de locuitor din lume. Sociologul Esteban Lijalad îmi atrăgea atenția că mulți psihanaliști evrei din Austria și Germania s-au refugiat la Buenos Aires, fugind de persecuția naziștilor, și au pus bazele Asociației Psihanalitice argentiniene. Metodele școlii europene de psihanaliză au călătorit și ele la Buenos Aires, în anii '60, și au fost primite entuziast. Astăzi există o zonă numită Villa Freud (*villa* desemnând o zonă dintr-un cartier)

datorită numărului impresionant de cabinete psihologice. Mulți dintre cunoscuții mei sau dintre persoanele cu care am intrat în contact menționau nonșalant că fac terapie, așa cum ar fi vorbit de mersul la cumpărături. Spre deosebire de multe alte societăți, aici a merge la psiholog nu este perceput ca ceva rușinos. Mai degrabă o simplă modă sau un capriciu și, fără îndoială, o afacere prosperă, terapia este deja un *commodity*. Aș fi vrut s-o fac pe Liliana să devină sclava generalizărilor care să-mi permită să schițez tipologia omului din Buenos Aires. Lucru deloc ușor, pentru că psihologii se feresc tocmai de generalizări și clișee. Liliana mi-a vorbit, fără multe detalii, despre problemele de cuplu ale pacienților săi, principalul motiv al începerii terapiei, și am discutat, pe scurt, despre instabilitatea emoțională și gelozia obsesivă, teme atât de des invocate aici.

Cel mai faimos personaj de bandă desenată, Mafalda, construiește, într-unul dintre episoadele seriei, o jucărie mare. Mama o întreabă dacă face un pătuț pentru păpuși, dar fetița de 7-8 ani, rămasă singură, comentează iritată: „Ce pătuț, e canapeaua psihologului!"

Una dintre posibilele explicații ale succesului terapiei psihologice este și disponibilitatea argentinienilor de a vorbi despre ei, de a-și împărtăși grijile și, mai ales, de a se plânge. În general, argentinianul nu are rezerve în a-și face cunoscute problemele, cu orice ocazie. Uneori, însă, nu e de ajuns să vorbești cu prietenii. O amică îmi descria astfel recursul la psiholog: „O problemă personală e ca o pată pe un perete. Cu cât te uiți mai atent la ea, cu atât nu înțelegi nimic. Iar dacă îți chemi prietenii să te ajute, ei o să vrea s-o facă, dar o să rămână mereu în fața peretelui, în dreptul tău, și o să

vadă exact ce vezi și tu. Psihologul e cel care face un pas înapoi și vede pata de departe."

Un filozof cu care am discutat despre succesul psihoterapiei la Buenos Aires mi-a mărturisit că nu îl poate explica, că nici nu și-a pus problema să-l înțeleagă și că el însuși a făcut 10 ani de terapie, întreruptă doar de moartea psihologului personal!

Psihologul Graciela Perrier mi-a spus că, fiind un popor care „trăiește din criză în criză", argentinienii sunt obișnuiți să meargă înainte pe cont propriu, dar că, în unele momente, au nevoie de terapeuți. Loc al reflecției obiective, terapia este văzută și ca „spațiu sanitar"; multe persoane îi mărturisesc Gracielei: „Simțeam nevoia să fac ceva care să mă ajute."

Dacă acum 30-40 de ani era privilegiul celor înstăriți, în anii 2000 terapia a devenit instrumentul tuturor claselor sociale. Iar de când are și reputația unei mode, adolescenții și copiii le cer părinților să le plătească ședințe la psiholog. Un student îmi povestea, amuzat, că îi sugerase unei colege de 22 de ani să încerce să fie mai puțin crispată și nesigură, și o întrebase dacă a făcut ceva ca să-și schimbe comportamentul. Fata i-a răspuns: „Da, mi-am schimbat psihologul!"

Există cazuri de dependență de terapie, după cum există cazuri în care psihologul îi propune pacientului să înceteze tratamentul, pentru că perpetuarea lui ar deveni nocivă. „Este psihologul noul preot?" – nu am putut să evit întrebarea-clișeu în discuția cu Graciela. Mi-a replicat: „Respectul pentru Biserică aici este formal. Suntem prea inchizitivi pentru a accepta ceva doar de dragul de a accepta. Biserica nu mai are greutatea pe care a avut-o pe vremuri."

Într-adevăr, nemulțumirea față de Biserica Catolică, manifestată tot mai agresiv, ar putea explica de ce *los porteños* caută un leac rapid pentru probleme personale de toate naturile, în persoana unui psiholog. Spre deosebire de alte societăți latinoamericane, cea argentiniană este mai degrabă laică. Un graffiti din Buenos Aires afirma: „Singura biserică care luminează este cea care arde."

Mai mulți psihologi mi-au spus că principala frică a argentinienilor de azi este legată de lipsa de siguranță, în contextul creșterii dramatice a ratei infracționalității. Jafurile violente, crimele și răpirile au modificat obiceiurile cotidiene, alimentând paranoia și neîncrederea (mulți refuză să mai răspundă soneriei de la interfon și le interzic copiilor să se joace în fața blocului).

La finalul discuției cu Graciela, am întrebat-o ce cuvinte asociază cu societatea *porteña* contemporană. Mi-a răspuns: „Anarhică, emoțională, prietenoasă, inteligentă." Și, înainte să-i părăsesc cabinetul, a adăugat, pe un ton de prevenire: „Dacă ți se pare că ce ți-am spus e incoerent pe alocuri, nu te îngrijora. Așa suntem noi."

Despre glumă

Gata cu intermediarii, să vină Dumnezeu!
Graffiti din Buenos Aires,
înainte de vizita Papei Ioan Paul al II-lea din 1987

Spre deosebire de umorul naiv, relaxat și candid al brazilienilor, argentinienii se amuză subtil și rafinat. Zâmbetul amabil cu care se salută se poate transforma în hohote de râs, pe măsură ce dansul glumei se desfășoară, lent sau alert, către final. „În noi există pornirea de a fi mereu comici, de a face glume și bancuri și de a relaționa totul cu buna dispoziție", îmi spunea, între două bancuri spontane, Horacio Guemarra, un tânăr inginer dornic de o discuție despre propria cultură.

Gluma argentiniană destinde pentru că imprimă un echilibru între persoana care invită la râs și interlocutorul său, care, surprins de noutate, reușește rapid să decodeze mesajul, să-l împărtășească și să se amuze. În acest punct, spectatorul intră în intimitatea celui care l-a făcut să râdă, iar dialogul și conexiunea își găsesc locul la fel de spontan precum însuși comentariul care le-a creat. Câte o remarcă făcută într-un magazin din Buenos Aires se poate naște din subtilități neașteptate, de exemplu, în mijlocul unei scene în care vânzătorul îi întinde cumpărătorului punga cu alimente. O clipă doar și apare unda comică, variind de la glumă rafinată la aforism, urmată de râsetele celor din jur

și, negreșit, de o replică la fel de inteligentă, naturală precum o clipire. Uneori, senzația că gluma este inevitabilă dă ființă însuși dialogului – argentinienii par să înceapă discuția doar pentru a avea ocazia să râdă. Se intuiește, deseori, adierea regizorală a spiritul comic local. Este explozia de comentarii înțelepte, ironie tăioasă, imaginație copleșitoare și râset nestăvilit, care au produs comedii desăvârșite, pe care doar soarta nebinevoitoare a Argentinei le-a ținut departe de reputația mondială.

Merită menționată butada lui Carlos Bilardo, fost antrenor al echipei naționale de fotbal: „Femeia este ca un jucător: dacă nu vrea într-o anumită poziție, nu trebuie să insiști."

În mijlocul unei stagnări a metroului (fapt banal în Buenos Aires, încetinit de permanente greve și proteste sindicale), o doamnă așezată lângă mine a comentat ironic cele 10 minute de așteptare: „Și se mai spune că metroul e cel mai rapid mijloc de transport!" Comentariul nu detronează însă replica unui vânzător de ziare, pe care îl întrebasem, sec, unde se află „Independența" – referire la bulevardul Independencia. Replica a urmat sub formă de întrebare rapidă: „Independența femeii sau a bărbatului?" Am început să râd și, pentru câteva minute, mi-am uitat intenția inițială. Total neașteptat, vânzătorul s-a lansat într-o lungă reflecție asupra dragostei, a vieții de familie și a altor chestiuni existențiale, încheind cu un zâmbet critic îndreptat către pânza cu care ștergea chioșcul de ziare. Mi-a explicat că îl înlocuia temporar pe fiul său, care însă întârzia dincolo de ora stabilită. A conchis: „Băiatul meu trebuie să fie ocupat acum. Nu știu cum de a ieșit așa afemeiat! Îți vine să crezi?"

Resemnați spectatori ai străzii, vânzătorii de ziare din Buenos Aires produc sfaturi, comentarii, opinii și au un potențial de glumă mereu demonstrabil. Cu altă ocazie, îl întrebasem pe unul dintre ei de ce cartea liniilor de autobuz era atât de scumpă, la chioșcul lui. Înainte de a-mi termina întrebarea, mi-a răspuns, cu promptitudinea actorului care și-a învățat replica de comedie italiană: „Pentru că și eu trebuie să trăiesc. Am trei neveste!“

Despre familiaritate și puterea de a râde

— Mamă, tu știi vreun Sergio?
— Cine nu știe vreun Sergio?
Dialog antologic din comedia *Esperando la carroza,*
(*În așteptarea carului mortuar*), 1985

Dialogul redat în motto are loc în următoarea situație: unul dintre personaje, alcoolic, primește un telefon de la vărul său Sergio. Prea beat ca să-și amintească cine este Sergio, care văr este la telefon și să înțeleagă despre ce e vorba, el își întreabă mama senilă dacă știe vreun Sergio. Replica bătrânei a ajuns nemuritoare.

O anecdotă deja clasică îl definește astfel pe argentinian: un italian cu nume spaniol care se crede englez. Ironia nu rezistă mai mult de câteva clipe; argentinianul de rând are cel puțin una dintre ascendențele menționate mai sus. Melanjul etnic local anulează convingerile fabricate în mintea europeanului care așteaptă să cunoască o țară populată exclusiv de oameni cu pielea închisă, descoperind în schimb că nu există o fotografie tipică de pașaport argentinian. Fizionomiile pot aparține oricărui popor, iar în marile orașe influența sângelui indian s-a plecat de mult în fața metisajului european, alimentând o mândrie ce uneori se plimbă în vecinătatea aroganței – argentinianul are certitudinea, susținută și de educația școlară, că este cel mai alb și mai civilizat dintre sud-americani.

Dar cum se definește argentinianul în mijlocul argentinienilor? Probabil cele mai autentice și mai rezistente coordonate ale vieții lui sunt simțul conviețuirii și certitudinea apartenenței la un popor care, de sub învelișul permanent tulburat de sărăcie, violență și nedreptate, nu își permite să ia calea dezbinării. Această marcă identitară se reflectă în primul rând în manierele impecabile a căror defilare nu are nimic din rigiditatea britanică sau din ipocrita amabilitate franceză. Sunt politicoși până la exces, dar convingători, foarte prietenoși și însoțiți de un zâmbet care îl provoacă pe cel al interlocutorului. Unei astfel de atitudini nu îi poți răspunde fals, nici nu ai avea când. Nu poți apuca arma respingerii în fața cuceririi totale. Invitat să parcurgi traseul ludic al unei priviri sau al unui dialog, trăiești momentul departe de umbra ostentației și de grimasa bunăvoinței forțate.

Vorbitorului de spaniolă primele clipe în Argentina îi dezvăluie o lume puțin preocupată de protocol – oamenii se tutuiesc, într-o completă și entuziastă neglijare a termenului „dvs.“. Utilizat doar cu referire la persoane în vârstă sau cu titluri importante, „dvs.“ aproape a dispărut din vocabularul ultimilor 15-20 de ani. În metrou, în magazin, pe stradă, la serviciu, oamenii trăiesc candoarea lui *vos* (pronume exclusiv local, echivalentul lui *tú* din spaniola celorlalte culturi) cu certitudinea cu care își savurează apartenența la propria familie. Există aici ceva de film italian, cu exuberanța siciliană a sărăciei tradiționale din cartierul extins, care îi adună pe toți, dărâmând ziduri și inhibiții. Familiaritatea comportamentului social argentinian este, indubitabil, una dintre mărcile moștenirii imigraționale.

Aduși din îndepărtata Europă de vapoare nerăbdătoare și speranțe ingenue, strămoșii argentinienilor de azi se găseau în fața lumii noi și a patriei care aștepta, provocator, să fie construită. Țară nouă, Argentina își datorează existența și identitatea imigranților care nu au încetat să sosească de la jumătatea secolului al XIX-lea până în ultimele decenii. Covârșitorul proiect presupunea o solidaritate străină de discriminări și diferențe, trăsătură care s-a menținut pe tot parcursul istoriei țării. Astăzi, oamenii se salută invariabil cu „ce faci/cum îți merge/ce mai e nou?“, formule amabile fixe, dar cordiale, și își manifestă familiaritatea față de cei cunoscuți, dar și față de cei întâlniți pentru prima dată. Iar dincolo de acest cod acceptat cu bonomie, spiritul conviețuirii se citește, mai mult decât în alte culturi latinoamericane, în abundența de termeni afectuoși pe care doar subtilitatea, umorul și ludicitatea societății care i-au produs îi pot decoda. Imposibil de tradus literal, căci ar provoca uimire sau confuzie, termenii de alint pe care argentinianul mediu, de la proletar la cel din clasa de mijloc, îi folosește în dialogurile curente cu familia, prietenii, cunoscuții și necunoscuții reamintesc că, în diversitatea ei etnică, Argentina este mai omogenă decât multe alte culturi ale zonei. La origine pur descriptivi, termeni precum „gras“, „negru“, „chel“, „slab“, „nebun“, cu variantele lor feminine, îndulcesc adresarea informală cu o plasticitate comică, de o candoare surprinzătoare. Uneori, intervin și excese – termenul de alint referitor la soție, fiică sau altă femeie apropiată este, nici mai mult, nici mai puțin decât „regină“. Cuvânt foarte comun, el nu are încărcătura pe care i-ar evoca-o unui străin.

Argentinianul Charly Garcia, unul dintre cei mai renumiți cântăreți latinoamericani de rock, comenta într-unul dintre cântecele sale: „Poate pentru că nu sunt din nobilime te pot numi regina și prințesa mea."

Dar nelipsit din orice salut argentinian este sărutul pe obrazul drept. Familie, prieteni, colegi, cunoscuți, șefi și subalterni, pacienți și doctori, avocați și clienți se salută astfel, într-o pornire naturală care nu lasă timp ezitării sau jenei. De altfel, absența clasicului sărut s-ar citi drept lipsă de respect, de maniere sau ca mesaj direct de respingere. Atipică, această ultimă atitudine îl contrariază pe argentinian, educat să își reprime pornirile de antipatie, de furie sau de ofensivă. Pentru aceasta, el are permanent la îndemână ironia, o sursă infinită de remarci pe cât de acide, pe atât de comice.

Căci, dacă politețea formală nu apare pentru a da curs convențiilor, aceasta se întâmplă pentru că se naște gluma. Umorul argentinian a ratat drumul către succesul mondial pentru că l-au depășit, energic, cel evreiesc și cel italian. Însă el și-a găsit dulcea răzbunare – s-a întrupat din cele două și a invitat contribuția celorlalte culturi care formează această societate. Spontaneitatea râsului, intensitatea cu care irupe în mijlocul celui mai neașteptat context și nonșalanța cu care arată că nu are nevoie de context dizolvă anxietăți și nesiguranțe, la fel cum reamintește fraternitatea cu ceilalți. Teatralitatea umorului local împrumută din prospețimea celui italian, ironic și neiertător, și, pe culmile sale de-a dreptul artistice, evocă perfecțiunea improvizată a commediei dell'arte. Iar atunci când surprinde, când provoacă secunde sau chiar minute lungi de confuzie și reflecție,

atunci când, aparent, nu își are locul în dialog pentru că triumfă în subtilitate, umorul argentinian își trăiește clipa de glorie – este farmecul inefabil al umorului evreiesc.

Ce atrage imediat atenția în glumele, zicalele și proverbele locale este imaginația. Asocierile pe care argentinienii le fac cu rapiditate evocă imaginația savuroasă a copilului, liber să gândească cele mai neașteptate năzdrăvănii. Cu prietenii mei am purtat sute de discuții în care glumele se iveau cu orice preț, dar niciodată ridicol. Cele mai multe se construiau pe analogii atât de surprinzătoare, încât deplasau discuția de la subiectul inițial și mă făceau să mă întreb dacă nu cumva stau de vorbă cu niște comici atinși de geniu. Talentul de a găsi analogii cât mai plastice se află și la baza multor zicale și expresii tipice, pe o listă care pare să se mărească de la o zi la alta. În multe dintre ele se simte improvizația și par rostite pentru prima dată. Câteva exemple: despre un lucru foarte greu de făcut se spune că a-l face e „mai greu decât să-i pui pantaloni caracatiței". Despre un loc unde e foarte frig se spune că se află „acolo unde soarele răsare îmbrăcat". O zicală care descrie un om urât: „E atât de urât, încât, când s-a născut, barza a venit de două ori, o dată ca să-l aducă și a doua oară ca să-și ceară scuze." Un lucru deranjant este „supărător precum musca la priveghi". Un lucru inutil „este mai inutil decât claxonul la avion". Când cineva este foarte agitat, se spune că este „transpirat precum un martor mincinos". Jacobo Winograd, comic argentinian de origine chiliană, a inventat o zicală devenită aforism: „Portofelul îl omoară pe cavaler." (Cu alte cuvinte, pentru a cuceri o femeie,

bogăția prevalează mereu asupra manierelor.) Iată și o analogie îndrăzneață: „Mai îngrijorat decât Adam toamna…“

Cu lumea umorului artistic se asociază și un caz de ironie sinistră, evocat și azi, la 24 de ani de la întâmplare. În 1988, Alberto Olmedo, unul dintre cei mai mari comici argentinieni, ale cărui zeci de filme din anii ’70 și ’80 continuă să aibă succes, murea într-un mod absurd, la 54 de ani. După o noapte petrecută cu soția sa și după ce consumase alcool și droguri, Olmedo s-a urcat pe balustrada balconului de la etajul 11, într-un joc copilăresc de neînțeles, și a alunecat pe tabla udată de ploaie. Femeia a încercat, disperată, să-l țină, dar Olmedo a căzut în gol. Imaginea cadavrului său zăcând pe gazonul din fața blocului, în stațiunea balneară Mar del Plata, se difuzează și azi; privirea surprinsă a actorului ce până atunci stârnise doar hohote de râs a rămas astfel în memoria colectivă.

Mituri și manii

Nu numai că sunt perfect, sunt și argentinian.
Zicală argentiniană

Banc local: doi argentinieni (de preferință *porteños*) se pregătesc să sune la ușa unei case, undeva în Europa. Înainte de a o face, unul dintre ei îl întreabă pe celălalt:

— Măi, le spunem că suntem argentinieni?

— Nu, măi, dă-i dracului!

Ascultătorului străin de cultura locală îi e imposibil să înțeleagă anecdota. Replica personajului redă o singură certitudine: dacă europenii nu află că tocmai le-au intrat în casă doi argentinieni, vor pierde binecuvântarea unei prezențe unice.

Superbia argentiniană, desăvârșită în Buenos Aires, este asimilată ca parte a personalității naționale. Provincialul se recunoaște umilit de vanitatea celui din capitală, străinul o admiră sau o critică, iar cel care și-o cultivă și-o asumă pur și simplu. Indiferent de mâinile care o cuprind, trufia argentiniană se alimentează din realități incontestabile și ficțiuni fragile – elitismul sângelui european și frumusețea fizică ale argentinienilor se alătură convingerii că ei sunt printre cei mai buni. Sau, în elogiul creat de reclama aniversară a unui cunoscut canal TV local, „suntem cel mai bun public din lume, avem cel mai lat bulevard din lume, femeile

cele mai frumoase, noi am câștigat un Premiu Nobel, noi am inventat bypassul".

„Un popor cu vocație imperială", spunea Ortega y Gasset despre argentinieni, în 1929, după una dintre cele trei vizite în Argentina. Îndrăgostit de Buenos Aires și de femeile sale, filozoful spaniol scria eseul *Intimidades* (*Intimități*), tulburătoare reflecție despre „omul fluviului la Plata", descris drept „unul dintre cei mai înzestrați care există". Pe omul acelei epoci, el îl caracterizează cu o concizie împărtășită de psihologii argentinieni ai secolului nostru: „Sub nici o formă nu se poate eluda singura definiție riguroasă: argentinianul se place pe el însuși." Ortega y Gasset adaugă însă că această pornire nu trebuie luată drept vanitate, căci lucrurile care ne plac nu sunt neapărat cele mai bune. Mai mult, el crede că narcisismul este „dimensiunea oricărui suflet sublim", iar unicul reproș pe care îl face argentinianului, cu regretul unui admirator, este următorul:

> Dar argentinianul este prea Narcis, este un Narcis radical. Trăiește absorbit de atenția pentru propria imagine. [...] Se privește, se privește neobosit. Stă cu spatele la viață, fixându-și privirea asupra himerei sale personale. De aici, acea impresie pe care ne-o produce și pe care am exprima-o spunând că la argentinian totul ne pare accentuat. [...] Rafinamentul vestimentar excesiv este consecința acestei atenții continue față de propria persoană. [...] În schimb, francezul și germanul, care, din motive diferite, se preocupă cel mai puțin de propria persoană, dedicându-se altor lucruri, sunt cei care se îmbracă cel mai prost din lume.

Subiect al celor mai multe bancuri despre argentinieni (inventate de vecinii sud-americani sau mirosind a ironie

locală), aroganța poate fi percepută ca prelungire a complexului de cvasieuropean, o nedesăvârșire identitară pe cât de elitizantă, pe atât de îngrijorătoare. „Aceasta este o țară europeană săracă, pe continentul greșit", îmi mărturisea angajatul unei companii petroliere din Buenos Aires. Simțul apartenenței naționale și o pornire patriotică reflectată în sutele de steaguri alb-bleu afișate cu ocazia numeroaselor sărbători naționale par să justifice predispoziția către aroganță.

Corespondent al *The New York Times* în capitala argentiniană, Calvin Sims aruncă o privire asupra universului unui ego special: „Argentinienii se mândresc de mult cu propria aroganță, probabil ca formă de a-și disimula incertitudinile legate de adevărata lor identitate." Horacio Ortega, istoric social argentinian, citat de ziaristul american, susține că „Argentina s-a aflat pe marginea măreției de multe ori, ca s-o vadă de fiecare dată scăpându-i din mâini. Acest lucru a avut un efect profund asupra psihicului național. Știm că suntem capabili, dar nu ne ridicăm niciodată la înălțimea potențialului nostru. Și aici intervine aroganța".

Manie a grandorii sau reacție a unei culturi care venerează succesul și cu greu tolerează eșecul? O cultură a cărei limbă a dat naștere replicii însoțite de descumpănire și jenă: „M-ai omorât!" Astfel răspunde un argentinian atunci când nu știe răspunsul la o întrebare. Disprețuită, ignoranța pare străină de etosul național. De altfel, un studiu realizat în ultimii ani de o firmă locală de consultanță relevă că, la întrebarea „În cine aveți cea mai mare încredere?", argentinienii îi plasau pe primul loc pe medici, urmați de oameni de știință, învățători și profesori universitari. Altă referință lăudabilă – Argentina figurează pe lista Nobelului cu cinci

premii (trei obținute în domeniul științei și două pentru pace), și nu cu unul singur, așa cum anunța, modest, reclama TV mai sus menționată.

Vorbind despre faima mondială a țării sale în prima jumătate a secolului XX, istoricul Eduardo Lazzari îmi atrăgea atenția că pentru orice tenor din lume dornic de consacrare o condiție esențială era să apară pe scena Operei Colón din Buenos Aires. Inaugurată în 1908, Opera Colón este renumită pentru acustica excelentă, iar ca dimensiune este a doua cea mai mare operă din emisfera sudică, după cea din Sydney. În 1925, în plină epocă a elitismului cultural întreținut de legăturile cu Europa, sosea în țară însuși Albert Einstein. Invitat de Universitatea din Buenos Aires și de Societatea Ebraică, el susține o serie de conferințe, acordă interviuri și participă la reuniuni și recepții timp de o lună. Printre personalitățile care au vizitat Argentina în aceeași perioadă se numără Mircea Eliade și Rabindranath Tagore.

Un popor se reflectă și în arhitectura care îl înconjoară. Cupolele clădirilor din Buenos Aires sfidează înălțimile cu măreția unor figuri aristocratice. Par să amenințe, în gloria lor neegalată, par să spună că sunt străine de lumea ce se desfășoară la zeci de metri sub ele. Par inaccesibile și totuși cu greu s-ar putea spune că sunt reci și autoritare. Splendoarea lor copleșește, dar imprimă o senzație de adecvare și armonie. Există o coerență arhitecturală neîmpărtășită de alte orașe, mai puțin sigure de înfățișarea lor și a celor care le umplu de viață. Capitala Argentinei nu se află printre acestea din urmă; este un oraș plin de încredere în sine.

Există o clădire-emblemă a cărei legendă exprimă atât mândria *porteña*, cât și spiritul pasional care o întreține.

Construit în 1936, blocul-turn Kavanagh, înalt de 120 de metri, atrage și azi toate privirile. Legenda spune că apariția sa se datorează unei decizii bizare. În anii '30, o tânără din bogata familie Kavanagh trăia o iubire cu un membru al familiei aristocrate Anchorena. Aceasta, scandalizată de statutul social inferior al tinerei, s-a opus relației. Corina Kavanagh a ales cea mai cruntă răzbunare – a ordonat construirea unui bloc-turn care să camufleze aproape integral Biserica Sfântului Sacrament, ridicată de familia Anchorena ca loc de veci al membrilor săi. Până în ziua de azi, privitorul trebuie să se apropie de blocul Kavanagh pentru a putea zări o parte din biserică, care, din majoritatea unghiurilor, rămâne ascunsă.

Și invențiile locale sunt o sursă de mândrie, dincolo de faptul că unii dintre inventatori au fost imigranți, și nu nativi. În cartea sa *ADN. Mapa genético de los defectos argentinos* (*ADN. Harta genetică a defectelor argentiniene*), ziaristul și scriitorul Jorge Lanata dedică un capitol invențiilor compatrioților săi. Inaugurat cu un motto acid compus din trei bancuri despre aroganța argentiniană, capitolul demontează fascinația naționalistă din jurul fiecărei invenții. Folosindu-se de documente, Lanata afirmă, spre exemplu, că autobuzul (despre care orice argentinian știe că a fost inventat în Buenos Aires în 1928) fusese deja creat la Los Angeles, cu 14 ani înainte. Sistemul dactiloscopic, oficial inventat de un argentinian în 1891, fusese precedat, încă din Asia antică, de variante primitive ale marcării amprentelor digitale. Lista continuă necruțător cu informații care fie reduc din entuziasm, fie ironizează cultul nemăsurat al patentelor care au schimbat lumea. Lanata

aplică lovitura finală orgoliului național, scriind despre cel mai lat bulevard din lume (celebrul 9 de Julio din Buenos Aires) și cel mai lat fluviu din lume (Río de la Plata, aflat între Argentina și Uruguay):

> În cazul următor, invenția ar fi Argentina în sine. Nu depinde de noi să controlăm natura sau să ne mândrim cu traiectul și cu dimensiunile unui bulevard, dar face parte din multitudinea de stereotipuri cu care încercăm să umplem angoasantul vid pe care ni-l produce propria noastră imagine. Se presupune, din vreun motiv ascuns, că dimensiunile păstrează, în cultura noastră, o valoare fundamentală: parcă ne-am imagina că, având fluviul cel mai lat sau cel mai lung, locuitorii ar trebui să corespundă acestuia și că pământul nostru ar fi tărâmul unor giganți.

Preocuparea de a se înscrie într-un inventar al lucrurilor remarcabile, demne de antologii de orice natură, este foarte *porteña*. De altfel, tangoul, ritual estival al străzilor capitalei, poate fi deseori admirat și ca formă seducătoare de exprimare a superbiei, cu teatralitatea flirtului său atât de încrezător în sine. Este sfidare și dispreț simulat în eleganța erotică a femeii provocate galant de partenerul de dans. O femeie frumoasă și atrăgătoare sau foarte îngrijită este numită *diosa* (zeiță). Un alt termen, un alt exces lingvistic – adjectivul *divino/a*. Pare exagerat, dar este deseori folosit – o persoană, un obiect sau un loc poate fi *divino/a*, traductibil prin „deosebit de frumos", „extraordinar".

Argentina este, de asemenea, mândră de aristocrația ei de origine spaniolă, care mai poate fi văzută în cartierul exclusivist al capitalei și în conacele de secol XIX de lângă Buenos Aires, restaurate, dar amorțite în dulceața vechimii.

Însa aroganța *porteña* coabitează cu ironia, în special cu ironia la adresa primei trăsături. „Nu suntem aroganți. Doar că suntem cei mai buni, suntem conștienți de acest lucru și îl arătăm!“ glumea Adrian Cacciabue, un tânăr economist argentinian. Adăuga însă, pe un ton serios, că în timpul vacanțelor în străinătate a trăit momente de jenă, ca martor al mândriei exagerate a conaționalilor săi. Despre ei înșiși ca turiști, argentinienii nu prea au cuvinte de apreciere, recunoscând că sunt lăudăroși, capricioși și excesivi în orice (de la cumpărături la critici și comentarii). Uneori disimulată, alteori greu detectabilă, aleasă ca premisă a oricărei (auto)analize a argentinianului, aroganța rămâne una dintre principalele teme de discuție ale poporului de lângă cel mai lat fluviu din lume.

Virtutea viciului

În țara asta, trebuie să nu mai furăm timp de doi ani.
Luis Barrionuevo, lider sindical, 1996

Stăpân al unui dezvoltat simț autocritic, argentinianul se autoflagelează conștiincios, neratând nici o ocazie de a spune că este arogant, ipocrit, mincinos și leneș. Furia cu care se critică ia loc pe scaunul pe care elogiul de sine îl folosește drept soclu. Argentinianul este naționalist, dar alege de bunăvoie să-și critice egoul național. Își recunoaște defectele, își contemplă viciile și conchide amar: „Asta este țara!" Fatalismul acestor cuvinte acoperă, deseori, și neputința în fața nedreptății, a corupției și a ineficienței autorităților.

Dar mai există ceva care adună la un loc ipocrizia, minciuna și lenea pe care și le recunoaște. Despre el, argentinianul știe că este *vivo*. Termenul, care la origine înseamnă „viu", se traduce, în alte contexte, prin șmecher, șiret, viclean. Este acea trăsătură asociată cu precădere omului din Buenos Aires – expert în strategii de viață, în contrast cu provincialul, considerat onest și naiv. Este interesant că un defect ce nu cunoaște etnie a fost asimilat ca național. Atât de mult, încât este menționat în texte vechi ale muzicii de tango și a produs un derivat comun – sintagma *viveza criolla*. În trecutul postcolonial, un *criollo* era copilul unei familii de spanioli, născut în Argentina. Termenul s-a

aplicat apoi oricărui cetățean argentinian născut și crescut în țara sa, spre deosebire de cel naturalizat. Prin extensie, *criollo/a* înseamnă argentinian/ă get-beget. *Viveza criolla* este, deci, viclenia locală. Un concept căruia i s-au dedicat texte și filme și despre care se discută cu tot mai mult dispreț. Însă, contradictoriu din fire, argentinianul poate lăsa impresia că în spatele reproșului se menține, trează, admirația pentru această istețime. Căci, la urma urmei, el este preocupat de importanța inteligenței și nu pare să-și fi creat un stomac pentru digerarea prostiei din jurul său. Jorge Luis Borges scria: „În general, argentinianul duce lipsă de conduită morală, dar nu și de conduită intelectuală; îi pasă mai puțin dacă trece drept imoral decât dacă trece drept netot."

De aceea, uneori, viclenia unui *vivo* poate atrage, ad-hoc, un public indecis între dezaprobare și ovații. Alteori, provoacă râs sau uimire. După cum își imagina Luciano Carvajal, un inginer de telecomunicații cu care comentam cutumele locale, o anumită scenă de viață s-ar desfășura diferit în funcție de locul geografic. Iată scena: într-o țară europeană, un turist îi cere instrucțiuni unui localnic. Acesta îi răspunde amabil, dar sec. În Buenos Aires însă, specula Luciano, turistul ar avea parte de o reacție copleșitoare: localnicul i-ar da explicații detaliate sau, dacă n-ar ști răspunsul, ar întreba alt trecător. În oricare dintre versiuni, este foarte probabil ca argentinianul să-l însoțească timp de câteva minute pe turistul neștiutor până la destinație. Uimit, turistul i-ar mulțumi călduros, dar, rămas singur, ar exclama: „Mi-a dispărut portofelul!"

Viveza criolla este un număr de magie. O clipă de inspirație pusă în slujba obiectivului necinstit. Este darul de a

obține un beneficiu fără efort sau cu efort minim. Această isteține se hrănește dintr-o bogată capacitate de improvizație, susținută de minciună, simț al speculației și agilitate intelectuală demne de filmele de acțiune. De altfel, cea mai renumită și mai apreciată peliculă argentiniană, *Nueve reinas* (*Nouă regine*), descrie, timp de 100 de minute, o înlănțuire de escrocherii năucitoare, urmată de un final la fel de neașteptat.

În iunie 1986, în Mexic se petrecea o scenă de câteva secunde care avea să devină antologică în următoarele zeci de ani. Se desfășura meciul de fotbal Argentina–Marea Britanie, în cadrul sferturilor de finală ale Cupei Mondiale. Diego Maradona aducea calificarea echipei sale, marcând, cu mâna, un gol venerat și îndelung contestat. Arbitrul l-a validat, spre revolta jucătorilor britanici, suporterii argentinieni l-au ovaționat, iar Maradona a declarat, la finalul meciului, că îl marcase „în parte cu capul, în parte cu mâna lui Dumnezeu". Din acea clipă, în Argentina și în restul lumii, expresia „mâna lui Dumnezeu" desemnează golul care a ajutat Argentina să câștige, la meciul următor, Cupa Mondială la fotbal. Despre „mâna lui Dumnezeu" se discută și astăzi, și nici un argentinian nu poate uita că satisfacția produsă de un simplu gol reflectă, în fapt, răzbunarea împotriva britanicilor, care, cu 4 ani înaintea acelui campionat, îi înfrânseseră pe argentinieni în Războiul Malvinelor. În biografia sa, publicată în 2000, Diego Maradona mărturisea: „Acum pot, într-adevăr, să spun ce nu puteam spune atunci, ceea ce atunci am definit ca «mâna lui Dumnezeu»... Care mână a lui Dumnezeu? A fost mâna lui Diego! Și a fost ca și cum le-aș fi furat portofelul englezilor..."

În articolul intitulat „Mint pentru că exist“, publicat pe un blog, Martín Varsavsky, om de afaceri argentinian stabilit în străinătate de zeci de ani, menționează că firma Adidas a lansat, cu ocazia Campionatului Mondial de Fotbal din 2006, o replică a tricourilor purtate de echipa națională argentiniană în 1986. Pe spate, i-a adăugat expresia „mâna lui Dumnezeu“. Varsavsky, care își cumpărase un astfel de tricou, recunoaște că: „În cazul meu, după ce a trebuit să explic de mai multe ori unor americani și unor europeni ce însemna expresia imprimată, a început să mi se facă rușine și am încetat să mai port tricoul. În țara noastră, «mâna lui Dumnezeu» este o șmecherie, în străinătate, este o înșelătorie.“

Rușinea resimțită de Varsavsky o împărtășesc mulți argentinieni din diaspora sau care se află în vizită în străinătate. Autocritica lor se construiește pe un simț analitic mereu vigilent. Pare însă determinată și de egolatria națională – argentinianul se observă atent pentru că își iubește imaginea. Îi este greu să-și ignore derapajele sociale și caută justificări pentru deficiențe. În cartea sa *El atroz encanto de ser argentino* (*Atrocele farmec de a fi argentinian*), Marcos Aguinis scrie despre *viveza criolla* că: „Poate fi de asemenea interpretată ca o reacție, un mod sucit și nevrotic de a lupta. Aceasta ar explica ingredientele falsei sale omnipotențe, ale profundei sale ranchiune și ale abilității studiate de a da lovituri neașteptate, care nu lasă loc de răspuns. Șmecherul disprețuiește legea care mereu l-a disprețuit și își bate joc de valorile care nu l-au respectat niciodată.“

În afara psihologului, pe lista persoanelor celor mai solicitate în marile orașe argentiniene se află avocatul și notarul.

Prezenți la orice eveniment cu implicații juridice, cei doi obligă la mari cheltuieli, dar asigură încrederea într-o societate tulburată de forme paranoice de suspiciune. Acestea sunt consecințele a nenumărate escrocherii, succint definite de victime și martori drept „viclenie argentiniană". Cei mai mulți argentinieni au avocați personali, la fel cum au medici de familie, și recurg la ei fie pentru a-și proteja o afacere, fie pentru a închiria un apartament, fie pentru a se simți în siguranță. Într-o chestiune profesională, adeseori doi argentinieni preferă să nu se întâlnească și își deleagă reprezentanții legali pentru a discuta.

Zeci de anunțuri publicate în presă și afișate pe stâlpii și zidurile din Buenos Aires fac reclamă avocaților specializați în probleme de muncă. Aceștia din urmă sunt o categorie reputată. „Concedieri. Muncă la negru", spun afișele, promițând să îi extragă pe ghinioniști din capcanele ilegalității în care au intrat de bunăvoie. Despre munca la negru, realitate cunoscută și acceptată, se discută cu nonșalanță. O reclamă TV surprinde entuziasmul unui șef de șantier când își anunță angajații că, din acel moment, au intrat în legalitate! De altfel, după cum se reflectă în multe exemple, argentinianul e imun la jena legată de teme delicate (lipsă de bani, acte ilegale, vicii, boli grave) și afișează mai degrabă o adâncă înțelegere față de laturile mai puțin etalabile ale vieții.

Teama de escrocherii (de altfel, substantivul „escrocherie" este frecvent în limbajul local de azi) îi determină pe argentinieni să intre în angajamente economice cu mari precauții. De exemplu, pentru a semna un contract de închiriere a unui apartament, în capitală și în alte orașe mari,

chiriașul este obligat să aducă o garanție constând în proprietatea unei alte persoane. În cazul în care chiriașul nu plătește chiria, păgubitul obține drepturi asupra proprietății utilizate drept garanție. De la cazul hoților deghizați în orbi și polițiști care au jefuit o bancă la câteva zeci de metri de un comisariat până la apelurile telefonice prin care i se solicita familiei o răscumpărare de mii de dolari (după câteva astfel de situații, s-a aflat că totul era înscenat, iar răpirea, fictivă), viclenia argentiniană este denunțată tot mai vehement. Împreună cu aroganța, formează un cuplu defăimat, dar acceptat ca fatalitate, pierdut uneori în zona în care disprețul glisează spre admirație.

Dramaturgul Marco Denevi, unul dintre numele de referință ale culturii argentiniene în secolul XX, scria despre sentimentul de vină: „Vina mea merge atât de încet încât iertarea și uitarea o ajung mereu din urmă."

O invenție argentiniană

Bani mărunți nu mai am când trebuie să încasez
Fie îmi plătiți cu monede, fie coborâți...
„Cântec al șoferilor de autobuz“,
al formației de muzică umoristică *Les Luthiers*

Într-o dimineață de septembrie, în 1928, apărea, la Buenos Aires, o invenție a cărei existență nu mai trezește azi nici un interes estetic, dar a cărei absență ar modifica neașteptat cutumele oricărei societăți contemporane.

Industria taximetrelor era, în acel an, una dintre victimele crizei economice, absența pasagerilor amintind cu îngrijorare că unul dintre privilegiile firești, parte din dota unei lumi renumite pentru tradiția puternicei sale clase de mijloc, se afla în pericol. La colțul unei străzi din capitală, inteligența *porteña* avea însă soluția. Câțiva taximetriști ofereau, strigând în gura mare, câte un drum până în centru, la un preț de 5 ori mai mic decât cel normal. Pasagerul astfel atras urma să împartă mașina cu alte câteva persoane. Succesului imediat al ofertei i-a urmat mărirea capacității taximetrelor, ajungându-se ca un pasager să se așeze lângă șofer, iar alți patru în spate. Competiția a apărut la fel de rapid și a urmat o a doua linie, care ducea pasagerii până la Plaza de Mayo, în centru. Euforica noutate a provocat chiar și conflicte între cele două linii, dar pragmatismul înțelept a făcut, în cele din urmă, ca ele să fuzioneze. Invenția s-a numit *taxi colectivo* și, treptat, s-a transformat

în autobuz. Înfruntând ofensiva companiilor de tramvai, autobuzul a triumfat și a fost rapid exportat în Uruguay și Brazilia, iar apoi, treptat, în întreaga lume.

Astăzi, pe lista de cunoștințe a oricărui elev argentinian se află, pe primul loc între invențiile locale, încununat de mândria pentru contribuția Argentinei la dezvoltarea civilizației mondiale, *el colectivo*, numele local al autobuzului. O călătorie cu autobuzul în Buenos Aires este intrarea într-un protocol tipic ființei sociale *porteña*. Manierați, prietenoși și relaxați, localnicii deprind încă din copilărie mecanismele unei conviețuiri elegante, într-o metropolă în care simpla coexistență nu este deloc simplă. Izbucnirile, crizele de nervi, insultele pe care aglomerația și grijile cotidiene le-ar putea provoca în mijlocul acestor oameni cu sânge temperamental italian și spaniol nu se produc. Omul acestui loc are infinita răbdare a bunului-simț și toleranța pe care le oferă lunga tradiție a imigrației și a sărăciei. Astfel, ceremonia mersului cu autobuzul începe încă din stație. Pe un turist ignorant imaginea îl poate stupefia – în fiecare stație, oamenii se așază, invariabil și hotărât, la coadă. Locul fiecăruia este sfânt și intangibil, excepțiile fiind momentele în care bărbații, gentlemeni autentici, le propun femeilor să urce înaintea lor în autobuz. Coada, care uneori se formează și pe scară, intrarea făcându-se exclusiv prin ușa din față, e consecința unei realități oarecum primitive, în contrast cu civilitatea personajelor prezente în scenă. Ea amintește că structura autobuzului argentinian nu s-a schimbat deloc în ultimii 25-30 de ani. Pasagerul îi dictează șoferului fie tariful biletului, fie destinația, șoferul marchează prețul apăsând diverse butoane, iar pasagerul introduce monedele

într-un aparat care îi eliberează biletul. Defecțiunile aparatului, gesturile neîndemânatice, monedele pierdute, copiii care insistă să caute biletul aruncat de aparat, prețurile marcate greșit, orice inconvenient care apare când și când nu creează nici o tensiune și nu afectează nici cea mai sensibilă răbdare. Totul se desfășoară în liniște. *El porteño* știe că trebuie să își respecte concetățenii, iar experiența, uneori dificilă, a unei călătorii în *colectivo* confirmă că numele acestuia nu a fost ales întâmplător.

În clipa în care autobuzul părăsește stația, nimic nu poate anula senzația latinoamericană specifică acestui mod de călătorie. Tremurând sub reumatismul zecilor de ani de folosință, autobuzul străbate străzile cu o viteză năucitoare, evitând, miraculos, accidente de diferite proporții și amenințând integritatea fizică a pasagerilor neglijenți care uită să se sprijine de bare, dar lăsându-i, totuși, timp șoferului să răspundă, amabil și răbdător, tuturor întrebărilor. Căci în Buenos Aires, orașul enorm, cu structură perpendiculară, liniile de autobuz nu pot acoperi în întregime distanțele, astfel încât rareori pasagerul coboară exact în locul în care trebuie să ajungă. De cele mai multe ori, el este îndrumat de șofer, care îi sugerează stația cea mai apropiată de destinație. Iar stația se poate afla la jumătate de kilometru de adresa căutată, fapt obișnuit într-o capitală în care mersul pe jos este asimilat cu naturalețe și unde unele femei, împrumutând modelul newyorkez, își duc într-o pungă pantofii cu toc, pentru a-i purta la birou, după lungul drum de la coborârea din *colectivo*.

*

O experiență aproape estetică se trăiește, uneori, în autobuzul sau metroul din Buenos Aires. Câte un bărbat cu profil aleatoriu, ducând o geantă sau o cutie, se urcă și așteaptă calm să înceapă călătoria. Apoi începe să recite, cu același calm și cu metodă, un text care enumeră virtuțile unui produs oarecare – o ciocolată, o agendă, un deodorant, un set de pixuri, o foarfecă... orice obiect care, scos din atmosfera de plictiseală și inerție din autobuz sau metrou, nu ar atrage atenția nimănui.

Vânzătorii ambulanți din această categorie (numită *buscavidas*) au agilitatea unui funcționar și stăpânirea unui actor. Își joacă rolul de sute de ori pe săptămână și totuși par de fiecare dată atât de spontani, încât îți ridici privirea din ziar măcar pentru o secundă ca să vezi încă un produs de calitate proastă la un preț bun. Spectacolul de câteva minute este mai convingător decât o reclamă TV, uluiește prin fluență și trece dincolo de actul comercial în sine încă din primele clipe. „Doamnelor și domnilor, vă prezint astăzi o ofertă foarte bună..." își începe un *buscavidas* discursul, cel mai adesea în mijlocul culoarului de metrou sau autobuz. Ridică apoi produsul să se vadă cât mai bine și îi asigură pe pasageri că prețul la care îl pot găsi la chioșc este de două sau de trei ori mai mare decât oferta cu care au avut norocul să se întâlnească în acea zi. Începe să enumere și alte avantaje, dovedind o inventivitate greu de imaginat. O foarfecă, de exemplu, este prezentată astfel: „Ca să tai pânză, stofă, carton, piele, imitație de piele, cauciuc." O lupă: „Pentru oricine are miopie, pentru cei cu privirea obosită, pentru

student, pentru profesionist.“ După câteva minute de prezentare, când spectatorii aproape au uitat că există și un preț, vânzătorul îi anunță, pe un ton dulce, că articolul costă doar câțiva pesos. „Și, ca și cum asta n-ar fi de ajuns“ (formulă-tip), uneori le propune și un produs suplimentar gratuit. Ultima parte a ritualului – vânzătorul îi asigură că se pot uita de aproape la produs, „fără nici o obligație“ (dacă e ceva comestibil, menționează, pentru sceptici, că se poate verifica data expirării), și începe să îl distribuie.

„Pentru poșeta doamnei, pentru buzunarul domnului“, se aude adesea. Articolele mici, cum ar fi pachetele de șervețele, cutiile de bomboane, miniventilatoarele, intră în această categorie.

Întrebați, în diverse reportaje, de ce cumpără astfel de produse, mulți au răspuns că îi tentează prețul și faptul că li se prezintă ceva într-un mod accesibil, fără să mai viziteze vreun magazin. De ce ar cumpăra cineva un cuier multi-uz în timp ce merge cu metroul? Probabil pentru că, după cum mărturisea, zâmbind cu mândrie profesională, un *buscavida* intervievat într-un astfel de reportaj, „arta noastră este să-i convingem pe oameni să cumpere un produs de care vor avea nevoie toată viața, dar pe care, odată ajunși acasă, n-o să-l desfacă niciodată“.

Despre vaci

Ne-am născut în iarbă, friptură și mult vin.
Vers din cântecul *Los Salieris de Charly*,
al argentinianului León Gieco

Holul hotelului Torre Cristoforo Colombo din cartierul Palermo (unul dintre cele mai șic cartiere ale capitalei) mirosea a baleg㠹. Hotelul era, în acel sfârșit de iulie, martorul celui mai mare eveniment industrial al țării – expoziția agricolă și zootehnică anuală. Organizată în fiecare an, începând cu 1886, în enormul spațiu expozițional al Societății Rurale Argentiniene (vecină cu hotelul), ea aduce laolaltă sute de mii de argentinieni și de străini.

În aerul rece și aspru (iulie este lună de iarnă în Argentina), cele mai frumoase și viguroase specimene bovine, aduse de crescătorii din întreaga țară, suportau docil privirile clinice ale vizitatorilor. Importate din Europa, cu precădere din Marea Britanie, în secolul al XIX-lea, rasele bovine – între care cea mai răspândită, Aberdeen-Angus, s-a adaptat rapid la a doua patrie – sunt capitalul cel mai prețios al economiei țării. Esența acestei economii trăiește în *la pampa*.

Întindere tăcută și fertilă, de o monotonie liniștitoare, *la pampa*, situată la aproximativ 100 de km de capitală, a produs nenumăratele ferme și crescătorii care își trimit rodul,

neîncetat, către marile orașe. *La pampa* este slujită de oamenii săi cei mai fideli, *los gauchos*, nume cu ecou cinematografic și evocări lirice. De origine quechua (limba nativă sud-americană), termenul *gaucho* înseamnă „orfan", semnificație confirmată de un destin definit de libertate, nomadism, pericol și aventură. Se presupune că primii *gauchos* apar în America de Sud în secolul al XVII-lea, dar primele menționări ale termenului ca atare în Argentina datează din jurul anului 1816, *el gaucho* având la acea vreme ascendență mixtă – spaniolă și nativă.

Astăzi, când metropola își amintește de ruda ei agricolă și o primește generos în fiecare iulie, legată prin istorie, tradiție și necesitate economică, *los gauchos* mai păstrează încă ceva din magia care îmbină folclorul mitic și adevărul în sărbătorile câmpenești (*fiestas gauchas*) organizate frecvent în satele din apropierea capitalei. *Los gauchos* cresc vaci, a căror carne delicioasă ajunge până în marile restaurante ale lumii, și cai, de care sunt nedespărțiți atunci când străbat imensa *pampa* sau când se distrează aventuros în zecile de jocuri câmpenești.

Basca tipică, vesta de piele, ponchoul amplu, pantalonii largi, brâul lat de piele în spatele căruia stă, diagonal și în perfect echilibru, un cuțit (tradițional folosit pentru a ucide vaci sau a tăia carnea), cizmele de călărie și eșarfa prinsă elegant la gât (accesoriul cel mai ușor de recunoscut) creează una dintre imaginile tipice ale masculinității argentiniene. *El gaucho* este o apariție mândră și tăcută. El îi arată celui străin de *pampa* că asprimea imprimată de viața rurală cucerește în loc să respingă și trăiește alături de o serenitate neatinsă de tumultul marilor orașe.

Cei patru *gauchos* care au intrat în restaurantul în care luam o cină tipică priveau în jur cu o nedumerire cuviincioasă. Se retrăseseră, obosiți, după o zi petrecută la expoziția zootehnică, și așteptau ca grătarul să producă fripturile grase de vită ucisă în *pampa*. Aveau fizionomii italiene și un calm adecvat, timiditatea omului așezat într-un loc surprinzător și încă nedescoperit. Ezitam între o privire curioasă și o atitudine nepăsătoare – nu voiam să inspectez turistic o scenă banală pentru imaginarul *porteño*. Am sucombat curiozității atunci când am observat că cei patru reușeau la fel de greu să își disimuleze interesul pentru lumea în care descinseseră, descoperind, pe rând, fiecare mesean din restaurant. Unul dintre *gauchos* avea în jur de 11 ani, dar preluase din eleganța severă a tovarășilor săi adulți. În poziția corectă a spatelui se citea deja abilitatea călărețului.

Hainele și cizmele de piele, curățate de murdăria de peste zi, mă trimiteau cu gândul la străzile inundate de magazine cu firme turistice – Argentine Leather –, unde un *gaucho* nu ar intra niciodată. O renumită stradă a capitalei reunește exclusiv magazine cu produse de piele, la prețuri mult mai mici decât cele turistice, într-un spectacol amețitor al culorilor și texturilor. Cea mai veche din Argentina, industria pielăriei rămâne unul dintre sectoarele esențiale ale economiei. Exporturile de piele de vacă datează din secolul al XVII-lea, iar la Expoziția Universală de la Paris, din 1878, Argentina prezenta obiecte de tăbăcărie fină și făcea cunoscute tehnicile folosite. Astăzi, imaginația artizanilor se prelungește în nenumărate produse și în cele mai neașteptate modele.

Dar cum coboară vaca argentiniană de la înălțimea de rătăcitor prin *pampa* în farfurie? În galantarele măcelăriilor inundate de roșu pulsează gloria solului fertil și nostalgia gustului ierbii. Precum o pagină din *Pântecele Parisului* de Émile Zola, bogăția cu care se etalează, nonșalant, carnea roșie trezește curiozități și pofte nesfârșite. Un măcelar mi-a explicat, pe un ton doctoral, că gustul cărnii este atât de bun pentru că „vaca noastră nu doarme niciodată!" Apoi și-a justificat gluma, spunându-mi că vaca se naște, crește și aleargă în deplină libertate, neîngrădită de țarcuri și hrănindu-se exclusiv natural. Această explicație simplă, și nu alta, este cheia unui deliciu național, argentinienii neuitând însă că vecinii lor, uruguayenii și brazilienii, își dispută faima de *gauchos* și renumele celei mai bune cărni de vită.

După ce este sacrificată, vaca este conservată la rece, între o zi și o săptămână, fiind apoi transportată, în jumătăți, către măcelării, sau deja tranșată, către supermarketuri. În locurile în care se vinde, carnea trece printr-un proces cvasiartistic și în același timp tehnic – fiecare dintre bucățile care se tranșează are un nume specific. Se creează astfel un vocabular familiar, în mare parte cunoscut de orice cumpărător, și se respectă o schemă a bucăților scumpe alternând cu cele ieftine. Există, de altfel, și o planșă cu bucățile de carne bovină, expusă la unele chioșcuri de ziare.

Doi termeni fără de care societatea argentiniană ar fi imposibil de descris sunt *parrilla* și *asado*. Grătarul, nelipsit din aproape nici o gospodărie și inventat în diverse dimensiuni și forme, este *la parrilla*, cuvânt mustos, al cărui dublu *r* sfârâie voluptuos precum grăsimea fripturilor. Prin

extensie, o *parrilla* este restaurantul cu specialități la grătar, deși este greu de găsit un restaurant, bistrou sau birt vitregit de prezența acestora. Ca semnificație primară, *el asado* se referă la porțiunea de carne dintre coaste, una dintre bucățile cele mai gustoase, dar înseamnă și prânzul sau, uneori, cina, al cărei principal fel de mâncare este carnea la grătar. Tradițional organizat în familie în fiecare duminică la prânz, *el asado* este o masă pantagruelică și evenimentul cel mai îndrăgit de toate clasele sociale. Sunt acele ore în care mesenii întâi așteaptă fremătând și făcând conversație, apoi tac pentru a primi tăvile pe care se oferă, abandonându-se, bucățile de carne și, în cele din urmă, depun neputincios tacâmurile, simțind parcă jocurile vertiginoase ale colesterolului. Grijă amuzantă într-o țară în care consumul de carne de vacă se ridică anual la aproximativ 70 de kilograme pe cap de locuitor...

Eroul nedreptățit al fiecărui *asado* este cel care pregătește focul grătarului, așază bucățile de carne, le supraveghează, trimite tăvile pline la masă și le primește goale pentru noi aprovizionări și care, după câteva ore, se poate bucura de propria porție, auzind uneori cuvintele: „Aplauze pentru *el parrillero*!“ Arta de a face un *asado* presupune răbdare, energie, migală și cunoașterea anumitor detalii ingenioase de preparare (bucățile grase se așază astfel încât grăsimea să se afle în partea de jos și, secretul oricărui *asado*, fripturile se sărează numai atunci când se întorc). O friptură perfectă se întoarce o singură dată. O a doua intervenție este exclusă, ea retrogradând un *asado* la nivelul unui biet grătar fără etnie și cultură. Există și o fină cronologie a mesei, pe care *el parrillero* o respectă mereu și de care mesenii sunt mereu

conștienți, deprinși cu ritualul care le marchează aproape fiecare duminică. Vinul roșu (băut întotdeauna cu *asado*) este urmat de *choripan*, una dintre puținele bucăți de carne de porc de pe grătar, însoțită de o bucată de pâine. Termenul *choripan* este combinația dintre *chorizo* (cârnat) și *pan* (pâine), redată tot atât de succint pe cât de rapid se consumă acest văr al hotdogului. De la grătar sosesc apoi măruntaiele de vacă și, la final, fripturile – mireasa ceremoniei. Le însoțesc salate grele, de ou și morcov, și garnituri de cartofi fierți, dar ironia oricărui *asado* sunt salatele de verdețuri. Este un deliciu să observi convingerea cu care argentinienii mănâncă salate, mai ales pentru că, spun ei, amortizează marea cantitate de grăsime a cărnii de vită! Femeile, în special, se consolează cu porții generoase de salată, relegând în uitare pericolul grăsimii. De altfel, femeia *porteña*, veșnic zveltă, pare să-și fi construit un metabolism propriu, imun la dezastrele provocate de repetatele mese cu *asado*.

Fumul de *parrilla* este laitmotivul olfactiv al orașului. Mirosul tipic se revarsă din hornurile restaurantelor scumpe și din cele ale birturilor modeste, de pe terasele blocurilor și din parcuri. Mereu viu, uneori greoi în încăpățânarea cu care persistă, alteori grețos, fumul de grătar este una dintre primele noutăți care atrag atenția unui străin ce vizitează Buenos Aires. Dacă orașul ar fi presărat cu alarme speciale împotriva fumului, s-ar transforma într-un haos, dar, astfel, continuă să își poarte coroana de fum văzut și nevăzut. Este adierea lacomă a unui oraș lacom. Înainte de a gusta prima mea friptură argentiniană, am urmărit, în timp ce discutam cu chelnerii, manevrele magice de pe grătarul înnegrit de

carbon. Carnea de vită sfârâia molcom, trimițându-și fumul dens și delicios către mine și ceilalți. Îmi era tot mai greu să aștept. Ca orice neargentinian, cunoșteam mitul cărnii de vită argentiniene și așteptam să îl confrunt cu realitatea.

Cotletul acoperea farfuria, făcând loc cu zgârcenie garniturii de piure. Întâlnirea cu grătarul se citea în frumoasele dungi negre, luminate când și când de picăturile de grăsime. Osul înnegrit îndemna la gesturi necugetate, iar crusta arsă de pe margini părea să întrebe dacă nu cumva deranjează simetria întregii imagini. Dar splendoarea ostentativă a fripturii era bucata de grăsime, înnebunitor de prezentă. (La scurt timp, aveam să înțeleg că esența delicioasă a unei fripturi de vacă este grăsimea.) Am apăsat un colț de pâine pe friptură, i-am extras seva și am gustat prima bucată, neașteptat de fragedă. Am zâmbit, cunoscusem perfecțiunea.

Infuzia vieții

Mai argentinian decât el mate...
Zicală care înseamnă „cât se poate de argentinian".

Prietena mea Paula umple cu grijă recipientul de lemn, lovindu-i ușor marginile, pentru ca iarba verzuie să se așeze comod, așa cum cere tradiția. Cu un alt gest reflex, apucă ceainicul plin și toarnă, la fel de grijuliu, nescăpând din ochi iarba, pe sfert încă uscată. Acest sfert va rămâne astfel, supunându-se legii legate de cel mai comun ritual argentinian – prepararea infuziei de *mate*. Menționat pentru prima dată la sfârșitul secolului al XVI-lea, *el mate* este termenul folosit pentru a desemna atât planta (tradițional numită *yerba mate*) din care se prepară infuzia, cât și recipientul cilindric sau rotund, de oțel, metal sau lemn din care se bea aceasta. Specifică zonei cunoscute drept Conul Sudic (zonă formată din Argentina, Chile, Uruguay), planta din care se fierbe această infuzie s-a transformat de mult în băutura tradițională a fiecăreia dintre aceste țări, devenind faimoasă cu precădere în Uruguay și Argentina. Deși în Conul Sudic Uruguay ocupă primul loc la consumul de *mate*, poziția sa neprivilegiată și lipsa de reputație în lume le împiedică asocierea – nesănsă transformată în privilegiul țării vecine, de care îl desparte un fluviu, dar de care îl unesc limba și istoria.

Construit cu dragoste, răbdare și atenție, ritualul din jurul unui *mate* începe de la punga de *yerba*, nelipsită din nici o gospodărie argentiniană. După ce își găsește locul tihnit între pereții recipientului, *yerba* așteaptă cuminte sosirea celui de-al treilea element al ceremoniei, *la bombilla.* Aceasta este o mică țeavă subțire de metal sau alpaca, având la unul din capete o mică strecurătoare prin care se filtrează infuzia, iar la celălalt, o gaură prin care lichidul ajunge la destinația finală. Este delicios să urmărești grija cu care orice argentinian înfige *la bombilla* în patul de *yerba*, prins între răbdarea de a împlini gestul după tradiție și freamătul cu care pofta, deja adictivă, îl îndeamnă să se grăbească. Dacă infuzia nu se bea amară, în formula clasică, i se adaugă zahăr sau edulcorant, care încheie ritualul pe uscat. În acest moment, *yerba* se supune fierbințelii apei și înghite avid, așteptând febra următorului șuvoi. După câteva astfel de sfioase botezuri, lichidul vieții argentiniene este gata de a fi băut. Persoanei care toarnă prima porție îi revine sarcina de a gusta din prima infuzie, considerată a fi cea mai puțin bună, urmând ca, la final, ea să reumple recipientul cu apă și să îl ofere interlocutorului său. Căci *el mate* este băutura prieteniei, a familiei, a înfrățirii, a dialogului, a negocierii, a glumelor. Este ceaiul care unește două sau mai multe spirite în expresia lor cea mai umană – vorba, gluma, bârfa și buna dispoziție.

Un *mate* se consumă din câteva înghițituri, și tocmai această sărăcie a ritualului îi împlinește eleganța savurării. După cel mult 5-6 înghițituri, *yerba* se cufundă într-un mic deșert verzui, tânjind după îndurarea apei care se varsă la fel de calculat, mereu și mereu, până când bulele agitate

schițează triumful unui nou *mate*, mereu perfect, precum cel dinainte. Nici un gest întâmplător, precipitat, nesocotit. Capăt de listă într-un inventar al miturilor locale, *el mate* reflectă cea mai rezistentă trăsătură a acestui popor – prietenia, însoțită de surorile ei, dorința permanentă de companie, solidaritatea și generozitatea. Mai mult decât un ceai, el este seva dialogului și ceremonia care marchează un timp pentru a vorbi și un timp pentru a asculta. Este ritmul în care recipientul se plimbă între cel care vorbește și cel care ascultă, bând până la terminarea apei. Primele cuvinte cu care o gazdă își întâmpină musafirul sunt: „Niște *mate*?" Iar uneori, atunci când prietenia se ține încă departe de confirmarea propriei forțe, răsar alte cuvinte: „Amar sau dulce?"

Se spune despre *mate* că este singurul lucru pe care îl împărtășesc părinții și copiii fără a se certa sau, pur și simplu, fără a și-l arunca în față. Tihna ritualului se rupe odată cu un previzibil avertisment: „S-a răcit apa." Cuvinte fatale, amintind că apa călduță este rușinea oricărei ceremonii din jurul unui *mate*. Spre deosebire de vecinii lor brazilieni, care preferă să bea *mate* cu gheață și îmbogățit cu diverse arome, argentinienii rămân fideli fierbințelii amare, care împrumută parcă din pasiunea spiritului local. Iar atunci când însăși *yerba* trebuie schimbată, aroma sa slăbind sub baia permanentă, conversația zăbovește din nou, cu povara nerăbdării și recompensa reînnodării.

Se spune despre tastaturile computerelor din Argentina că sunt pline de *yerba*... Vigoarea cu care *el mate* inventează parteneri de discuție și dizolvă orice timiditate, ca martor al glumelor și al bârfelor de serviciu, trăiește și în șirurile nesfârșite de recipiente speciale (de toate formele, mărimile

și materialele) întinse în bucătăriile companiilor, alături de câteva termosuri care servesc la prepararea infuziei în afara casei. De altfel, această băutură părăsește cu naturalețe mediul casnic și își clădește propria ființă socială în mâinile celor care discută pe bancă în parc, în autobuz, într-o croitorie sau într-un atelier de reparat mașini. Așezat într-o geantă special concepută sau ținut sub braț, termosul este al doilea personaj al ceremoniei.

Unul dintre primele semne după care își trădează originea un străin în Argentina, subliniind, în același timp, o distanță culturală pe care poate alege să o elimine – sau nu –, este refuzul de a bea *mate*. Rareori un argentinian va respinge un *mate*, iar dacă o face, este tacit obligat să ofere o explicație. Copleșit de amărăciunea intensă a băuturii, străinului îi vine greu să creadă că băutura națională a unui popor cordial și exuberant, care își adoră deserturile excesiv de dulci, poate lua această formă. Când însă reușește să își educe, să își domesticească sau, pur și simplu, să își forțeze gustul, străinul deprinde ritualul, înțelegând că astfel va ajunge la inima amicului sau a interlocutorului său local.

O scenă dintr-un film columbiano-argentinian înfățișează un columbian aflat de puțin timp la Buenos Aires acceptând, din politețe, un *mate* oferit de gazda sa. Grimasa lui redă în efigie prăpastia miilor de kilometri dintre cele două țări, iar gestul imediat următor șochează orice telespectator argentinian – columbianul așteaptă ieșirea din cameră a gazdei, pentru a scuipa pe podea, cu înverșunare, lichidul ținut cu precauție în gură, minute în șir.

În cele câteva ocazii în care am băut *mate* cu prietenii mei argentinieni, am trăit emoția primirii, a unei generozități

mergând dincolo de lejeritatea gestului automat al celui care pregătește recipientul de *mate*, pentru a-l trece în mâna celuilalt. Am privit zâmbind cum mâinile lor au adăugat linguriță de zahăr, ferindu-mă de amărăciunea unei plante de care sunt străină, dar amintindu-mi mereu că nu sunt o străină.

Sub semnul unei clase

Datoria nu este externă: este eternă.
Graffiti din Buenos Aires

Apa se prelinge pe trotuar, amorțind în frigul dimineții. Furtunul întins în fața blocului se unduiește preț de câțiva metri, suportând tumultul în creștere al orașului. În uniforma de un bej monoton, portarul ridică furtunul și face câțiva pași pe trotuar, salutându-i cordial pe locatarii blocului și pe vecinii care ies grăbiți pe stradă.

Pe lungul fir al unei istorii scurte, existența portarului în societatea argentiniană satisface deopotrivă nevoi tehnice și capricii burgheze. Argentina este țara sud-americană cu cea mai puternică tradiție a clasei de mijloc. Dacă există o realitate greu de definit, dar imposibil de eludat, aceasta este legată de conceptul de clasă de mijloc. Orice argentinian poate oricând discuta corect despre acest concept, deși, de-a lungul ultimelor decenii marcate de crize economice, identitatea clasei de mijloc s-a întrupat mai degrabă ca o conștiință nebuloasă și a cunoscut avataruri diverse, în funcție de regim și de tendințele sociale. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, devenea evident că țara nu trăia discrepanțe sociale atât de abrupte precum vecinii ei, iar în anii 1940 se stabilea fundamentul clasei de mijloc.

Azi, clasa de mijloc cunoaște un regres dramatic. Când i-am propus să stăm de vorbă despre subiect, economistul Marcelo Bastante mi-a replicat: „Hai să discutam cât mai repede, pentru că e pe cale de dispariție!“ Dar ierarhizarea claselor sociale se caracterizează în Argentina printr-o remarcabilă finețe, după cum rezultă din statisticile ultimilor ani. Potrivit unui studiu al firmei argentiniene de consultanță Grupo CCR, la baza piramidei sociale se află aproximativ 40% din populație, urmată de categoria numită „clasa de mijloc sărăcită“ (ce înregistrează venituri pe familie de aproximativ 375 de dolari), reprezentând 30% din populație. Clasa de mijloc tipică ocupă locul imediat următor, cu doar 20% din populație. Poziția de vârf este ocupată, în proporție de 10%, de *upper class*, dar acest procentaj se divide, la rândul său, în câte 5% reprezentând *upper class* inferioară și *upper class* superioară. Aceasta, cu venituri de aproximativ 1 500 de dolari pe familie, se poate considera clasa înstărită, viața mult mai ieftină decât în Europa făcând ca astfel de venituri să fie apreciate ca foarte bune. Dacă bugetul unei familii însumează în jur de 900 de dolari, ea se poate plasa în sectoarele de sus, ceea ce îndreptățește firma Grupo CCR să spună că „în Argentina, este ieftin să fii bogat“!

Sentimentul de apartenență la clasa de mijloc nu este afectat de datele statistice, deoarece oamenii aleg să ignore realitatea economică și se comportă ca și cum aceasta nu le-ar influența deloc viața. Astfel, următoarele statistici, realizate tot de Grupo CCR, sunt perfect rezonabile: 55% din populație se autodefinesc ca aparținând clasei de mijloc, 33% ca făcând parte din „clasa de mijloc sărăcită“ și doar 12% se consideră săraci. Concluzia firmei Grupo CCR: „Aproape

90% dintre argentinieni se simt parte a clasei de mijloc.“ Discutând despre clasa de mijloc din țara sa, filozoful Pablo Alabarces îmi menționa, ironic: „Argentinienii merg în vacanță în Cuba, pentru a se bucura de propriul belșug. Este o peregrinare progresistă.“

Uniformele bej ale portarilor, cu centurile îngreunate de șiruri de chei, se zăresc mereu pe străzile din Buenos Aires. Stăpân al intrării, al securității și al secretelor blocului, portarul este o instituție intrată în inventarul de mărci culturale. În blocurile modeste și bătrâne, dar și în cele luxoase, ridicate în ultimii 10 ani, portarii sunt o prezență ubicuă. Ei stau așezați răbdător la intrare sau dispar prin subsoluri, prezenți în efigie în butonul de interfon pe care scrie *portero*. Locuitorilor din Buenos Aires le pare greu de imaginat viața la bloc fără portar – personaj al protocolului clasei mijlocii și confirmare a faptului că anumite cheltuieli lunare (unele foarte ridicate) își găsesc cea mai bună justificare. Stând de vorbă cu Carlos, portarul unui bloc dintr-un cartier scump, am aflat că profesia lui implică sacrificii care, uneori, anulează din beneficiile unui salariu foarte bun. Provenind tot dintr-o familie de portari, Carlos a crescut în *portería*, micul apartament de la subsol, special conceput pentru acești angajați, iar astăzi, la 50 de ani, locuiește în altă *portería*, împreună cu soția lui și cu cele două fiice. El trebuie să fie mereu atent la soneria interfonului conectat la apartamente, pentru a prelua orice solicitare: să îndeplinească diverse comisioane, să repare sau să asiste la repararea defecțiunilor, să ajute la diferite transporturi și, inevitabil, să distribuie bârfe. Atunci când nu se află în holul de la intrare pentru a decide cine are acces și cine nu,

portarul este înlocuit de vigilența camerei de filmat a cărei înregistrare se transmite, pe un canal TV special, în toate apartamentele.

Ascensoarele, majoritatea construite după modelul anilor '20-'30, se deschid cu ajutorul unor uși pliabile. Uneori, intrând în hol, privirea se îndreaptă către o ușă elegantă, cu clanță frumoasă și o mică fereastră dreptunghiulară care dezvăluie puțin din universul din spatele său. Nimic diferit de ușa unui apartament parizian dintr-un arondisment select. Dacă o deschizi, descoperi un lift – o încăpere cu oglinzi înalte, butoane aurii și aer burghez. Grija pentru siguranță, dezvoltată odată cu sporirea fenomenului infracțional, a făcut ca, în unele blocuri, ascensorul să fie prevăzut cu cheie, astfel încât, la etajele cu un singur apartament, unica persoană care să aibă acces să fie proprietarul. Ascensoarele din Buenos Aires s-ar putea așeza, cu naturalețea unui star de cinema, în paginile cataloagelor de obiecte luxoase fără categorie, dimensiune și nume, a căror utilitate se risipește sub mângâierea frumosului.

Holurile în care se află aceste ascensoare se confundă cu lobby-ul unui *hôtel-boutique*, atunci când nu respiră adieri de Casa Buddenbrook. Mochetă impecabilă, marmură, aranjamente florale și culori pastelate și, ca notă finală a eleganței, deopotrivă necesară în această societate a șuetei, două fotolii sau o canapea, în culori și stil perfect alese. Câte o veioză romantică veghează nopțile acestor clădiri, iar în perioada Crăciunului holurile se umplu de lumina dulce a ornamentelor din brăduții artificiali – timidă ofensivă a imagisticii tradiționale în mijlocul sezonului estival din emisfera sudică.

Oamenii capitalei ies din aceste blocuri, salutându-și portarii neobosiți, și se îndreaptă spre garajele pentru care plătesc chirii lunare mari sau spre *el subte* (prescurtare a termenului *subterráneo*) – metroul. Capitala este, de altfel, primul oraș latinoamerican în care s-a construit o rețea de metrou, în 1913. Adăugându-se aglomerației precipitate, oamenii se transformă într-un spectacol care trezește curiozitate și admirație. Căci bărbatul și femeia clasei de mijloc sunt o apariție socială desăvârșită. Demni urmași ai italienilor, *los porteños* au darul eleganței vestimentare, în care hainele și pantofii de bună calitate se însoțesc numai în formula adecvată, iar parfumurile sunt alese după stiluri și proporții bine calibrate. Femeile, faimoase în întreaga Americă de Sud pentru zvelțețe și eleganță, au coafuri și machiaje perfecte. Apariția lor ascunde o minuțioasă grijă pentru accesoriu, de la forma ochelarilor de soare la croiala pantofului. Nu întâmplător termenul local pentru a descrie o femeie îngrijită, gata de ieșirea în oraș, este adjectivul *producida* – aluzie la lungul și complicatul proces de pregătire, fără de care natura, uneori, ratează. Femeile din Buenos Aires au nonșalanța pe care doar apropierea de perfecțiune o poate crea. Bărbații își afișează curelele brodate (o specialitate a industriei locale de piele) și cămășile fine, suflecate șic, împreună cu siguranța de sine, aflată în armonie cu fizionomiile italo-iberice. Traversând trecerile de pietoni din mijlocul *city*-ului invadat de economiști, juriști și consultanți, senzația că te afli într-o luxoasă capitală europeană este greu de alungat. În această zonă, turbulențele economiei fragile par o nebuloasă. Prosperitatea, la braț cu bunul-gust și echilibrul estetic, străbate acest *city* definit de puterea banului și de respectul pentru educație și cultură.

Într-o țară cu un indice de alfabetizare de peste 97%, conceptul de decență și respectabilitate este asigurat de educația solidă. În programele școlare, informațiile despre istoria și geografia Europei se întind pe zeci de ore, argentinienii neuitând că sunt proiecția acelui continent și că, în eticheta socială, cunoștințele vaste ocupă un loc de cinste. Școlile și liceele de elită oferă cursuri intensive de limba engleză, iar uneori pretențiile unei familii de clasă mijlocie îl conduc pe copil la Alianța Franceză, învățarea acestei limbi fiind considerată încă o extravaganță burgheză.

Fundamentele învățământului în Argentina se stabilesc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în timpul regimului lui Faustino Sarmiento, care aduce profesori europeni și dispune construcția de școli și biblioteci în întreaga țară. În 1884 se votează legea educației universale, obligatorii, gratuite și laice. Reinstituită pentru o foarte scurtă perioadă, educația religioasă este abolită de președintele Perón în 1954. Azi, școlile și universitățile de stat, afectate de existența unor bugete reduse și de grevele repetate ale cadrelor didactice, păstrează încă faima unui sistem educațional aflat printre cele mai progresiste din America de Sud.

Pe unul dintre bulevardele renumite din Buenos Aires se află El Ateneo. Construită în 1919, clădirea a fost sediul teatrului Grand Splendid, dar azi El Ateneo este cea mai cunoscută librărie locală. Structura inițială a fost păstrată în întregime. La parter și în balcoane sunt așezate sute de rafturi cu cărți, iar la capătul sălii, scena, care și-a păstrat cortina originală, a fost amenajată ca spațiu de lectură și cafenea. Lojele mici oferă cititorilor intimitate, mai convingător și mai șic decât orice librărie Fnac. Într-un clasament al celor mai bune 10 librării din lume, ziarul

The Guardian plasa El Ateneo pe locul al doilea, scriind despre simbioza teatru–carte: „Lumea-ntreagă e o pagină." În librăria elegantă de pe bulevardul Santa Fe, liniștea cărților a înlocuit zgomotul spectacolului.

Despre curiozitatea culturală a argentinienilor, Mario Vargas Llosa (colaborator al cotidianului local *La Nación*) scria următoarele: „Probabil că Argentina este singura țară din lume cu rezervele necesare de eroism, masochism sau inconștiență pentru ca, în plină vară, la temperaturi sahariene, lumea să vină la teatru, prăjindu-se de vie, ca să asculte conferințe despre liberalism. Știu asta, pentru că eu eram dementul care le ținea."

Merită menționat și interesul autentic, rareori contagiat de snobism, pentru lumea scenei. Înainte de epoca peronismului, doar publicul *high-class* alegea teatrul drept opțiune de divertisment, dar, începând cu anii '50-'60, acesta devine una dintre principalele atracții ale clasei de mijloc, în orașul plasat de zeci de ani pe harta culturală a lumii. Discutând despre acest interes evident, Debora Ulnik, profesoară de antrenament corporal în mediul teatral, îmi atrăgea atenția că „în Argentina, o puternică moștenire spaniolă (încă din vremea colonizării, spaniolii utilizau teatrul ca mijloc de evanghelizare a indienilor) se întâlnește cu diferitele curente imigraționale de la începutul secolului XX – italian, spaniol și evreiesc. Toate acestea sunt colectivități cu o puternică tradiție teatrală și muzicală (vezi zarzuela și opera)".

Cunoscută drept Broadway-ul din Buenos Aires, Strada Corrientes (romantic și eronat numită astfel, ea fiind parte din bulevardul Corrientes, lung de peste 8 km) se desfășoară

strălucitor și extravagant, copleșitor și mereu stăpână pe sine, precum femeia *porteña*. În timpul zilei, Calle Corrientes clocotește sub valurile umane și febra negoțului, răsunând de zgomotul insuportabil al autobuzelor și de claxoanele mașinilor. Când apune soarele, se aprind zecile de lumini colorate ale teatrelor și cinematografelor – este clipa care anunță, mereu și mereu, triumful vieții nocturne a orașului.

Printre somptuoasele săli de teatru și de cinema (construite între anii '20 și '80, dar ferite de orice stridență de coabitare) se înalță cafenele, cofetării și pizzerii la fel de elegant iluminate. De altfel, zona este cunoscută și ca un paradis al pizzei, nu numai al locurilor de distracție. Dispunerea nu este întâmplătoare: protipendada anilor '40 și '50 urma un ritual pe care azi clasa de mijloc îl respectă întocmai – vizionarea unui spectacol de teatru sau a unui film, urmată de cină sau de o cafea în localurile mai vechi decât sălile de spectacol. Cel mai vechi magazin de înghețată, El Vesuvio, datează din 1902 și, în tradiția celei mai bune înghețate din lume, a fost creat de italieni (cuplul Cocitore). La el se opreau adesea Borges și Carlos Gardel. Anticariatele se umplu și ele de viață pe „strada care nu doarme niciodată", așa cum a fost numită în anii '50. Cititori avizi, argentinienii caută aici texte filozofice, eseuri, ediții vechi și rare, autori antici și clasici europeni. Iar magazinele de muzică, care pe timpul verii renunță să își mai închidă ușile, dăruiesc agitației nocturne nostalgia muzicii de tango.

În mijlocul acestui Broadway modest, mirosind a praful trecutului, aerul decadent trezește dorințe cosmopolite. Acestea amintesc, în timpul promenadei invadate de lumină, că Europa elitelor s-a coborât în Argentina și că, în noul

său avatar, pare să se întrebe de ce rezonează atât de seducător în numele sălilor de teatru și de cinema – El Metropolitan, El Teatro Opera, Lola Membrives, El Gran Rex. Construit în 1937, în stilul art déco, acesta din urmă era, pe atunci, cel mai mare cinematograf din America de Sud. Interiorul său păstrează amprenta Radio City Music Hall din New York. Pe scenele acestor teatre au urcat Ava Gardner și Edith Piaf și au avut loc spectacole cu Folies Bergère, iar la mesele cafenelelor s-au așezat Federico García Lorca, Vittorio Gassman și Maurice Chevalier. În localuri nu se mai dansează tango, dar fotografiile de epocă au păstrat pozele voluptuoase ale dansatorilor de mult uitați. De altfel, pentru Calle Corrientes suspină, de-a lungul deceniilor, nenumărate acorduri ale muzicii de tango, cum ar fi cântecul cu același nume, de Alberto Vaccarezza:

> Calle Corrientes a iubirilor mele, Calle Corrientes unde m-am născut,
> Unde, printre luminile în mii de culori, în acea noapte am cunoscut-o pe ea.

Uneori, cozile celor care așteaptă să cumpere bilete sau să intre la spectacol se întind pe toată strada. Alteori, ajung și pe strada imediat următoare. *Los porteños* adoră să fie admirați și să își etaleze eleganța, dar interesul pentru teatru rămâne intact în spatele ființei sociale desăvârșite. Sub luminile strălucitoare ale clădirilor, oamenii trăiesc spectacolul dinaintea reprezentației. Iar când ușile acoperite de panouri sau complet tapetate cu imaginile actorilor se deschid pentru o clipă, fracturând imaginile, se zărește, ful-

gurant, lumea de dincolo – holurile vaste de marmură și scările înalte. Odată spectatorii intrați, urmează răsfățul dinaintea oricărui spectacol de pe Calle Corrientes – paharul de Fernet (băutura alcoolică tipică) amestecat cu Coca-Cola sau Sprite, servit, promoțional, pe tăvile ce își fac loc printre mulțimi.

Serviciile gastronomice locale includ, de altfel, o specialitate la prima vedere extravagantă sau cel puțin bizară. Pe marile bulevarde, dar și pe străzile modeste, chelnerii merg netulburat și trec prin trafic cu tăvi pe care se află, în echilibru impecabil, cești de cafea. Scena pare cinematografică. Acest *delivery*, destinat cu precădere persoanelor aflate în timpul programului de lucru, reflectă un spirit burghez nealterat de ofensiva noului – de cele mai multe ori, cafenelele își trimit cestile de porțelan, salvând de la uitare plăcerea de a bea o cafea așa cum o beau odinioară *los porteños*. Deseori, lângă ele se odihnesc și câteva *medialunas*, croasantele locale, foarte populare. Pensionarii urmează ritualul de fiecare după-amiază (cafea și *medialunas*) în cafenele și cofetării. Unii se întâlnesc cu prietenii, alții preferă solitudinea ziarului și reflecția. În astfel de scene, spiritul *gourmet* se confundă cu savoarea cutumei burgheze. Devine tot mai evidentă distanța dintre realitatea economică și percepția socială reflectată în statistici, lipsurile estompându-se în fața dorințelor moștenite după decenii de prosperitate. Este stăruința unui obicei în naturalețea cu care bătrânii își beau cafeaua în localurile tipice, aparent impasibili la precaritatea economică.

Argentinianul se distinge printr-o remarcabilă rezistență la tulburări economice. În ultimii 50 de ani, alternanțele

năucitoare ale inflației cu hiperinflația, inflația galopantă și alte forme sălbatice de inflație l-au lăsat sărăcit, dar rareori învins. Când a înțeles că moneda națională este fatalmente condamnată, a inaugurat cea mai îndelungată relație – cea cu dolarul. De atunci, economisește aproape exclusiv în dolari și vinde și cumpără bunuri imobiliare în aceeași monedă. Se spune despre argentinian că gândește în dolari, mereu îngrijorat de soarta nesigură a economiei.

În tragicomedia *La nona* (*Bunica*) (1979), un clasic al cinematografiei locale, o bătrână își terorizează familia săracă, cerând, neîncetat, de mâncare. Ajunși la sapă de lemn, ceilalți membri ai familiei inventează felurite metode de a scăpa de bătrână, dar de fiecare dată sfârșesc prin a se omorî între ei. În cele din urmă, bătrâna rămâne singură și găsește o familie înstărită unde se instalează. Bogat în umor tipic argentinian, filmul este de fapt o alegorie a inflației.

Dacă în 1960 economia Argentinei se afla pe locul 8 în lume, azi a ajuns pe poziția 30. Țara pare să împrumute din nestatornicia oamenilor săi. O criză poate preceda un boom impresionant, așa cum s-a întâmplat la începutul anilor ’90. În 1989, devorată de hiperinflație, țara atingea un indice record de sărăcie: 47,3%. Inflația era de 5 000%! În 1991, noul ministru al economiei, Domingo Cavallo, propunea legea convertibilității, care stabilea un curs fix între peso și dolar. Era începutul unei noi epoci ce a durat 11 ani, cât timp legea s-a aflat în vigoare. Devenea amintire unul dintre obiceiurile dobândite în ultimii ani – goana după cumpărături în ziua de salariu, de teama creșterii prețurilor în doar câteva ore.

În 1994, la câțiva ani de la introducerea convertibilității, Argentina avea cea mai redusă rată a sărăciei înregistrată în secolul XX (14%), importurile deveniseră mai ieftine decât producția locală, iar oamenii își petreceau vacanțele la Miami. Privatizările masive inițiate de președintele Carlos Menem au inclus peste 200 de companii, multe servicii devenind mai eficiente. Dar noua stabilitate nu alungase neîncrederea cronică în bănci, oamenii continuând să își păstreze dolarii în casă. Până în ziua de azi, de altfel, se perpetuează un sistem financiar paralel cu cel oficial, argentinienii fiind experți în a ascunde banii în cele mai neașteptate locuri – în ghivecele cu flori, în cutia de siguranțe, în diversele piese de mobilier, în frigider sau îngropați în grădină. A devenit faimos cazul unui cuplu de actori, după ce ea a descoperit (prea târziu însă) că partenerul său ascunsese banii într-un pui ținut în congelator!

Neîncrederea a fost agravată de criticile la adresa iregularităților și a corupției politice și sindicale, determinate de ritmul rapid al privatizărilor impuse de Menem. Altă consecință inevitabilă a procesului a fost creșterea semnificativă a șomajului. După câțiva ani de prosperitate, în care Argentina devenise țara latinoamericană cu cel mai mare venit pe cap de locuitor, restul anilor '90 au fost marcați de teamă și de scepticism. În 1999, când Fernando de la Rúa prelua puterea, era evident că legea convertibilității (odinioară, salvarea economiei) devenise nocivă. Țara intrase în recesiune. Cu simțul lor suplimentar, mereu activat în chestiuni economice, oamenii intuiau adierea fatală a unei alte crize.

S-a recurs, atunci, la o metodă primitivă: cluburile de troc. Oamenii, în mare parte aparținând clasei de mijloc,

se adunau în zone special închiriate de organizatori și intrau într-o rețea de schimb de toate naturile – o prăjitură pentru un pachet de detergent, o bijuterie veche pentru o haină uzată, un set de veselă pentru un aparat electrocasnic. Dezvoltându-se în ingeniozitate, cu timpul trocurile au inclus și servicii la prețuri reduse. Utilizatorii se declarau mulțumiți. Fără îndoială, un tip de inteligență de urgență îl va defini mereu pe argentinian.

În 2001, la 10 de ani de la promulgarea legii convertibilității, deficitul fiscal lăsat de regimul Menem și marea datorie externă (provocată de dorința lui De la Rúa de a menține legea) au dus la o nouă instabilitate. Domingo Cavallo (cunoscut și ca „părintele convertibilității") a fost numit, din nou, ministru al economiei. Dar, atunci când presa a anunțat că acesta avea conturi personale exclusiv în bănci străine, a urmat un *bank run* al populației, care a dat naștere unei mari ieșiri de capital din țară. De altfel, întrebat în timpul unui interviu dacă informația legată de conturile sale era adevărată, ministrul a răspuns că nu poate da lămuriri, pentru că, în familia sa, soția este cea care se ocupă de gestionarea banilor!

La sfârșitul lui 2001, când și marii investitori au început să-și retragă banii din conturile bancare, sistemul financiar a intrat în colaps. Ca într-un scenariu sud-american tipic, în care eroii se transformă în agenții dezastrului, Cavallo, fostul salvator, anunța introducerea unor restricții asupra conturilor bancare ale tuturor persoanelor fizice, măsură denumită, popular, *corralito*. Aluzie la imaginea coralului în care alt organism poate rămâne captiv, *el corralito* însemna imposibilitatea de a extrage bani din propriul cont, realitate

dramatică și picătura finală pentru un popor cu vocația protestului. Violentele mișcări de stradă care au izbucnit imediat, precum și jafurile din supermarketuri, pe fond de stare de asediu, au fost urmate de fuga președintelui De la Rúa, care a decolat cu elicopterul de pe acoperișul Casei Rosada.

Spre deosebire de mulți dintre vecinii săi, Argentina cunoscuse un relativ calm social, vărsarea de sânge fiind asociată cu anii 1970, în timpul regimului militar. Cele 39 de persoane care au murit în timpul represiunii polițienești, în diferite orașe, reprezintă până în ziua de azi un număr revoltător de mare în mentalul colectiv al argentinienilor, lipsiți, în general, de propensiunea pentru agresivitate.

În anii imediat următori crizei, eforturile de redresare erau însoțite de convingerea că și cetățenii săraci continuau să aparțină clasei de mijloc. *Les nouveaux pauvres* făceau descinderi discrete în magazinele cu produse ieftine. Încercau să salveze aparențele prestigiului lovit și să-și umple stocurile odinioară pline.

O țară dezbinată

Nu sunt nici buni, nici răi, sunt incorigibili.
Jorge Luis Borges despre peroniști

A scrie despre peronism este asemenea jocului cu o clepsidră. În funcție de poziția în care te afli, aceasta poate părea plină de promisiuni împlinite sau vid dezamăgitor. Un adevăr asupra căruia argentinienii nu se contrazic este imposibilitatea de a-l plasa pe Juan Perón (supranumit „părintele politic al țării") sub semnul unei misiuni. În Argentina pasiunile se dezlănțuie ușor și se sting la fel de ușor. Dar patima ideologică a secolului XX – peronismul – nu a dispărut niciodată, rămânând pe scena politică și azi, la mai bine de 65 de ani de la apariție.

„Există atât de multă iubire și atât de multă ură în jurul imaginii sale, încât nu poți spune ce loc a ocupat și ocupă Perón în mentalul nostru" – este una dintre replicile standard oferite de mulți argentinieni la întrebarea: ce înseamnă peronismul? Dihotomia peronist–antiperonist răsună cu aceeași greutate ca atunci când desemna convingeri provocatoare de schisme și violență.

Născut în 1895, dintr-un tată cu origini italiene și scoțiene și dintr-o mamă cu sânge spaniol și nativ sud-american, Juan Domingo Perón începe cursurile școlii militare la 16 ani și apoi avansează foarte rapid în rang. În 1938,

este trimis în Europa ca observator militar și urmărește cu interes ascensiunea regimurilor fascist și nazist. Se declară admirator al lui Mussolini. Întors în țară, este numit colonel și creează, împreună cu alți militari, Grupul Ofițerilor Uniți (autodeclarat anticomunist), care în 1943 organizează o lovitură de stat împotriva președintelui ales în mod fraudulos. Dotat cu intuiție politică și fler social, Perón solicită înființarea Secretariatului Muncii (mai târziu, Ministerul Muncii), în vederea adoptării de măsuri ce favorizează clasa muncitoare. Fluxul masiv de populație rurală către marile orașe, ca urmare a schimbărilor economice ale deceniului precedent, dă naștere unei clase sociale care va constitui fundamentul mișcării peroniste. Perón își consolidează rolul, dar manifestă o ambiguitate ideologică ce, până în ziua de azi, îl plasează într-o zonă incertă, de stânga sau de dreapta. „Perón era de stânga sau de dreapta, în funcție de zi. În timpul exilului din Spania, așeza pe birou când fotografia lui Mao, când pe cea a lui Franco, în funcție de persoana care venea să-l viziteze", susține istoricul Eduardo Lazzari, cu care am discutat pe larg despre istoria țării sale în ultimul secol.

Unele dintre măsurile inițiate de Perón sunt caracteristice unui regim naționalist populist – fortificarea relației statului cu clasa proletară și ameliorarea condițiilor de viață ale acesteia. În cadrul aceluiași regim, Perón este numit vicepreședinte și ministru de război. Reformele provoacă îngrijorarea marilor latifundiari și a clasei de mijloc. La începutul lui 1945, o lovitură de stat organizată de un grup rival de militari îl înlătură pe Juan Perón din funcție. Este arestat și transportat la o închisoare din insula Martín García, în largul coastelor Uruguayului.

Conștientă că dispariția politică a lui Perón ar anula reformele recente, clasa proletară își convoacă membrii din marile orașe și declară grevă generală pe 17 octombrie 1945. Imaginea colonelului întemnițat aduce laolată sute de mii de muncitori veniți din diferite provincii ale țării. Îngrijorați de magnitudinea protestului, militarii decid să îl elibereze pe Juan Perón și să îl aducă în piață. Când acesta apare la balconul Casei Rosada, în uralele sutelor de mii de susținători, destinul politic îi este conturat. Discursul său, difuzat la radio, încununează ziua de 17 octombrie 1945, dată care marchează oficial nașterea mișcării peroniste.

În februarie 1946 generalul Juan Domingo Perón câștigă alegerile prezidențiale și transformă Partidul Laburist în Partidul Peronist. Se inaugurează o eră de reforme sociale. Dar industrializarea fără precedent și marile naționalizări reflectă forța unui stat autoritar, în absența unei burghezii industriale viguroase. Măsurile sociale includ investiții în sistemul educațional, în cel medical și în sectorul de construire a locuințelor.

Copleșit de o popularitate nemaivăzută în America Latină, președintele reformează constituția în 1949, pentru a putea fi reales pe viață. Alte măsuri totalitare includ arestarea disidenților, controlul și hărțuirea presei și eliminarea din universități a profesorilor antiperoniști. Borges însuși este concediat din postul de bibliotecar al Bibliotecii Naționale și i se propune un post de inspector veterinar, pe care îl refuză.

Între 1946 și 1949, regimul creează o comisie care ajută la refugierea naziștilor celui de-al Treilea Reich. Din comisie

fac parte fostul ambasador croat la Berlin și un colaboraționist nazist condamnat la moarte în Belgia. Se organizează și misiuni speciale de aducere a naziștilor din Europa. Unul dintre cei implicați în coordonarea operațiunilor, un fost căpitan SS, înființează o companie hidraulică, unde va lucra și Adolf Eichmann, cu mult înainte de capturarea sa de către Mosad.

Figură paternalistă necesară într-o societate latinoamericană, președintele Perón alege o metodă propagandistică unică – implicarea politică și socială a Evei Duarte, cea de-a doua sa soție. Proletariatul, căruia i se adresează în numeroase discursuri, îi dăruiește diminutivul Evita. Fundația Eva Perón distribuie alimente, haine, jucării și medicamente familiilor sărace. Fondurile destinate fundației au două surse – donații particulare și, în mare parte, aporturi bianuale obligatorii pe care statul le reține din salarii, alt motiv de furie al opoziției. În 1947, se sancționează dreptul la vot al femeilor și dreptul lor de a candida pentru posturi politice. Eva este aleasă în fruntea Partidului Peronist Feminin, creat doi ani mai târziu. Descinderile sale în mijlocul săracilor formează o imagine aproape grotescă: Eva poartă blănuri luxoase și bijuterii în timp ce mângâie copii sărmani și mame nemăritate. De altfel, unul dintre comentariile maliţioase ale antiperoniștilor are în vedere un fapt neconfirmat până în ziua de azi. Se spunea despre ea că își ardea hainele după fiecare astfel de întâlnire. Dacă povestea este adevărată sau doar invenția unei opoziții revoltate de atitudinea dictatorială a lui Perón nu are relevanță. Simplul fapt că există e simptomatic pentru intensitatea urii unor sectoare ale societății față de cuplul prezidențial.

Acesta recurge la educația publică pentru a susține un tot mai agresiv cult al personalității – manualele școlare sunt inundate de imaginile Evei și ale lui Perón, iar unele fragmente din cărțile și discursurile acestora sunt folosite drept material de studiu. Celor doi li se dedică și ode. Figura lor omniprezentă alimentează un misticism politic care dă naștere la mari pasiuni în fiecare dintre cele două tabere ideologice. Primele manifestații antiperoniste sunt organizate sub sloganul „jos dictatura opincilor". Reacția clasei proletare (după unele surse, cuvintele lui Perón însuși): „Opinci da, cărți ba." Adorația atinge ridicolul atunci când tradiționala zicală „Dumnezeu este argentinian" este înlocuită cu afirmația „Dumnezeu este peronist".

După alegerile din iunie 1952, când soțul său câștigă președinția pentru a doua oară, Eva este în stare gravă (suferă de cancer uterin), dar se preface că e bine, în timp ce salută mulțimile, în mașina care face turul capitalei. Un suport din ghips și sârmă, cu ajutorul căruia poate sta în picioare, îi este așezat sub haina de blană. O lună mai târziu, moare, la 33 de ani și cântărind 33 de kilograme. Se declară doliu național timp de 30 de zile. I se aduce ultimul omagiu la sediul Congresului, iar la procesiunea funebră asistă peste două milioane de persoane. Eva María Duarte de Perón, provinciala care, cu 17 ani înainte, venise cu aspirații de artistă la Buenos Aires și cunoscuse o relativă faimă ca actriță de teatru radiofonic, primă doamnă și ocrotitoare a săracilor, primea binecuvântarea ultimă a recunoștinței lor. Pentru aristocrații care sărbătoresc evenimentul cu șampanie franțuzească, moartea Evei este răzbunarea pentru anii de abuz politic și injustiție socială.

Cel de-al doilea mandat al președintelui este marcat de serioase probleme economice, provocate de epuizarea politicii distributive exercitate în timpul mandatului anterior. Structura economică formată în ultimii ani, dominată de rolul intervenționist al statului, nu permite revenirea la un model economic liberal.

Un alt motiv de îngrijorare este tensiunea dintre președinte și Biserica Catolică. Când, în 1954, Biserica decide să sprijine Partidul Democrat Creștin, recent creat, președintele, convins că el este unicul reprezentant al doctrinei creștine în Argentina, reacționează dur – ordonă arestarea unor clerici, elimină educația religioasă din școli, sancționează legea divorțului și legalizează bordelurile. Indignată, Biserica începe distribuirea de pamflete îndemnând la revolte împotriva guvernului. Opoziția laică se raliază în jurul Bisericii și organizează procesiunea Corpus Christi, din iunie 1955. La finalul ei, persoane infiltrate în mulțime dau foc drapelului național. Principala suspiciune (confirmată de investigații) se îndreaptă asupra peroniștilor, care înscenaseră actul subversiv pentru a-i acuza pe participanții la procesiune.

Cinci zile mai târziu, la ordinul președintelui este organizată o paradă aeriană deasupra catedralei orașului, locul de veci al lui San Martín, eroul național. Motivul invocat: onorarea memoriei acestuia și restaurarea demnității drapelului profanat în timpul procesiunii. Cu puțin timp înainte de începerea paradei, Perón este anunțat că opoziția a pregătit o lovitură de stat. Se refugiază într-un buncăr, în timp ce avioane ale Aviației Navale lansează o primă bombă deasupra Casei Rosada, urmată de alte câteva bombe îndreptate

împotriva cetățenilor. Forțele armate loiale președintelui reușesc să devieze avionele spre estuarul fluviului Río de la Plata. Bilanțul victimelor este de peste 360 de morți și 1000 de răniți, dar cifrele finale nu au fost confirmate nici până în ziua de azi. În timpul nopții, simpatizanți ai lui Perón profanează și incendiază sediul Curiei Metropolitane, două catedrale și zece biserici, ca răzbunare pentru susținerea acordată de Biserică loviturii de stat eșuate. Câțiva lideri clericali sunt arestați și reținuți în mod abuziv.

Conform antiperoniștilor, forțele polițienești și pompierii au fost complici la operațiune. Lovitura de stat din 16 iunie 1955, cu ipoteze diferite, confuzie și vehemență, rămâne unul dintre principalele puncte de discordie între peroniștii și antiperoniștii de atunci și de azi. Winston Churchill comentează astfel episodul: „Perón este singurul soldat care și-a ars drapelul și singurul catolic care și-a ars bisericile."

Trei luni mai târziu, forțele aeriene și navale se unesc și amenință cu bombardarea capitalei, dacă președintele nu își prezintă demisia. Perón renunță la putere și, după câteva zile, solicită azil în Paraguay. Este finalul celui de-al doilea mandat al său.

Furia iconoclastă ce urmează instituirii noului regim începe cu incendierea materialelor propagandistice și a manualelor școlare cu imaginea cuplului prezidențial și continuă cu distrugerea obiectelor din policlinicile și căminele Fundației Eva Perón. Se distrug toate simbolurile politice și se interzice pronunțarea numelui Perón și a termenilor „peronist" și „peronism". Partidul Peronist este interzis.

Din această epocă datează o anecdotă legată de Borges, cunoscut ca antiperonist. Se spune că, într-o zi, un peronist îl vede pe scriitorul orb traversând bulevardul 9 de Julio. Se oferă să îl ajute, dar la jumătatea drumului se oprește și, înainte de a-l lăsa singur, îi mărturisește că este peronist. Borges ripostează: „Nu-i nimic. Și eu sunt orb…"

Perón va trăi în exil timp de 18 ani, cei mai mulți petrecându-i la Madrid. Nu va înceta să conducă rezistența peronistă, organizată, printre altele, de grupul de gherilă naționalist-catolic Montoneros, care se identifică cu stânga peronistă și susține întoarcerea liderului. Partidul Peronist (rebotezat Justițialist) reintră în legalitate, iar în 1973 colonelul îl desemnează, din exil, pe candidatul peronist care să îl reprezinte la alegerile generale. Victoria acestuia anunță, fără echivoc, momentul așteptat, unanim, de mișcarea peronistă, dincolo de polarizarea sa – întoarcerea lui Perón.

Dar pe 20 iunie 1973, ziua în care avionul îl aduce pe bătrânul lider din Spania, tocmai profundele schisme din sânul peronismului dau naștere unei confruntări al cărei scenariu exact rămâne confuz până în ziua de azi. Aproximativ două milioane de persoane așteaptă la Aeroportul Internațional Ezeiza. Ascunși în tribuna de onoare, membri ai dreptei deschid focul asupra reprezentanților stângii; majoritatea surselor susțin că numărul victimelor este de 13 morți și 365 de răniți, dar se vehiculează atât un număr mai mic, cât și unul mai mare de victime, nici o investigație oficială nefiind solicitată. Evenimentul, rămas în istorie sub numele de Masacrul de la Ezeiza, îl obligă pe general să aterizeze la o bază militară din apropierea capitalei.

O lună mai târziu, președintele delegat de Perón pentru a-l reprezenta își dă demisia, asigurându-i liderului calea liberă pentru noi alegeri. Acesta este ales președinte pentru a treia oară, vicepreședinte fiind cea de-a treia sa soție, Isabel Martínez de Perón. Mandatul, de doar un an, este tulburat de numeroase tensiuni între peroniștii autointitulați de dreapta și cei de stânga. Juan Domingo Perón moare pe 1 iulie 1974, la vârsta de 79 de ani. Este înmormântat, la început, în cripta din reședința prezidențială din Olivos, în afara capitalei. Îi succedă soția sa, Isabel de Perón, prima femeie care deține funcția de președinte al unei națiuni sud-americane.

Astăzi, peronismul, „o religie laică", în cuvintele istoricului Eduardo Lazzari, ocupă un loc privilegiat în politica argentiniană, deși nenumăratele lui avataruri și antagonisme îl îndepărtează de rolul definit inițial. „Viva Perón", refrenul imnului dedicat liderului, încă răsună în vocile pătimașe ale nostalgicilor sau ale noilor adepți.

Susținătorii curentelor peroniste par impermeabili la un adevăr greu de contestat: peronismul a pus bazele unui declin economic ce nu a putut fi oprit de-a lungul secolului XX și nici până în ziua de azi. Puțini ar fi putut intui că această mișcare, cu promisiunile sale aproape mistice, va transforma în mit prosperitatea unei țări care, până în anii '30, avusese una dintre cele mai puternice economii din lume.

Anacronism plin de viață, peronismul adună în jurul său mii de muncitori care își cer drepturile în stradă, în zgomotul asurzitor al tobelor de protest, vegheați de portretele liderilor săi legendari – Juan și Eva Perón. El se proiectează

butaforic, atunci când liderii sindicali își convoacă membrii pentru a ovaționa câte un discurs prezidențial în schimbul unei mizere recompense. Pentru clasa proletară de azi, nimic mai străin de ideea de justiție socială, așa cum o invoca generalul în epoca sa de glorie. Nimic mai natural pentru liderii contemporani, conștienți că figura copleșitoare a lui Perón va hrăni mereu nevoia de protecție a unui popor frământat.

Secrete postume

Figura lui Perón, singurul președinte argentinian ales de trei ori și creatorul celui mai longeviv partid din istoria argentiniană, a continuat să trezească pasiuni după moarte, și nu doar simbolic. Posteritatea sa a urmat un traseu în care teama, emoția și misterul au produs o rețetă tulburătoare chiar și pentru acest popor cu predispoziții ezoterice. Despre Argentina se spune că nu se poate elibera de sclavia trecutului, iar relația permanentă dintre lumea viilor și cea a umbrelor, cultivată într-un mod aparte, s-a reflectat și în soarta postumă a liderului peronist.

Pe 1 iulie 1987, la exact 13 ani de la moartea acestuia, presa anunța o veste morbidă: cadavrul perfect conservat al generalului Juan Perón fusese profanat. Mâinile, pe care sute de imagini propagandistice le înfățișau salutând mulțimile, îi fuseseră tăiate, dispărând din cavou, împreună cu sabia și bereta militară. Două scrisori semnate „Hermes IAI și Cei 13“ și adresate unor politicieni peroniști solicitau o răscumpărare de 8 milioane de dolari. Autorii actului mai trimiteau și un poem aflat pe sicriu, scris de însăși Isabel Perón, văduva și succesoarea președintelui. După expirarea termenului-limită menționat pentru răscumpărare, a

devenit clar că nu acesta era mobilul profanării. „Mâinile tale sunt mâinile poporului tău“, scria pe unele dintre panourile zecilor de mii de persoane adunate pentru a deplânge atrocitatea comisă. În acel moment, țara era condusă de Raúl Alfonsín (Uniunea Civică Radicală). Alegerea sa echivalase cu primul mare eșec al peronismului. La scurt timp de la învestire, Alfonsín dispunea începerea procesului liderilor militari responsabili de răpirea, torturarea, uciderea și dispariția a mii de persoane acuzate de activități subversive de stânga.

Investigația care a urmat descoperirii profanării a fost greoaie, neproductivă și sufocată de aburul dramatic al misterului. Multitudinea de suspiciuni, de ipoteze și de piste false a alimentat speculațiile timp de câțiva ani. Acoperișul din sticlă al cavoului din cimitirul Chacarita fusese spart. Geamul blindat aflat deasupra sicriului și placa de metal care acoperea capacul acestuia fuseseră perforate. Una dintre concluziile investigatorilor a fost că profanatorii aveau cele 12 chei necesare pentru a deschide cele 4 încuietori ale geamului blindat și că făcuseră stricăciunile pentru a lansa o pistă falsă. S-a dedus, de asemenea, că tăiaseră mâinile cadavrului cu un ferăstrău.

Suita de evenimente macabre a complicat și mai mult investigația. Doi martori au murit în circumstanțe dubioase. La câteva zile după ce încercase să discute cu unul dintre investigatori, pentru a descrie un suspect zărit în apropierea cavoului, o peronistă care depunea deseori flori la mormânt a murit în urma unei hemoragii cerebrale provocate de o lovitură. Soarta celuilalt martor, paznic de noapte în cimitir, s-a înscris în coordonate la fel de terifiante. Unul

dintre colegii săi declara că acesta, cunoscut ca fiind alcoolic, a fost găsit mort în cimitir, noaptea, fie ca urmare a unei pneumonii, fie în comă alcoolică. Certificatul de deces menționa un stop cardiorespirator, dar autopsia solicitată de primul judecător al cazului excludea toate cele trei variante și indica, drept cauză a morții, o lovitură puternică. Primul judecător murea într-un accident dubios, cu mașina proprie, la doi ani de la începerea investigației, după ce călătorise la Madrid pentru a discuta cu Isabel Perón, aflată în exil. Conform unei surse anonime, era vorba de un atentat cu bombă. La câteva zile, dosarul cu noi informații despre caz dispărea din seiful biroului său. Comisarul cu care colaborase a scăpat, miraculos, cu viață, atunci când a fost împușcat de la mică distanță, iar glonțul s-a rupt în două. Șeful Poliției Federale a fost însă găsit mort în propriul birou.

Ipotezele avansate au străbătut toate palierele imaginației. O suspiciune s-a îndreptat asupra organelor de represiune ale fostei dictaturi militare, acum urmărite penal de regimul lui Alfonsín. S-a presupus că organizaseră profanarea pentru a crea un climat de instabilitate menit să îngreuneze mecanismul proceselor. De altfel, unii experți legiști susțineau că tăierea mâinilor cadavrelor era o practică obișnuită a militarilor după ce își ucideau victimele, care apoi dispăreau fără urmă. Mai mult, rudele unora dintre victime primeau acasă pachete cu mâinile acestora. O altă ipoteză, lansată în anii 2000, aducea și mai multă tensiune scenariului confuz – era menționat numele fascistului Licio Gelli, marele maestru al lojii masonice clandestine italiene P2 (Propaganda Due). Gelli îl cunoscuse pe Juan Perón în

timpul șederii acestuia în Italia, la sfârșitul anilor ’30, iar prietenia lor încurajase relații politice și de afaceri în timpul anilor ’70. S-a presupus că neonorarea unor promisiuni făcute de Perón lui Gelli, înaintea ultimului său mandat, precum și o enormă datorie neplătită l-ar fi înfuriat pe maestrul mason, care ar fi ales să recurgă la o răzbunare postumă. Potrivit unor autori, tăierea mâinilor generalului ar fi făcut parte dintr-un ritual specific lojii masonice P2, în urma căruia cadavrul lipsit de unele membre ar împiedica sufletul să se odihnească în pace. Ipoteza a fost respinsă de experți în masonerie. Speculațiile au mai inclus o variantă, foarte populară grație laturii ei de roman polițist, dar și cel mai rapid eliminată. S-a afirmat că amprentele ar fi putut fi folosite de organizatorii furtului pentru a avea acces la un cont personal al generalului, aflat în Elveția. Potrivit absurdei ipoteze, aceasta era singura metodă de a deschide contul.

În 2006, după ce trecerea anilor a redus din interesul pentru caz, cadavrul generalului a fost transportat din cimitirul în care s-a produs incidentul în Buenos Aires la un mausoleu aflat în apropierea capitalei. Investigațiile nu au decriptat misterul. Nici unul dintre regimurile politice următoare nu a ordonat o anchetă exhaustivă, iar evenimentul a dobândit faimă ezoterico-detectivistică în câteva cărți de investigație publicate în anii 2000. Tăierea mâinilor lui Perón intră, nu fără ironie sinistră, în istoria misterelor țării evocând gestul tipic cu care generalul saluta mulțimile. Alteori, incidentul aduce în memorie cuvintele rostite în timpul unuia dintre mandatele sale: „Prefer să-mi tai mâinile decât să cer un împrumut unui organism financiar internațional.“

Cea de-a doua soție a lui Juan Perón, Eva Duarte de Perón, a avut și ea o posteritate zbuciumată. Istoria unică a cadavrului ei începe în prima zi a lungului proces de îmbălsămare făcut de un renumit medic legist spaniol, plătit generos de președinte pentru a conserva fizionomia defunctei.

După un lung priveghi, sicriul este depus la sediul Confederației Generale a Muncii – nu un loc de veci, ci un simplu popas către mausoleul ce urma să fie construit. Trei ani mai târziu, în 1955, când lovitura de stat îl înlătură pe generalul Perón de la putere, el se află în același loc. Temându-se că trupul neînsuflețit al Evei, „ocrotitoarea dezgoliților", s-ar putea transforma în emblema rezistenței peroniste, insuflând curaj pentru acte subversive, noul președinte, generalul Eugenio Aramburu, ordonă să fie răpit din sediul Confederației Generale a Muncii. Momentul inaugurează un itinerariu macabru care se va întinde pe 16 ani. Sicriul este ascuns, pe rând, în depozite și birouri oficiale ale capitalei (printre care și sediul Serviciului de Informații al Armatei), în încercarea permanentă de a i se șterge urma. Căutarea disperată a peroniștilor nu reușește să înfrângă ingeniozitatea militarilor – într-unul dintre popasurile sale clandestine, Eva este ascunsă în apartamentul unui maior al Serviciilor de Informații. Copleșit de atare responsabilitate, maiorul este mereu vigilent, iar în noaptea în care vede o umbră suspectă lângă dormitor trage două gloanțe, convins fiind că se confruntă cu un peronist venit în căutarea cadavrului. Umbra este însă a soției sale însărcinate, pe care o ucide din greșeală. Sicriul este mutat din nou în numeroase locuri din Buenos Aires, ajungând să fie ascuns

și în spatele unui ecran de cinematograf. Mai multe sicrie identice sunt fabricate și distribuite în diferite colțuri ale continentului, pentru a-i deruta pe peroniști.

În cele din urmă, generalul Aramburu decide ca trupul Evei să fie scos din țară și, stabilind contacte cu Vaticanul prin intermediul unor persoane de încredere, îl trimite în Europa. În 1957, sicriul călătorește pe ruta Spania–Italia–Belgia–Germania–Elveția. Ajunsă în Italia, Evei i se atribuie identitatea italiencei María Maggi de Magistris, născută în Italia și moartă într-un accident de mașină în Argentina, în 1951. Este înmormântată într-un cimitir din Milano, unde va rămâne timp de 15 ani. Misterul cadavrului menține în alertă rezistența peronistă. În 1970 una dintre componentele sale, organizația de gherilă de stânga Montoneros, îl răpește pe generalul Aramburu, acum fost președinte. Comandoul însărcinat să-l lichideze îl întreabă unde se află Eva, nu obține răspunsul (de altfel, acesta nu deține informația) și îl ucide. În anul următor, marcat de tensiuni între antiperoniști și peroniști, noul președinte, Alejandro Lanusse, înțelege că, din exilul său madrilen, generalul Perón este singurul care poate impune ordinea în rândul propriilor susținători. În schimbul acestei favori, Lanusse promite că îi va înapoia cadavrul fostei sale soții. Unul dintre agenții operațiunii din 1957 este însărcinat să organizeze transportarea sicriului de la Milano la Madrid și, în urma unei lungi călătorii într-o mașină a pompelor funebre, sicriul îi este încredințat lui Perón. Cadavrului îi lipsește un deget, nasul este ușor deformat, există urme ale numeroaselor transporturi ale sicriului, dar, susține medicul legist spaniol, prezent și el, se află în stare foarte bună.

Când, în 1973, Perón pune capăt exilului și se întoarce în țară, trupul Evei rămâne în Spania. Un an mai târziu, la câteva luni de la moartea lui Perón, destinul postum al Evei se întretaie cu cel al fostului său inamic, generalul Aramburu. Organizația Montoneros deshumează și fură cadavrul lui Aramburu, anunțând că îl va returna doar în schimbul cadavrului „camaradei Evita", obligând-o astfel pe Isabel, văduva și succesoarea lui Perón, să dispună aducerea sicriului din Spania. În ziua în care avionul special închiriat, purtând sicriul Evei, aterizează lângă Buenos Aires cadavrul lui Aramburu este găsit într-un camion din centrul orașului. Pactul fusese respectat. Următoarea destinație a sicriului Evei – cripta din reședința prezidențială din Olivos. Se va odihni alături de soțul său timp de doar doi ani. După lovitura de stat organizată împotriva Isabelei Perón în 1976, oficialii militari care preiau puterea îi despart pe cei doi, transferându-l pe general în cimitirul Chacarita și încredințând sicriul Evei familiei acesteia.

De atunci, cea mai renumită primă doamnă a Argentinei se află în cavoul familiei Duarte, în cimitirul de elită Recoleta. Sicriul, așezat la 6 metri sub pământ, este acoperit de o placă de oțel. Ușa de fier forjat a cavoului alternează modelul de crin cu orificiile care invită privirile curioase înăuntru. Sacru pentru peroniști și fascinant pentru orice argentinian, mormântul atrage mii de turiști străini, trezind curiozități mondeno-macabre.

Prinse în dantela metalică a ușii, florile mereu înlocuite evocă prospețimea odinioară intactă a unui trup transformat în legendă.

Istoria din subsoluri

Nu sunt nici vii, nici morți. Sunt dispăruți.
Fostul dictator Jorge Rafael Videla,
despre miile de persoane dispărute în timpul dictaturii
militare dintre 1976 și 1983

Dâmburile de pământ se înalță în trepte gri și anoste. Țărâna lor sperie, dar invită la nepăsare, cu fiecare pas prin fața gardului care le înconjoară. Am trecut de zeci de ori pe lângă aceste arătări monotone și, într-un final, împinsă de o timidă curiozitate, m-am apropiat ca să pot deslușì imaginea. Înfipte în pământ, niște bețe poartă sute de hârtii pe care sunt scrise nume. Sunt numele unor persoane dispărute, cu o soartă la fel de anonimă precum țărâna ce le însoțește.

Vizavi de această adunare de nume se află un memorial. La sfârșitul anilor '70, în subsolul clădirii care se înălța aici a funcționat un centru clandestin de detenție. Pe întreg teritoriul țării, se cunosc 340 de astfel de centre – în fapt, lagăre de concentrare. Clădirea, care a fost demolată în 1979 și deasupra căreia s-a construit o șosea, se numea, la acea vreme, Club Atlético. Printre ruinele ei s-au găsit mii de obiecte ale deținuților și ale torționarilor. Peste 1500 de bărbați și de femei au intrat ca prizonieri în acest loc, în timpul dictaturii militare. Despre cei mai mulți dintre ei nu se știe nimic nici până astăzi.

În 1976 țara era condusă de Isabel Perón. Regimul de dreapta se confrunta cu opoziția violentă a grupărilor marxist-leniniste. Acestea răpeau și ucideau și organizau atentate atât în locuri publice, cât și împotriva instituțiilor militare. Măsurile extreme luate de președintă pentru a anihila acțiunile subversive nu au reușit să impună ordinea. Violența politică era însoțită de o deteriorare gravă a situației economice, iar autoritatea regimului părea tot mai fragilă. Pe 24 martie 1976, o lovitură de stat organizată de forțe militare conduse de generalul Jorge Rafael Videla a înlocuit regimul civil cu unul militar. Schimbarea nu a surprins, având în vedere contextul național extrem de tensionat, dar puțini și-ar fi imaginat că în acea zi se inaugura cel mai sângeros capitol al istoriei argentiniene. Conducerea țării a fost preluată de o juntă militară, alcătuită din generalul Videla, reprezentând forțele terestre, amiralul Emilio Massera, comandantul marinei militare, și generalul Orlando Agosti, șef al forțelor aeriene. Videla a fost desemnat președinte de facto. Combaterea forțelor de stânga era obiectivul declarat al noului regim. Primele măsuri au inclus dizolvarea Congresului Națiunii și a partidelor politice, interzicerea activităților sindicale, destituirea Curții Supreme de Justiție și angajarea militarilor în poziții-cheie ale instituțiilor statului. Noua conducere se autointitula „Procesul de Reorganizare Națională". Timp de aproape 8 ani, la guvernare s-au succedat patru junte militare.

Răpirile și perchezițiile ilegale au început încă din prima zi, iar victimele aparțineau tuturor categoriilor sociale – muncitori, studenți, jurnaliști, sindicaliști, funcționari. Orice persoană suspectă de legături cu mișcările de gherilă era o țintă. Era desemnată, invariabil, cu termenul „subversivă".

În replică, organizațiile de stânga își continuau atentatele cu bombă împotriva instituțiilor militare și a angajaților lor, făcând victime și printre civili. În primul an al dictaturii, au fost ucise zeci de persoane, printre care și lideri militari importanți.

Regimul militar începuse să dezvolte însă toate mecanismele terorismului de stat. Principala metodă represivă a fost tortura. Mecanismele adoptate în acest scop aminteau de cruzimea nazistă, sfidând parcă distanța celor trei decenii parcurse. În 1977, guvernatorul provinciei Buenos Aires, generalul Ibérico Saint Jean, descria, tehnic, planul sistemului: „Mai întâi îi vom omorî pe toți subversivii, apoi pe toți colaboratorii lor, pe urmă pe simpatizanții lor, apoi imediat pe cei care rămân indiferenți și, în cele din urmă, îi vom omorî pe cei timizi."

„Subversivii" erau răpiți din propriile locuințe sau de pe stradă, legați la ochi și duși cu mașina la centre clandestine de detenție. Fordul Falcon verde, cu care se efectuau în general transporturile, este privit, până în ziua de azi, ca unul dintre simbolurile represiunii politice. Ajunși la centre, erau deposedați de obiectele personale și introduși, treptat, într-o lume care le anula identitatea. Iată ce declară jurnalista Ana María Careaga, răpită în 1977, la vârsta de 16 ani, și sechestrată în Club Atlético:

> Înăuntru se auzeau o casetă cu discursurile lui Hitler, difuzată la maximum, și țipetele și râsetele represorilor, care jucau cărți. În lagărul de concentrare se urmărea depersonalizarea prizonierilor, pierderea identității lor. [...] În timp ce mă torturau, eu voiam să mor. În acea clipă, singurul lucru care ne putea scăpa de suferință era moartea. Deoarece nimeni nu știa unde ne aflăm, ei credeau că au tot timpul din lume.

Cealaltă marcă a represiunii militare era dispariția deținuților. Unele cadavre erau arse și aruncate în gropi comune. Despre soarta lor nu se știa nimic. Unele dintre familiile victimelor primeau de la autorități informații confuze sau eronate, dar majoritatea nu afla nimic. Mai exista o metodă de eliminare definitivă a deținuților. Erau organizați în mici grupuri, li se aplicau injecții cu somnifere, erau transportați la unul dintre aeroporturile capitalei, urcați în avioane ale marinei militare, dezbrăcați complet și aruncați în estuarul fluviului Río de la Plata sau în Oceanul Atlantic. În cartea *El vuelo* (*Zborul*), jurnalistul argentinian Horacio Verbitsky redă un lung interviu cu ofițerul de marină Adolfo Scilingo, care a efectuat două dintre aceste zboruri ale morții. Cu mult calm și stăpânire de sine, Scilingo relatează experiența, spunând că operațiunea era „ceva ce trebuia făcut. [...] Se îndeplinea și se înțelegea de la sine că era cea mai bună cale, nu se discuta. Era ceva suprem, care se realiza pentru țară".

Operațiunea a avut loc în fiecare miercuri timp de doi ani. Celor 15 sau 20 de deținuți aleși pentru fiecare zbor li se spunea că urmau să fie transferați la un centru de detenție din Patagonia și că injecția aplicată de medicul naval era un vaccin impus de schimbarea climei. Scilingo își amintește că nici una dintre victime nu bănuia adevărul și este convins că ocultarea acestuia era, în fapt, un act de caritate. Fostul ofițer care, împreună cu colegii săi, a transportat și a aruncat în ocean 30 de oameni vii îl întreabă pe Verbitsky: „Cine suferă mai mult, cel care știe că va fi împușcat sau cel care a murit astfel?" Primul zbor însă l-a tulburat pe Scilingo, făcându-l să aibă îndoieli asupra misiunii sale. Preotul militar cu care a discutat i le-a spulberat: „Îmi

spunea că era o moarte creștină, pentru că nu sufereau, pentru că nu era traumatizantă, și că trebuiau eliminați, că așa e la război." Scilingo îi mărturisește lui Verbitsky că somnul îi devenise imposibil, cu atât mai mult cu cât, într-unul din cele două zboruri, fusese foarte aproape de a cădea el însuși din avion. Între două consemnări ale interviului, jurnalistul menționează: „Când adormea, retrăia zborul. În timp ce arunca trupuri goale pe ușa avionului, făcea un pas în aer și cădea. În acea zi, în 1977, un membru al echipajului reușise să-l prindă. Dar, când adormea, vidul îl devora."

Represiunea, care urmărea anihilarea oricărei disidențe, nu se oprea la „subversivi". Copiii născuți în centrele de detenție erau imediat înstrăinați de mame și li se atribuia o identitate falsă înainte de a fi plasați spre adopție în familii de militari sau care aveau legături cu regimul. În alte cazuri, erau vânduți sau abandonați în orfelinate. Se estimează că peste 500 de copii au dispărut, primind o nouă identitate. Filmul *La historia oficial* (*Istoria oficială*), care în 1986 a câștigat Premiul Oscar pentru cel mai bun film străin, relatează povestea unei profesoare de istorie care află, în ultimii ani ai dictaturii militare, că fiica sa adoptivă ar putea fi copilul unui cuplu de dispăruți.

Mulți argentinieni, printre care și artiști, scriitori și jurnaliști, s-au exilat, cu precădere în Spania, Franța și Mexic. Exilul însă i-a dezbinat pe intelectualii rămași în țară și pe cei stabiliți în străinătate, implicați în campanii de denunțare a crimelor regimului. Acuzațiile de „trădare" se ciocneau cu acuzațiile de „complicitate", după cum scrie jurnalistul Héctor Pavón în articolul „Cei care au plecat și cei care au rămas", din revista de cultură *Ñ*.

La sfârșitul lui 1977, mamele mai multor tineri dispăruți se reuneau la cel mai important sanctuar religios al țării. Ca semn de recunoaștere tacită, purtau ceva alb pe cap. Au convenit ca pânzele albe să fie, de fapt, vechile scutece ale copiilor lor. Mamele s-au întâlnit din nou la scurt timp și, foarte rapid, evenimentul s-a transformat într-un marș de protest, organizat în fiecare joi după-amiază în Plaza de Mayo. Scutecele au fost înlocuite cu basmale, iar femeile au început să poarte pancarte cu fotografiile și numele copiilor dispăruți. Săptămâni, luni și ani la rând, au cerut dictatorului Videla să le spună unde se află fiii și fiicele lor, răpiți și deținuți în mod ilegal. Câteva luni mai târziu se înființa Asociația Mamelor din Plaza de Mayo. La fiecare întâlnire, femeile dădeau ocol pieței, în semn de protest. Într-un interviu acordat unei reviste locale, în 1983, una dintre membrele asociației spunea cum s-a născut protestul devenit faimos: „Ne întorceam, în fiecare săptămînă, în Plaza de Mayo, pentru a cere noutăți. Până când, într-o zi, poliția ne-a spus că nu puteam sta pe loc, pentru că era stare de asediu și trebuia să circulăm. Ei au fost cei care ne-au îndemnat să ne mișcăm. «Mergeți câte două, circulați!» ne strigau polițiștii. Ne luam de braț și mergeam. De fiecare dată când ajungeam în piață, ne puneam în mișcare pentru ca poliția să nu ne alunge."

Până la instaurarea dictaturii militare, multe dintre mamele reunite în Plaza de Mayo fuseseră străine de lumea politică. Unele erau casnice, cu o educație minimă și lipsite de interes pentru chestiunile sociale, dar, după ce copiii le-au fost răpiți și au dispărut, au fost nevoite să devină activiste și, cum a demonstrat însăși trecerea anilor, protagonistele unei manifestații unice. Treizeci de ani mai târziu,

protestul, evocat de jurnaliști din toată lumea, avea încă loc. De-a lungul timpului, Asociația Mamelor din Plaza de Mayo s-a scindat în două, iar grupul condus de Hebe Bonafini (o gospodină a cărei educație de 8 clase nu pare s-o intimideze) a devenit cunoscut ca facțiunea radicală. În ultimii ani, discursul lui Bonafini a scandalizat prin elogierea atentatelor de la 11 septembrie, susținerea grupării teroriste ETA, contactele cu gruparea narco–teroristă FARC și declarațiile antisemite.

În 1978, Argentina fusese desemnată gazda celei de-a unsprezecea ediții a Campionatului Mondial de Fotbal. Evenimentul îi furniza dictatorului Videla o metodă eficientă de propagandă pentru regimul său, tot mai criticat atât de către argentinienii exilați, cât și de către organizațiile internaționale de apărare a drepturilor omului. Astfel se punea în mișcare un mecanism meticulos elaborat. Obiectivul său – mascarea crimelor militarilor și crearea imaginii unei țări pașnice în fața numeroșilor străini și a camerelor de televiziune. Se urmărea instalarea unui spirit de coeziune națională – „25 de milioane de argentinieni vor juca la Mondial", anunța imnul oficial. Totuși, între 1 și 25 iunie 1978, mii de deținuți din centrele de detenție nu au jucat la Campionatul Mondial. Pe fundalul euforiei naționale, departe de stadioanele pline, mamele lor protestau în Plaza de Mayo, în prezența jurnaliștilor străini. „Sunteți ultima noastră speranță!" le spuneau ele, plângând. Despre sinistra conviețuire a torturii cu sportul s-a scris mult în Argentina și în afara ei. O contrareclamă franceză a epocii boicota astfel campionatul: „Nu fotbalului între lagărele de concentrare!" În tribune, junta militară ovaționa echipa națională. Arhitectul Adolfo Pérez Esquivel a fost

eliberat dintr-un centru de detenție, la două zile după încheierea campionatului, grație presiunii internaționale. În 1980 el câștiga Premiul Nobel pentru pace. Mai târziu, avea să povestească: „În închisoare, deoarece și gardienii ascultau partidele, transmisiunile prin radio ajungeau la noi prin difuzoare. Era ciudat, dar la strigătul «gol», gardienii se uneau cu noi, deținuții."

La mai puțin de un kilometru de stadionul unde se desfășura finala Argentina–Olanda, se afla sediul ESMA (SSMM – Școala Superioară de Mecanică a Marinei). Cel mai mare centru de detenție al țării, ESMA era numită „Auschwitz-ul argentinian". După un meci plin de tensiune, selecționata Argentinei câștiga finala, aducând primul titlu mondial din istoria fotbalului național. Videla însuși înmâna trofeul căpitanului echipei. Întreaga țară intrase în euforia a ceea ce propagandistic se numea „sărbătoarea tuturor". În fapt, „sărbătoarea multora, dar niciodată a tuturor", după cum s-a scris mulți ani mai târziu. Unii torționari și-au obligat deținuții să îi însoțească pe străzile inundate de oameni fericiți. Este cazul Gracielei Daleo, care se afla la ESMA de peste o jumătate de an. Împreună cu alți deținuți, a fost urcată într-o mașină și, pentru scurt timp, a respirat din nou aer proaspăt. La mult timp după acea noapte de euforie națională, mărturisea: „Aveam o singură certitudine: dacă încep să țip că sunt unul dintre dispăruți, nimeni nu mă va lua în seamă."

În decursul celor 25 de zile ale campionatului, în Argentina au dispărut aproximativ 100 de persoane. Sinistra potemkiniadă costase 700 de milioane de dolari. La începutul acestui secol, amintirea Campionatului Mondial din

1978 încă le dă fiori argentinienilor. Fotografii ale afișelor care parodiază titlul „Argentina '78", înlocuindu-l cu „Asasina '78", se găsesc, astăzi, printre cele mai frecvente evocări ale evenimentului. La fel, emblema lui, în care mingea de fotbal este fie mânjită cu sânge și acoperită cu un beret militar, fie înlocuită cu un craniu uman.

Patru ani mai târziu, regimul militar, acum condus de locotenent-generalul Leopoldo Galtieri, liderul celei de-a treia junte militare, recurgea la o metodă diferită pentru a abate atenția de la abuzurile comise și de la recesiunea economică în care se afla țara. În aprilie 1982, armata invada Insulele Malvine, situate la aproape 500 de km est de coasta argentiniană. Cucerite de Argentina la începutul secolului al XIX-lea, dar ocupate de Marea Britanie în 1833, insulele sunt cunoscute și sub numele de Falkland.

Junta militară spera ca spiritul patriotic să îi unească pe argentinieni, dincolo de polarizare și nemulțumiri sociale. Confirmând așteptările, la scurt timp după declanșarea ofensivei, mulțimile au umplut Plaza de Mayo pentru a-și manifesta susținerea față de regim. Războiul (nedeclarat de nici una dintre părți) a durat două luni și jumătate, timp în care forțele aeriene argentiniene au scufundat mai multe vase britanice de război. Dar nivelul superior de pregătire al trupelor britanice și arsenalul lor modern au dus la o rapidă capitulare a armatei argentiniene. În conflict au fost uciși aproximativ 750 de argentinieni și 250 de britanici. La întoarcerea trupelor argentiniene din arhipelag, s-au aflat detalii despre campania de război. Soldații recrutați erau tineri din provincii sărace, fără instrucție militară și fără echipament adecvat. Numărul mare de victime și rușinea

înfrângerii au fost imediat percepute ca un dezastru național, fapt care a subminat încrederea în puterea armatei și a afectat grav credibilitatea regimului. La scurt timp, cea de-a treia juntă renunța la putere. Sub presiunea locală și internațională, pe un fundal economic tot mai precar și anticipând prăbușirea dictaturii, cea de-a patra juntă convoca alegeri pentru sfârșitul anului următor.

Pe 30 octombrie 1983 avocatul Raúl Alfonsín, din partea Uniunii Civice Radicale (de orientare social-democrată), era ales președinte al țării. Argentina trăia finalul dictaturii și revenirea la democrație. De altfel, Alfonsín (care a murit în 2009) a rămas cunoscut în istoria contemporană ca „părintele democrației". La cinci zile de la asumarea puterii, el sancționa două decrete prin care erau aduse în fața instanței atât organizațiile de gherilă de stânga, cât și primele trei junte militare. În aceeași zi, dispunea crearea CONADEP (CNDP – Comisia Națională pentru Dispariția Persoanelor), formată din personalități însărcinate să înregistreze cazurile de terorism care înspăimântaseră o țară întreagă. Celebrul scriitor Ernesto Sábato a fost desemnat președinte al comisiei. Cercetările au relevat că există aproximativ 9 000 de cazuri de dispăruți, dar unele organizații de apărare a drepturilor omului (printre care și Mamele din Plaza de Mayo) susțin că au dispărut în jur de 30 000 de persoane. Deși adesea vehiculată, este foarte puțin probabil ca aceasta să fie cifra autentică, deoarece regimurile ulterioare au mistificat unele informații despre dictatură.

Tot la ordinul noului președinte, se înființa Banca Națională de Date Genetice, în care s-au colectat, de-a lungul anilor, eșantioane de sânge ale rudelor dispăruților.

Multe bunici ale copiilor dispăruți au lăsat acolo mostre de sânge, încurajând tinerii născuți între sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80 să își compare datele genetice la cea mai mică îndoială legată de propria ascendență. Mostrele vor fi stocate până în anul 2050. Până la sfârșitul lui 2011, fuseseră identificați 105 tineri dispăruți.

În 1985, primele trei junte militare erau aduse în fața justiției, sub acuzația de violare masivă a drepturilor omului și de crime împotriva umanității. Apărarea militarilor a susținut că dictatura fusese implicată într-un război împotriva mișcării subversive și că faptele acesteia îndreptățiseră toate acțiunile represive. Dictatorul Jorge Videla și amiralul Emilio Massera au fost condamnați la închisoare pe viață.

Anumiți oficiali nu au fost condamnați, întrucât delictele lor nu au putut fi dovedite. Cinci ani mai târziu, președintele Carlos Menem îi grația pe Videla și pe alți foști oficiali, invocând dorința „închiderii unui capitol întunecat din istoria națională". Găsit vinovat de răpirea de nou-născuți, Videla a fost întemnițat din nou în 1998, dar, la scurt timp, a fost plasat în arest la domiciliu, din cauza unor probleme de sănătate. În 2006, grațierea acordată de Menem a fost declarată neconstituțională. În 2008, la ordinul unui judecător federal, Videla a fost transferat la un penitenciar militar. Doi ani mai târziu, el a fost condamnat, din nou, la închisoare pe viață.

În cartea *El Dictador. La historia secreta y pública de Jorge Rafael Videla* (*Dictatorul. Istoria secretă și publică a lui Jorge Rafael Videla*), jurnaliștii María Seoane și Vicente Muleiro îl descriu pe Videla ca pe o persoană anostă și

săracă din punct de vedere intelectual: „Este înconjurat de cuvinte mărețe, precum «Dumnezeu», «Patrie», «Familie» și «Armată», cuvinte pe care nu le poate explica, pe care nu le poate dezvolta. [...] Este un om de o mare mediocritate." Celor doi jurnaliști le e greu să înțeleagă cum „un om atât de banal a putut duce la capăt sarcina unui genocid". Într-un interviu consemnat de cei doi, Videla declara că ar fi fost exclus ca regimul său să aleagă execuțiile ca mijloc de lichidare a „subversivilor", pentru că societatea argentiniană nu le-ar fi tolerat: „Nu exista altă cale. Toți am fost de acord cu aceasta. Iar cel care nu a fost de acord a plecat. Să dăm publicității locul unde se află rămășițele? Dar ce putem indica? Marea, Río de la Plata, [fluviul] Riachuelo? La un moment dat a apărut ideea publicării listelor. Dar apoi s-a pus problema – dacă vor fi declarați morți, imediat vor apărea întrebări la care nu se poate răspunde: cine a omorât, unde, cum..."

Fotografiile dispăruților acoperă și azi pancarte, afișe, ziduri și pereți. Ele sunt efigia pe care familiile lor au plâns, cerând „Judecată și pedeapsă", unul dintre sloganurile cel mai des scrise și scandate. Forța acestor oameni, care au murit și nu au fost înmormântați după rituri religioase, îngenunchează forța imaginii unui om în viață. Este conștiința argentiniană a trecutului. Pentru acest popor, recuperarea trecutului poate reclama orice sacrificiu. Marșul de protest al Mamelor din Plaza de Mayo a supraviețuit regimului care l-a provocat. La fel și ura față de Procesul de Reorganizare Națională, cea mai sângeroasă cezură din istoria Argentinei.

Orașul funerar

Convinși de deșertăciune, după atâtea nobile certitudini
ale pulberii...
Jorge Luis Borges, *La Recoleta*

Requiescant in pace stă scris pe frontispiciul intrării cu coloane de marmură. Cuvintele se zăresc de la mesele din restaurantele de vizavi. Cimitirul Recoleta se află, încă din 1820, în cartierul cu același nume, unul dintre cele mai scumpe ale capitalei. Zona din jurul său este o insulă a vieții de noapte *porteña* – restaurante, baruri, cluburi și terase, mereu pline de localnici și turiști, mereu insensibile la tăcerea mormintelor de dincolo de ziduri. Proximitatea pare să nu îndemne la reflecție – este prea intens tumultul vieții, iar umbrele nocturne sunt doar ale celor care stau la mese sau se plimbă prin fața cimitirului. Înăuntru însă se întinde un oraș. Aleile înguste au rigoarea străzilor, iar cavourile orânduite simetric și fără stridențe par case. Monumente copleșitoare se înalță deasupra zidurilor, înfricoșând prin gravitatea alegoriilor și tristețea îngerilor aplecați, cercetător, înspre morminte. Mai mic și mai puțin faimos decât Père Lachaise, cimitirul Recoleta este o necropolă de lux, unde se află oameni de stat, artiști, scriitori și aristocrați.

Sociologul Esteban Lijalad îmi spunea că, în 1820, în fața cimitirului aveau deja loc curse de cai și jocuri, iar explicația straniului amplasament ar putea fi „o sfidare a

morții, un mod de a râde de ea sau de a o exorciza". Pe măsură ce străbați aleile încărcate de greutatea cavourilor (în zilele de vară, umbra lor apasă cimentul alb și micșorează spațiul), ai senzația că te afli în cimitirul cel mai plin de viață. Talia și așezarea cavourilor sporesc neliniștea, dar tăcerea nu este tombală. Zeci de pisici se plimbă cu încredere de stăpâni, turiștii fotografiază monumente și caută, nerăbdători, mormântul Evei Perón, iar pe fundal, confundându-se cu arhitectura funerară, blocurile înalte amintesc de normalitatea celuilalt lăcaș.

Prin ușile de sticlă ale cavourilor se văd sicriele. Opere de artă, acestea sunt în primul rând „o mobilă elegantă", după cum îmi spunea istoricul Eduardo Lazzari, care organizează săptămânal tururi ale cimitirului. Le povestește grupurilor istoria personalităților înhumate aici și recreează atmosfera decadentă a secolului al XIX-lea, când aristocrații se întreceau în a comanda monumente cât mai impunătoare, pentru a-și potența gloria și după moarte. În cavourile de familie, sicriele scumpe, bine conservate, sunt așezate câte două sau câte trei. Uneori, pe policioarele de marmură din spate, vazele cu flori se regăsesc lângă fotografii înrămate și obiecte diverse. Opulent și armonios, cimitirul Recoleta sfidează liniștea austeră a unei necropole comune.

Printre personalitățile înhumate aici se află scriitorul Adolfo Bioy Casares, autorul romanului *Invenția lui Morel*, și cumnata sa, celebra aristocrată, scriitoare, eseistă și traducătoare Victoria Ocampo. Luis Federico Leloir, câștigătorul Premiului Nobel pentru chimie în 1970, se odihnește, împreună cu familia, într-unul dintre cele mai scumpe cavouri. Monumentul, în valoare de jumătate de milion de dolari,

impresionează prin cupola înaltă, înăuntrul căreia se află o statuie cu brațele deschise a lui Isus Cristos. Borges, care mărturisise într-un interviu că și-ar fi dorit să fie înmormântat în cavoul familiei din Recoleta, se află la Geneva, unde și-a petrecut ultimii ani. El este cel care a numit cimitirul „un muzeu viu". În alt interviu, spusese: „Aștept moartea cu speranță. Mi-e teamă să fiu nemuritor."

Printre locurile de veci care au creat legende se află cel al tinerei Luz María García Velloso, moartă în 1925, la 15 ani. Se spune că, luni la rând, mama sa ar fi dormit într-un colț, la picioarele gisantului ei. Iar legenda asociată fetei este una comună în folclorul universal – se spune că, într-o seară, un tânăr cunoaște o fată și o invită la dans. Îi oferă haina lui pentru a se încălzi, iar fata nu i-o restituie. A doua zi, vrând să-și recupereze haina, tânărul află că fata a murit de câteva luni și se află în cimitirul din Recoleta. El caută mormântul și își descoperă haina pe piatra funerară. Conform unei versiuni a legendei, înnebunește, conform altei versiuni, se sinucide.

O altă poveste nu este legendă, în ciuda încărcăturii ei anecdotice. Mausoleul lui Salvador María del Carril, vicepreședinte al țării la jumătatea secolului al XIX-lea, și al soției sale Tiburcia Domínguez este alcătuit din două cavouri. Deasupra cavoului lui Del Carril, se află o statuie care îl înfățișează pe un scaun. Pe cavoul Tiburciei un bust mic stă cu spatele la statuie. Despre căsătoria celor doi s-a știut mereu că era furtunoasă (într-un episod notabil, vicepreședintele anunța în presa vremii că refuză să plătească datoriile soției). De atunci, timp de 21 de ani, ei nu și-au mai vorbit, iar Tiburcia a cerut ca, după moartea ei, bustul

de marmură să fie așezat spate în spate cu statuia soțului, mort cu 15 ani înainte.

Astăzi, locurile de veci se vând aici la prețuri de până la 500 000 de dolari, iar taxele anuale sunt mult mai mari decât cele plătite la alte cimitire din capitală. Clasa înstărită își înmormântează apropiații cu un fast ce amintește de un cocteil select. Iar pentru familiile care aspiră la acest lux prohibitiv s-a inventat soluția ideală: cavouri închiriate pentru câteva zile, pentru a-i impresiona pe participanții la înmormântare.

În cimitirul Recoleta, morții refuză să moară. „Trecutul este o pasiune pentru argentinieni", comenta sociologul Luis Donatello. Uneori, se discută despre conflicte sau nepotriviri ideologice de acum 150 de ani la fel cum se dezbate politica actuală. Mulți intelectuali cărora le-am cerut părerea în această privință au răspuns că există o cultură necrofilă, întreținută de nostalgii colective și de o istorie tânără. Pe aleile cimitirului aristocrat, viața continuă cu încăpățânare.

Rit(m)ul protestului

Argentina este alcătuită din milioane de locuitori
care vor s-o scufunde, dar nu reușesc.
Cantinflas, comic mexican, 1911–1993

Tumultul unui protest argentinian atinge apogeul atunci când aduce în scenă un element tipic, o imagine exportată de presă în jurul lumii, în 2001 – *el cacerolazo*. Termenul, derivat din substantivul *cacerola* (cratiță), a apărut la începutul anilor '70 în Chile. A fost rapid împrumutat de țara vecină și a intrat în vocabularul comun al argentinienilor din marile orașe. La *cacerolazo* participă în general persoane aparținând clasei de mijloc, care lovesc, susținut și frenetic, cratițe, tigăi și capace, într-un ritm inițial bizar, apoi atrăgător și, în cele din urmă, obositor și exasperant. Perseverența argentinianului în a protesta este însăși esența *cacerolazo*-ului.

Unul dintre cele mai extinse și faimoase astfel de proteste s-a înregistrat în 2001, atunci când guvernul i-a adus pe mulți în pragul disperării, înghețând conturile bancare. La origine nonviolent, protestul a degenerat în incendieri și spargeri de bănci. Amintirea mereu prezentă a acestor evenimente, cele mai dramatice din ultimele două decenii, a făcut ca guvernul să evite intervenția activă a poliției în alte revolte marcate de *cacerolazo*. Astfel că, până în ziua

de azi, rarele proteste adunate în jurul ustensilelor domestice s-au desfășurat zgomotos, dar simbolic.

Ultima dată când cratițele și tigăile au ieșit din bucătării, amintind că se protestează în masă, a fost în 2008, an marcat de un grav conflict între reprezentanții sectorului agricol și regimul Cristinei Kirchner. La începutul acelui an, președinta hotăra să mărească impozitele pe exporturile de soia și floarea-soarelui. Impactul acestei măsuri asupra celui mai important sector industrial al Argentinei, al treilea producător mondial de soia, avea să declanșeze rapid o amplă mișcare de protest, extinsă de-a lungul a 4 luni de tensiuni sociale și temeri electorale. Negocierile eșuate și confruntările dintre producătorii agricoli mici și mijlocii și regimul Kirchner au divizat rapid poporul în două tabere. Susținătorii rezoluției președintei, pe de o parte, și cei ai sectorului agricol, pe de altă parte, aveau să ocupe paginile ziarelor, ecranele televizoarelor și piețele centrale, în care dezbaterile libere se încheagă în jurul oricărui pretext.

Ca urmare a măsurilor luate de liderii Federației Agrare Argentiniene, rutele principale pe care se deplasează camioanele cu carne de vită și cereale din provincie către capitală au fost blocate, milioane de litri de lapte au fost aruncați, iar unele supermarketuri au expus galantare goale timp de câteva zile. În cartierele *middle class* din Buenos Aires au irupt, după mai bine de 6 ani, sunetele deja clasice de *cacerolazo*. Locuiam, în acea vreme, într-un astfel de cartier. În prima seară când, de la înălțimea etajului 12, am auzit un ciudat zgomot repetat, n-am înțeles ce se întâmplă. Însă diferite canale TV transmiteau live dinamica bătăilor metalice – la ferestre și balcoane, zeci de persoane participau la

un spectacol coordonat, la ora fixă stabilită cu puțin timp înainte. Își manifestau opoziția față de rezoluția 125, care prevedea creșterea impozitelor pe export, susținând astfel sectorul agricol grav afectat sau, pur și simplu, își exprimau ostilitatea față de regimul Kirchner. Frenezia lor cucerea și îndemna la raliere. M-a cuprins o stare de entuziasm nejustificat, freamătul răspunsului negândit, stimulat de deliciul ritmului. Senzația era bizară – părea că zgomotul neîncetat năvălește din toate părțile, nedetectabil, dar strivitor de prezent.

Asemenea protestului sindical, alert și vioi, *el cacerolazo* invită, scutură letargii, alungă amorțeli meditative. *El cacerolazo* aduce vigoare, cu sunetul său obsesiv, obstinat și nemilos. În același timp, el coboară în stradă vocea puternică a oamenilor neauziți și nevăzuți, evocând existența în fibra sa materială – hrana și grija legată de ea. Iar dincolo de imaginea astfel creată a hranei vibrația acestui protest este scandalul cuceritor al italienilor nervoși.

Metabolisme culturale

Plouă cu supă, iar eu stau cu furculița...
Proverb argentinian referitor la ghinion

Ființă contradictorie, prinsă între sentimentalism și ofensivă, între pasivitate visătoare și acțiune pătimașă, argentinianul asistă calm și tăiește cu intensitate. Privește spectacolul vieții și pare să nu uite nici o clipă că ochiul societății îl privește necruțător și îi determină gesturile.

Este interesant de urmărit reacția argentinianului în fața ghinionului, a neplăcerii, a agresiunii sau a suferinței. Reacția surprinde prin calm și răbdare, unite prin eleganță. Deprins să respecte coexistența și să își croiască propriul loc cu atenție față de celălalt, el alege ca în momentele dificile să se exprime echilibrat și cu o anumită noblețe, pe care o au atât cei din clasa de mijloc, cât și cei săraci sau needucați. Însuși limbajul ales în astfel de circumstanțe este simptomatic pentru seninătea cu care abordează neplăcerea. „*Bueno, bueno*" va replica un argentinian unei critici sau unui reproș, cu un ton specific, într-o pornire împăciuitoare de o candoare dezarmantă. Altă manieră de a reduce agresiunea îndreptată asupra sa este, pur și simplu, îndemnul ca aceasta să înceteze. Foarte plastic, ușor teatral, îndemnul nu ratează aproape niciodată, reducând rapid din tensiunea situației. Când însă se ajunge la note agresive, răspunsul

depășește măsura de înțelegere a unui străin. În această societate, jignirile exagerate și grosolănia surprind, ridică sprâncene și plasează victima într-o stare de descumpănire. S-ar spune că argentinianul, mereu preocupat de siguranța propriei eleganțe, nu concepe ca un interlocutor să îl smulgă din brațele ei și nici să îi anuleze convingerea că oamenii acestui loc se respectă necondiționat. De aceea, atunci când se confruntă cu insulta, fie se arată surprins, fie alege să o ignore, și doar rareori, într-un acces de revoltă, răspunde în aceeași manieră.

Galeria de înjurături locale epatează prin paucitate. Într-adevăr, un golan argentinian ar trăi o anumită jenă odată înscris într-o competiție internațională de înjurături. În afară de referirea injurioasă la origine, comună multor culturi, și de alte câteva derivate cu implicații materne, insultele duc lipsă de forță și convingere și, mai ales, de abundență. Sunt puține și mai degrabă debile și indecise, riscând uneori să își schimbe ținta și să devină comice. Un exemplu tipic – accidentele auto sau tensiunile la volan. Parada de grosolănii care le însoțește oriunde în lume, acel spectacol ad-hoc, se reduce, în Buenos Aires, la un timid schimb de cuvinte neamabile, aproape invariabil îmblânzite de apelative amicale (într-o traducere sau echivalare aproximativă: „frate“, „amice“, „bătrâne“). Aceste apelative sting din prima clipă flama tensiunii. Există un spirit de conciliere, o nevoie urgentă de calmare și de îndepărtare a răului și a răutății în interacțiunile agresive ale argentinienilor, mai ales când acestea au loc în public. Latura lor candidă, de-a dreptul copilărească, face ca fuga de urâtul astfel manifestat să anihileze alte potențiale tendințe agresive.

Una dintre măsurile nivelului de civilizație dintr-o societate este reacția unei persoane atunci când este călcată pe picior. Aproape invariabil reacția argentinianului în această situație, după scuzele oferite de „agresor", este un zâmbet. El poate fi singur în generozitatea lui sau însoțit de replicile „nici o problemă" sau „nu, te rog" (implicit înțeles drept „nu e nevoie să îți ceri scuze"), replici la fel de naturale și neașteptate precum însuși accidentul care le-a provocat.

Dar cum se suferă în Argentina? Cum se confruntă oamenii cu experiența durerii profunde? În zecile de știri televizate referitoare la cazurile de violență (un loc comun într-o țară măcinată de sărăcie), spectacolul suferinței nu încetează să atragă atenția, dar aceasta tocmai datorită lipsei de excese. Rareori au loc izbucniri necontrolate de plâns, crize de isterie, urlete de durere și bocete neconsolate. În cartierele sărace ale capitalei, oamenii își manifestă durerea cu eleganța cu care își poartă doliul clasa de mijloc sau urmașii aristocraților spanioli care încă populează cartierul cel mai luxos din Buenos Aires. Ecranul televizorului înfățișează victime ale jafurilor și familii ale victimelor agresate sau ucise drămuindu-și reacțiile și controlându-și atent vocabularul. Dacă există o trăsătură ce își face loc în toate aceste situații nefericite, aceasta este insistența cu care victima cere dreptate. Dar apelul respinge de la început agresivitatea, grosolănia și orice altă pornire justificabilă în contextul dat. Stăpânirea de sine a omului agresat sau nedreptățit, atitudinea rezervată și fața pe care lacrimile parcă refuză să apară așază scena între mănuși de catifea. E aproape imposibil de crezut că un om al cărui copil a fost ucis îi poate rezerva publicului imaginea tristeții demne, acea împietrire

care, uneori, evocă măreția lui Jackie Kennedy în fața catafalcului soțului său.

De aceea surprinde câte o izbucnire sentimentală marcată de injurii și amenințări, pentru că iese violent din terenul stabilit tacit. Potențialul de calm și răbdare ajunge, într-un târziu, la capăt. Argentinianul are talentul de a îndura și de a se revolta, ambele atârnând la fel de greu în balanța permanentelor sale contradicții. Percepe și trăiește nedreptatea cu pasiune, plasând-o în capul listei de revendicări. Dincolo de tendința socialistă de a cere, furios și urgent, ca statul să rezolve sau să asiste, membrii societății argentiniene reacționează vehement în fața injustiției. În plus, înzestrați cu un simț civic remarcabil, oamenii manifestă aceeași putere când sunt martorii suferinței unui seamăn. Atunci când o persoană este găsită ucisă sau când o familie este jefuită, vecinii, prietenii și cei care au aflat de caz din presă ies în stradă pentru a-și manifesta solidaritatea cu victima sau cu familia acesteia. Sensibili la durerea celuilalt, ei sunt capabili să susțină proteste, cerând să se facă dreptate, atâta timp cât e nevoie. Un cunoscut îmi povestea că, în anii '60, solidaritatea îi aduna pe vecini în casa unei familii lovite de nenorocire pentru a oferi orice fel de ajutor, de la bani până la mâncare proaspăt gătită. Azi, propriile neajunsuri și frica de insecuritate i-au făcut pe argentinieni mai puțin generoși, dar empatia și simțul apartenenței la aceeași comunitate continuă să îndemne la proteste de stradă.

Capacitatea acestui popor de a se revolta atunci când se lovește de zidul injustiției atinge magnitudini nebănuite, desfășurate pe toate palierele scandalului. În momentele

de tensiune politică sau economică, se ivește în argentinian, în deplinătatea tumultului ei, ființa latinoamericană. Acel individ deosebit de zgomotos, hrănit de dorința de a face spectacol social. Pe marile artere din Buenos Aires și în piețele centrale, traficul paralizează trist și iremediabil, poliția se desfășoară anemic, iar trecătorii tresar la vibrațiile excesive ale tobelor ce susțin sloganurile scandate. Zgomotul unui astfel de eveniment (în mare parte mitinguri sindicale organizate aproape săptămânal) este asurzitor. Steagurile și panourile sindicale amintesc că scenariul nu trebuie confundat cu un simplu spectacol, deși tentația este irezistibilă.

Sociologul Esteban Lijalad este de părere că „există persoane care se îndrăgostesc de metodă și uită de obiective" atunci când se angajează în orice tip de protest. El trece în revistă efectele nocive ale acțiunilor (străzi închise, servicii suspendate, trafic blocat) și spune că oamenii din Buenos Aires s-au săturat să fie ostatici ai acțiunilor sindicale.

Ascultând însă ritmul vioi și antrenant al acestor proteste, trecătorul ar putea avea senzația că un iminent ritm de salsa se va insinua printre muncitorii și sindicaliștii revoltați, anulând ad-hoc reproșuri și speranțe.

Îngrădiri îngăduite

Ce tâmpit te face iubirea,
Iar azi vreau să mă eliberez de superstiția asta...
Versuri din cântecul *Un pacto para vivir*
(*Un pact pentru a trăi*), de Bersuit Vergarabat

Interesul pentru chestiuni ezoterice se manifestă generos în Argentina. La Buenos Aires, societate mândră de propria laicitate, individul nu s-a eliberat însă de frica superstițioasă. El își întreține credința într-o lume ocultă, din convingere sau doar din inerție. Nenumărate afișe răspândite prin oraș anunță, promițător: „Împăcarea cuplurilor despărțite", „Readucerea iubitului/iubitei", „Ghicit în tarot".

Lista de superstiții le este familiară europenilor și americanilor, dar îi amuză prin ingeniozitate. Cu excepția locurilor comune, cum ar fi pisica neagră și oglinda spartă, oamenii de aici cred că aduce ghinion să mături noaptea, dar că mătura pusă invers după ușă îi ține departe pe oaspeții inoportuni, că e de rău augur să încrucișezi tacâmurile și că, dacă te mănâncă urechea stângă, cineva te vorbește de rău. În mediul teatral, este interzisă folosirea culorii galben, considerată a purta ghinion. Una dintre explicații este că, atunci când a murit pe scenă, Molière era îmbrăcat într-un costum galben.

Pe data de 29 a fiecărei luni, o tradiție moștenită din Italia cere ca fiecare familie să mănânce gnocchi și fiecare

persoană să așeze o bancnotă sub farfurie. Astfel, se crede că luna care stă să înceapă va aduce bani în casă.

Superstițiile își găsesc locul, cum era de așteptat, și în lumea fotbalului. Cea mai accesibilă formă de elogiere a egoului național, fotbalul își întâlnește în Argentina întruparea ideală. La un meci Boca–River (principalele echipe locale), poți înțelege de ce sportul lumii întregi pare să se fi exilat aici; de ce pasiunea urmașilor imigranților italieni și spanioli provoacă extaze de necuprins într-un teren de fotbal. Și, pentru că veghează neîncetat la gloria fotbalistică, jucătorii și antrenorii inventează și respectă varii superstiții. Despre Maradona se știe că, pe când evolua ca jucător, intra pe teren cu piciorul drept, iar, ca director tehnic, ținea în mână un rozariu pe toată durata meciurilor. Dar cazul cel mai savuros este cel al antrenorului Carlos Bilardo. Atunci când autobuzul echipei naționale s-a stricat, chiar în drum spre unul dintre meciuri, jucătorii au fost nevoiți să se urce în taxiuri. Pentru că apoi au câștigat, Bilardo a asociat victoria cu mijlocul de transport și a decretat ca echipa să se deplaseze la meciuri doar cu taxiul.

Comedia *La suerte está echada* (*Zarurile au fost aruncate*) relatează nefericita poveste a unui actor de teatru care, atins de blestemul ghinionului, se transformă în *mufa* – piază rea al cărei nume nu trebuie pronunțat. Pentru a alunga răul, în prezența unui *mufa* sau în orice context care ar putea aduce ghinionul, se recomandă două gesturi tipice: bărbații trebuie să își atingă testiculul stâng, iar femeile sânul stâng. În comedia menționată, atunci când personajul principal intră în cercul unor bărbați de asemenea considerați *mufa*, aceștia din urmă îl salută atingându-și discret, pe sub masă, testiculul stâng.

Argentinienii nu duc lipsă nici de un *mufa* celebru. Numele fostului președinte Carlos Menem, detestat pentru corupție și eșecuri economice, este tabu la 12 ani de la încetarea mandatului. Sunt evocate zeci de cazuri (foarte probabil inventate) pentru a confirma vocația de piază rea a lui Menem, numit azi „nenumitul". Cel mai cunoscut dă fiori. După ce a participat la o regată alături de Menem, fostul vicepreședinte Daniel Scioli a suferit un accident în barca cu motor personală, în urma căruia și-a pierdut brațul drept. (Un graffiti răutacios nu a întârziat să apară – „Votați-l pe Scioli, nu are decât o mână pentru furat.")

Sunt inevitabile superstițiile legate de *mate*, cea mai consumată băutură locală. Suita de credințe oculte se desfășoară în armonie cu numeroasele gesturi ale ritualului. Astfel, dacă celălalt îți întinde recipientul gol, trebuie să atingi baza recipientului și să duci mâna la buzunar, simulând că vei primi bani. Altă superstiție spune că, atunci când returnezi recipientul umplut, trebuie să-l săruți pe celălalt, altfel vei avea ghinion. De asemenea, se crede că cel care bea ultimul *mate*, la terminarea apei, se va căsători în curând.

Limitările impuse de astfel de credințe nu par să-i incomodeze pe *porteños*, care deseori nu vor să le recunoască sau susțin că le acceptă de dragul tradiției. În jocul superstițiilor – lege capricioasă –, *los porteños* se amuză și instigă la râs, evoluând neobosit în lumea comediei spontane.

Kirchnerisme

Ne-am săturat de realități. Dați-ne promisiuni!
Poporul către politicieni – graffiti din Buenos Aires

Din inima albă a obloanelor metalice, vegheate de coloanele subțiri de vilă romană, din plenitudinea unui roz elegant și nostalgic, în ciudată, dar adecvată simbioză cu verdele acoperișului, ferestrele arcuite privesc către Plaza de Mayo. Casa Rosada își impune eleganța necomplicată într-unul din capetele pieței, martor al istoriei de aproape 500 de ani a orașului. Numele său, în traducere Casa Roz, se referă la o realitate stranie. La sfârșitul secolului al XIX-lea, atunci când începea construcția, culorile reprezentative ale principalelor partide rivale erau roșu și alb. Președintele de atunci hotăra ca rozul, amestecul celor două culori, să îmbrace Casa Rosada, sediul guvernului. Era expresia unității naționale, într-un stat mereu frământat de pasiuni politice latinoamericane, cu intensități italiene. Acest edificiu-emblemă, cunoscut în toată lumea și asociat de mulți cu Eva Perón în filmul *Evita*, este și azi scena întâlnirilor de Cabinet și ale președintelui statului, dar și locul unui muzeu care adună obiecte personale și însemne ale autorității președinților argentinieni.

Cruțată, în ultimele două decenii, de violența extremă tipică Americii Latine, politica locală are savoarea unui

spectacol de divertisment, umbrele amenințătoare ale corupției, dinamica unui montagne russe și tensiunea confruntărilor neașteptate. Personajele care o populează străbat o vastă gamă socială și, în acord cu pornirile socialiste, parte din moștenirea continentului, își proiectează imaginea în mijlocul poporului, definit de o nevoie disperată de figura politică. Vindecată de suferința crizei economice majore declanșate în 2001, Argentina a rămas în istorie ca singurul stat care a avut cinci președinți în zece zile. Revenirea economică a fost la fel de neașteptată precum colapsul, și mulți ignoranți i-au atribuit-o președintelui Nestor Kirchner, un politician cvasianonim care fusese ales printr-o întâmplare. (La alegerile din 2003, fostul președinte Carlos Menem se retrăsese înaintea celui de-al doilea tur de scrutin.)

Politica locală nu cunoaște nicicând căderi în banal. În 2007, era aleasă președintă a republicii Cristina Fernández de Kirchner, în vârstă de 55 de ani, avocată, fostă senatoare și deputată și membră a Partidului Justițialist (de stânga). Îi urma soțului, Nestor, și devenea prima femeie președinte aleasă prin vot în Argentina. Cristina și-a câștigat rapid independența față de imaginea lui Nestor, ales deputat, deși influența lui constantă a transformat cuplul prezidențial într-un tandem tot mai detestat în urma măsurilor socialiste dezastruoase. Pseudonimul sub care erau cunoscuți, cu rezonanță mafiotă și vagi referiri la o dinastie invulnerabilă, pare desprins din titlul unei telenovele locale. Kirchnerii erau denumiți Los K și, atunci când nu primeau ovațiile poporului, erau flagelați în efigie pe zidurile cu graffiti, care cereau, nemilos: „Kirchnerii la închisoare imediat!“

Conștientă de faptul că era asociată cu imaginea Evei Perón, cea care a rămas în memoria colectivă drept protectoarea săracilor, Cristina Fernández de Kirchner își cultiva o apariție impecabilă. De la splendoarea taioarelor scumpe și a bijuteriilor până la coafura perfectă și ținuta feminină, ansamblu alterat de o exagerată operație estetică a buzelor care i-a atras porecla de „regina botox", ea se producea în discursuri pătimașe al căror mesaj dispărea în mijlocul cuvintelor goale. Discursurile se desfășurau, de multe ori, sub privirea tandră și aprobatoare a soțului său, care își aplauda succesoarea cu fervoare, alături de membrii Cabinetului. Steagurile și lozincile proguvernamentale se agitau neobosit, cu entuziasmul susținătorilor autentici și energia celor plătiți cu 100 de pesos (aproximativ 25 de dolari) pentru a asigura numărul de participanți. Metoda, pe care intelectualii argentinieni o definesc drept specifică lumii a treia, specula sărăcia profundă și așteptările unui popor crescut în inerția convingerii că statul intervine activ și nu își abandonează săracii. După cum îmi spunea, vizibil revoltat, istoricul Eduardo Lazzari, Kirchnerii „au creat săraci cu bani" prin numeroasele ajutoare sociale care au generat ineficiență și au stimulat șomajul.

Cristina aparținea poporului, în mijlocul căruia cobora, la sfârșitul fiecărui discurs, pentru a îmbrățișa bătrâne înlăcrimate și muncitori obosiți. Ea se strecura și în afișele de un socialism scandalos care înfățișau succesul vreunui proiect urban sau economic oarecare, însoțit de naivul text: „Mulțumim, Cristina!"

După alegerile parlamentare din iunie 2009, atunci când Los K au cunoscut cel mai mare eșec al mandatului, Cristina

apărea zâmbitoare într-o conferință de presă, anunțând nonșalant că rezultatele slabe ale partidului său nu sunt atât de grave. Părea să înceapă sfârșitul erei K, argentinienii așteptând cu teamă ca apropiata lor cădere, dramatică precum orice cădere în această țară a pasiunilor, să aducă cu ea un dezastru național.

În anul următor, Nestor Kirchner și-a pregătit o revenire în forță, deși nu dispăruse niciodată de pe scena politică. Devenise ținta acuzațiilor de corupție și clientelism și era considerat principalul vinovat pentru declinului economic. De altfel, numeroasele afaceri suspecte din provincia Santa Cruz (locul său natal) erau de mult cunoscute în toată lumea. Presa de opoziție îl înfățișa drept lacom, tiranic și imoral. Problemele cardiologice și două internări de urgență (în urma cărora, oficial, se spunea că se simțea perfect) nu l-au împiedicat să insinueze tot mai des că își va lansa din nou candidatura la președinție în 2011. Mulți îl considerau deja candidat oficial. La sfârșitul lui 2010 însă, într-o zi în care Argentina era închisă pentru inventar (avea loc un recensământ), Kirchner murea în urma unui atac de cord, în casa lui din Patagonia. Vestea i-a uluit chiar și pe cei care bănuiau că era grav bolnav. În plus, coincidența datei cu ceea ce s-a numit Recensământul Bicentenarului adăuga și mai multă solemnitate evenimentului.

A urmat un spectacol demn de ficțiune și, pe alocuri, nestrăin de grotesc. Din cel mai detestat om, Nestor Kirchner s-a transformat, în câteva ore, în cel mai adulat – era părintele patriei și al doilea Perón. Priveghiul de la Casa Rosada a durat peste 15 ore. În sala în care Cristina, impecabilă și cu ochelari de soare, stătea în picioare lângă sicriu, alături

de familie și diferiți politicieni, oamenii intrau neîncetat. Unele televiziuni au transmis priveghiul întreaga noapte. Gesturile dramatice și hohotele de plâns erau întrerupte de strigătele „Viva Kirchner!". În fața morții, argentinienii par să impună, cu încăpățânare, puterea de neînvins a memoriei. (Imediat după eveniment, în Buenos Aires au apărut graffiti precum „Nestor trăiește" și „Nestor este cu Perón".) Printre personalitățile prezente s-au aflat președinți ai mai multor state vecine și celebrități locale, inclusiv Maradona. La coada interminabilă de la Casa Rosada așteptau și copii, dintre care unii, odată intrați în sală, începeau să plângă cu o sinceritate bulversantă. Mulți dintre oamenii care i-au adus ultimul omagiu lui Kirchner au îmbrățișat-o pe președintă, încurajând-o și încercând s-o consoleze. Unii dintre anonimii care plângeau își arătau recunoștința (au fost filmați bătrâni spunându-i Cristinei că datorită soțului său au azi o pensie), neînțelegând că sistemul economic antiliberal promovat de cuplul Kirchner a însemnat un dezastru cu efecte pe termen lung.

Dincolo de această tristă realitate, ceea ce impresiona în spectacolul compasiunii multora era tocmai autenticitatea. Argentinienii sunt solidari și au o empatie remarcabilă, par să nu suporte imaginea durerii unui seamăn fără a-l strânge în brațe. Fără îndoială, moștenirea trecutului de imigranți îi unește în astfel de manifestări uneori excesive, niciodată inutile. Sociologul Luis Donatello, cu care am comentat evenimentul, susține că argentinienii au dezvoltat „o legătură afectivă cu statul" și că exprimându-se astfel nu fac decât să dea curs unor porniri firești. Iar comportamentul atât de informal la priveghiul unui fost

președinte, de neînchipuit într-o țară europeană sau în Statele Unite, amintește că argentinienii au sentimentalismul tipic unui popor latin. Însă asemenea reacții se regăsesc în conduita lor și pentru că sunt un popor sărac.

Imaginile cu convoiul funebru trecând prin centrul capitalei în drumul spre aeroport (Kirchner a fost înhumat în orașul natal) au surprins mulțimi haotice pe care forțele de ordine nu le puteau controla. Multe persoane atingeau sau împingeau mașina mortuară. Altele mângâiau din fugă parbrizul udat de ploaie în spatele căruia se zărea Cristina. Steagurile sindicale fluturau pe lângă sutele de umbrele și în fiecare clipă se aruncau flori în calea convoiului. De altfel, la puțin timp, s-a aflat că mulți dintre cei prezenți fuseseră convocați (și plătiți) de liderii sindicali aserviți președintelui ca să asigure o prezență cât mai numeroasă atât la priveghi, cât și la trecerea cortegiului. Măsura era exact cea aplicată la toate evenimentele oficiale ale președinției. De această dată – mi-a atras atenția istoricul Eduardo Lazzari – scopul Cristinei era crearea unui spectacol la fel de dramatic precum cel care a urmat morții Evei Perón, la al cărei cortegiu funebru participaseră două milioane de oameni, în 1952. Pe parcursul filmărilor, adăuga Lazzari, nu au existat camere libere de televiziune și, în ciuda aparenței regizate, la priveghi nu au participat mai mult de 150 000 de persoane, adică aproximativ 1% din populația capitalei.

„Există multe emoții foarte puternice, care nu lasă pe nimeni să gândească lucid", comenta unul dintre prietenii mei. Uimit de reacția neașteptată a celor care, până atunci, își exprimaseră doar ura la adresa fostului președinte, el vedea în atitudinea generală o lipsă de obiectivitate și instanță

critică. Mulți intelectuali au amintit că moartea neașteptată, la doar 60 de ani, a fostului președinte nu-i poate anula defectele și cu atât mai puțin moștenirea economică fatală. „A murit un dușman al liberalismului", scria jurnalistul Alejandro Salas pe blogul personal, caracterizându-l pe Kirchner drept „pervers, rău intenționat, cinic, demagog și mincinos". Înainte de a transmite condoleanțe familiei prezidențiale, Salas afirma: „Moartea sa nu reprezintă o pierdere, ci o eliberare."

Schimbată peste noapte, scena politică se afla în impas, iar vidul de putere din Partidul Justițialist, pe care Kirchner nu încetase să îl conducă de facto, îngrijora și ridica semne de întrebare. Popularitatea Cristinei (aflată până atunci în declin, ca și cea a soțului său) a crescut atât de mult în câteva zile, încât mulți au început să o considere candidatul prezidențial din oficiu pentru alegerile de la sfârșitul lui 2011. Câteva luni mai târziu, nimeni nu mai era la fel de sigur. Cum se întâmplă de obicei în Argentina, cel mai previzibil s-a dovedit a fi imprevizibilul.

Harul vorbelor fără har

Argentina este o țară condamnată la succes.
Eduardo Duhalde, fost președinte argentinian.
Martie 2002

La masa asaltată de feluri de mâncare, discuția a început pe neașteptate. Vorbele se ciocneau cu patos, și totuși păreau regizate. Sau, poate, ajutate de zeci de repetiții. Era primul *asado* la care fusesem invitată, în casa unei familii din clasa mijlocie, într-un orășel de lângă Buenos Aires. Împărțirea în tabere s-a făcut pe la felul doi, ceea ce nu m-a surprins – mi se spusese că orice masă argentiniană degenerează în polemici și, foarte probabil, în certuri între peroniști și antiperoniști. Gazdele și comesenii mei au început să discute despre peronism. O doamnă de aproximativ 65 de ani, fostă profesoară de istorie, a adus argumente rezonabile împotrivă, dar discuția s-a extins atunci când a apărut celălalt subiect inevitabil – chestiunea dispăruților din timpul dictaturii militare. Odată cu ea, și discursurile vehemente împotriva dictaturii, întrerupte, pe alocuri, de câțiva meseni care au amintit că tinerii stângiști, persecutați de regim, nu erau tocmai un exemplu de bună purtare. I-am ascultat pe toți, iar concluzia mea a fost simplă – găseam argumente valabile atât la una dintre părți, cât și la cealaltă. Ca outsider, nu reușeam să mă plasez în nici una din tabere.

Dar nu mă îndoiam de un lucru – toate aceste persoane aveau pasiunea polemicii.

Potrivit sondajelor, azi, aproximativ 2 din 10 argentinieni se consideră atașați de un partid politic. Situația reprezintă o inversare a realității din 1983, anul revenirii la democrație, când 8 din 10 persoane își declarau afilierea politică. În ciuda scăderii interesului, spiritul polemic încă îi definește. Pe străzile din Buenos Aires auzi comentarii despre ultimele evenimente politice mai des decât auzi discuții despre fotbal. Santiago Seoane Cabral, analist politic, politolog și profesor universitar, mi-a explicat această tendință: „Argentinianului îi pare simplu să opineze și să ia poziție față de actele politice, chiar dacă nu are nici cea mai vagă idee despre ce vorbește. Una dintre explicații este că, în comparație cu restul Americii Latine, Argentina a fost, din punct de vedere istoric, o țară cu un grad superior de educație. Accesul la informație i-a făcut pe cetățenii noștri mai critici și mai activi."

Dar stânga și dreapta sunt, aici, subiectul unei confuzii unice. Se spune că argentinienii sunt niște proletari care adoră să trăiască burghez. Iar eșecurile succesive ale guvernelor și o economie în general dezastruoasă confirmă această imaturitate ideologică și socială. O excelentă sinteză a convingerilor politice din Argentina o face Enrique Pinti, unul dintre cei mai renumiți actori comici, într-un *stand-up show* din 1992. Vorbind despre dreapta și stânga în țara sa, Pinti spune că, în anii '50, dacă socialiștii i-ar fi amintit de Troțki și de revoluția permanentă, proletarul ar fi răspuns: „Nu vreau să-mi împart bazinul de plastic din curte cu 50 de amărâți. Eu vreau să am piscina mea proprie și personală.

Mie nu-mi trebuie afacerea asta numită comunism.“ Gluma se sprijină pe o realitate evidentă – este aproape imposibil să îi impui argentinianului un model pur socialist, întrucât acesta se află în răspăr cu natura sa iubitoare de confort. Pinti atrage atenția, pe un ton înțelept: „În nici o țară din lume nu s-a încercat vreo revoluție comunistă cu proletarul bine hrănit. Nu se poate. Pentru că tu-i spui «mâine, revoluție», iar el îți spune «am un grătar mâine, va trebui să mă scuzați».“

În articolul intitulat „Profesiunea președinților noștri“, publicat în cotidianul de opoziție *La Nación*, economistul Orlando Ferreres face o listă a profesiilor tuturor președinților argentinieni din 1810 (anul revoluției care a îndepărtat viceregatul spaniol) până în prezent. Din 69 de președinți, 30 au fost militari, iar 28 avocați. Și mai interesant este de observat că, din 1983 încoace, toți, fără excepție, au fost avocați. „Prea mulți militari și avocați“, conchide Ferreres, înainte de a se întreba: „A fost adecvată educația președinților noștri?“ El afirmă că pregătirea incorectă sau chiar lipsa totală de pregătire a liderilor se reflectă în relativul regres al țării, cu precădere în secolul XX. Articolul ar putea aminti de sloganul electoral al fostului președinte, Fernando de la Rúa: „Voi fi Medicul, voi fi Învățătorul, voi fi cel care dă un loc de muncă fiecărui argentinian.“ La doi ani de la alegeri, de la Rúa se confrunta cu grave proteste sociale provocate de criza economică și renunța la putere.

Sloganul lui de la Rúa a rămas în istorie, și nu este singurul. E însoțit de zeci de citate din discursuri, comentarii, glume și gafe ale politicienilor, colecționate de-a lungul secolului XX. Tradiția s-a păstrat și în acest secol și s-a

îmbogățit cu vorbe memorabile. Argentinienii au un cult al citatelor din lumea politică. Rostite în timpul aparițiilor publice, în descinderi electorale sau în timpul vizitelor oficiale, uneori dramatic, alteori jucăuș, aceste cuvinte dezvăluie fața cea mai evidentă a argentinienilor – un popor polemic, vocal și emoțional. Există afirmații naive, cum ar fi „inflația este moartă", pe care o făcea vicepreședintele Băncii Centrale în 1980, începutul unui deceniu marcat de frământări economice. S-au consemnat mărturisiri sincere, precum cea făcută unui jurnalist de către Bernardo Grinspun, ministru al economiei în aceeași perioadă: „Băiete, dacă aș avea un program economic, nu aș fi ministrul economiei." Același Grinspun este cunoscut și astăzi pentru niște cuvinte extrem de informale exprimate într-un cadru formal. În mijlocul unei discuții aprinse cu reprezentantul FMI în Argentina, ministrul i-ar fi spus acestuia: „Dacă vrei să-mi dau jos pantalonii, eu mi-i dau." Expresia „a-și da jos pantalonii" înseamnă a fi servil, a face ce ți se cere sau chiar a te umili. Imediat, Grinspun și-ar fi îndeplinit promisiunea la propriu. Unii dintre cunoscuții lui neagă anecdota, dar ea se menține printre primele pe lista de vorbe celebre. În legătură cu rata infracționalității, Federico Storani declara, în calitate de ministru de interne, acum câțiva ani: „Avem multă delincvență, pentru că tinerii se plictisesc." José Luis Manzano, un alt ministru de interne, a rămas faimos pentru că, în perioada în care își exercita mandatul, a mărturisit: „Eu fur pentru coroană", sugerând că era implicat în acte de corupție numai pentru a-l servi pe președintele Carlos Menem. Totuși, în timpul

discursului de asumare din 1989, Menem se arătase necruțător: „Declar corupția delict de trădare a patriei."

În 1993, María Julia Alsogaray, secretar de stat în Ministerul Mediului, asigura: „În 1000 de zile, vom putea bea apă din Riachuelo." Aflat în zona industrială din sudul capitalei, fluviul Riachuelo este locul în care anual se varsă mii de tone de dejecții de orice tip și în care se găsesc carcase de mașini și metale grele extrem de toxice. La 19 ani de la promisiunea secretarului de stat, Riachuelo continuă să fie unul dintre cele mai poluate fluvii din lume. De altfel, Alsogaray (cunoscută și pentru episoade senzaționaliste, cum ar fi cel în care a apărut pe coperta unei reviste purtând doar o haină de blană) este și azi evocată pentru incompetență. Din ciclul promisiunilor ridicole face parte și angajamentul lui Adolfo Rodriguez Saá, care, preluând puterea în 2001, în plină criză economică, spunea: „Vom crea un milion de locuri de muncă." Lipsit de susținere politică, el își dădea demisia după un mandat prezidențial de o săptămână.

Apetitul pentru astfel de citate demonstrează că spectacolul politicii îi fascinează pe argentinieni. Legătura lor cu o clasă aparent inaccesibilă se țese tot mai natural. Analistul politic Santiago Seoane Cabral susține că „în ultimii ani liderii politici și, mai ales, candidații aflați în campanie electorală trec printr-un proces de umanizare". Adaugă însă că se exagerează puțin cu această umanizare, în special în ceea ce privește politicienii provenind din familii de milionari. „Originea îi obligă să își facă o imagine de persoane simple, fără formalisme. Este imaginea «vecinului de alături»."

Cu acești politicieni argentinienii stau de vorbă imaginar, fie în spectacole parodice la televizor, fie în monologuri *stand-up*. Îi ceartă și le fac reproșuri sau le pun întrebări ironice, precum Roberto Pettinato, la ora actuală cel mai cunoscut realizator de televiziune și gazda unui *late night show* de mare succes. Într-unul dintre promourile pentru emisiune, Pettinato i se adresează imaginar președintelui Fernando de la Rúa, sub guvernarea căruia s-a organizat represiunea din timpul crizei economice din 2001: „Odată ați spus că fiecare om care moare lasă în urmă un mesaj. Aș vrea să vă întreb: cei 33 de oameni uciși în timpul represiunii din 2001 ce dracu' v-au spus?"

Întrebarea lui Pettinato, faimos pentru umorul său acid, nu s-a păstrat în anale. Dar comentariile ironice ale unor politicieni au ajuns memorabile, cum este cazul replicii: „Tu nu o duci chiar atât de rău, grăsuțule!" Astfel i-a răspuns președintele Raúl Alfonsín unui manifestant care îl huiduia, în timpul unui discurs, strigând că poporului îi e foame. Istoria a consemnat și comentarii provocatoare, făcute pe un fundal de tensiune politică. În alte țări, ele ar fi declanșat războaie diplomatice; în Argentina doar au amuzat. Unul dintre ele îi aparține generalului Luciano Benjamín Menéndez. În 1978, Argentina și Chile își disputau jurisdicția asupra unor insule din apropierea Țării de Foc. Conflictul, cunoscut drept Conflictul Beagle, după numele unui canal navigabil care face legătura între Oceanul Pacific și cel Atlantic, amenința să se transforme în război. Aceasta nu l-a împiedicat pe generalul Menéndez să declare, sfidând autoritățile chiliene: „Îmi probez chiloțeii, ca să fac baie în Pacific."

Tezaur de gafe și erori culturale, fostul președinte Carlos Menem nu a ratat nici o ocazie de a atrage atenția. Atunci când a spus: „Deasupra capetelor noastre atârnă sabia Penelopei“, și atunci când a explicat: „Aici nu se pune problema să luăm de la bogați ca să le dăm săracilor, așa cum făcea Robinson Crusoe.“ Și-a desăvârșit imaginea publică când a mărturisit: „Citesc mult Socrate. Am în bibliotecă operele complete.“

Nestor Kirchner era poreclit „pinguinul“, deoarece Santa Cruz, provincia sa natală, este renumită pentru coloniile de pinguini, dar și datorită asemănării izbitoare cu aceste animale. Fostul președinte avea chipul ideal pentru cele mai spumoase caricaturi și este suficient să privești o fotografie de-a lui făcută din orice unghi, pentru a înțelege exact de ce i se spunea „pinguinul“. Unele dintre afirmațiile sale erau la fel de ridicole. În timpul mandatului de guvernator, în anii ’90, privatizarea mai multor companii i-a adus lui Kirchner 500 de milioane de dolari, sumă pe care a depus-o în străinătate. Mulți ani mai târziu, întrebat de soarta acestor bani, el a declarat: „Voi aduce înapoi cele 500 de milioane de dolari atunci când condițiile din țară vor fi mai sigure.“

Și-a câștigat faima de „orator“ în 2009, în timpul unui discurs postelectoral. Înfuriat de faptul că principalul cotidian de opoziție *Clarín* relata înfrângerea partidului său în alegerile locale, Kirchner i se adresa cu sarcasm: „Ce e cu tine, *Clarín*? De ce ești așa nervos?“ A urmat un hohot de râs național. Mai mult decât pentru aluzia că ziarul ar fi agresiv de teama pierderii popularității, cuvintele au amuzat pentru că deputatul cu chip de pinguin era și peltic, iar tonalitatea cu care încheia frazele era foarte ușor de recunoscut.

Nu e de mirare că Nestor Kirchner, unul dintre cei mai imitați, ironizați și parodiați politicieni, a reușit să transforme anul 2009 în anul lui „Ce e cu tine, *Clarín*? De ce ești așa nervos?“ Intelectuali, oameni needucați, susținători și opozanți ai regimului, și chiar copii, rostesc și acum celebrele întrebări, mereu cu accentul special, atât de comic, al lui Kirchner. Cum se întâmplă mereu în Argentina, s-au fabricat imediat tricouri cu inscripția citatului. Iar pe Facebook cineva a creat o pagină intitulată „Ce e cu tine, *Clarín*? De ce ești așa nervos? HAHAHA!“

Cristina Kirchner, văduva și succesoarea politică a lui Nestor nu a făcut comentarii demne de amintit. Dar măsurile sale economice dezastruoase, dintre care câteva naționalizări permanent criticate, l-au făcut pe caricaturistul Nik să rezume situația politică într-o caricatură sugestivă. După vizita oficială a Cristinei în Egipt (ocazie cu care a solicitat autorităților locale ca tezaurul lui Tutankamon să fie expus și la Buenos Aires), doi amici comentează evenimentul. Unul dintre ei spune despre Cristina și Nestor: „Kirchnerismul e piramidal, se gândesc la proiecte faraonice, discursul lor e hieroglific, au mai multe mumii care le răspund și, cel mai probabil, până la urmă o să naționalizeze tezaurul lui Tutankamon!“

În 2008, niște cuvinte rostite tremurat aveau să-l consacre pentru totdeauna pe vicepreședintele țării la acea vreme, Julio Cobos, ajuns la putere în urma unei alianțe cu Cristina. Țara era divizată de rezoluția 125, dată de președintă, care prevedea mărirea impozitelor pe exporturile de soia și floarea-soarelui. Sectorul agricol protesta vehement și riposta prin intermediul grevelor și al sabo-

tajelor, iar regimul refuza să cedeze. Ajuns la Congres, proiectul de lege a trecut de Camera Deputaților. În Senat, sesiunea de votare s-a sfârșit, după 18 ore, printr-un vot egal, fără abțineri și absențe. Lui Cobos, în calitate de vicepreședinte al statului și președinte al Senatului, i-a revenit sarcina deciziei finale. Înainte de a o lua, el a ținut un scurt discurs, în care a precizat că are „o responsabilitate istorică" și a explicat, elegant, de ce nu susține proiectul de lege. Vădit emoționat, cu vocea tot mai slabă, a mărturisit că nu urmărește nici un interes și că acționează în acord cu propriile convingeri. „Istoria mă va judeca", a spus el, dramatic, în timp ce tensiunea din Senat devenise evidentă. Într-o piață din centrul capitalei, membri ai sindicatelor agrare adunați în jurul unui ecran așteptau, fremătând, decizia de care avea să le depindă soarta. Era trecut de 4 dimineața. După o scurtă pauză, Cobos a declarat, copleșit de emoție: „Vot... votul meu nu este pozitiv." Câteva secunde mai târziu, în piața centrală, liderii agrari s-au îmbrățișat și au deschis sticlele de șampanie, în timp ce în Senat forumul s-a dizolvat rapid. „Votul meu nu este pozitiv" s-a transformat într-o emblemă a opoziției și a însemnat cea mai dulce răzbunare pentru argentinienii dezamăgiți de Cristina Kirchner. Tricourile și cănile cu diferite citate din discursul lui Julio Cobos (cel mai des au fost reproduse „Istoria mă va judeca" și „Votul meu nu este pozitiv") au început să se vândă în aceeași săptămână. Formulate într-un moment de importanță națională, cuvintele vicepreședintelui declanșaseră un enorm mecanism de marketing. Inscripția de pe una dintre cănile puse în vânzare era: „Lui Cobos i se spune Batman. L-a omorât pe Pinguin."

În același an apărea cartea *La historia me juzgará* (*Istoria mă va judeca*) – o compilație de sute de citate celebre din discursurile politicienilor, unele vechi de peste un secol. Titlul este încadrat de o bulă de dialog, iar pe fundal se află un set de fotografii în care sunt surprinse gurile mai multor politicieni. O sugestie că, în această cultură, afirmațiile publice refuză să moară? Probabil că argentinienii, dramatici din fire și neiertători față de liderii lor, simt nevoia să asculte atent și să păstreze în anale orice vorbă aruncată de aceștia. Se pot astfel revolta sau, din contră, pot șterge din frustrările acumulate la fiecare guvernare. Dar scepticismul lor ironic nu piere, așa cum o demonstrează un dialog al personajului de bandă desenată Mafalda. Prietenul ei de joacă o întreabă cum ar fi dacă s-ar inventa „o școală de președinți". Mafalda îi răspunde: „Și cine ar fi profesorii?"

Farándula, în orașul miilor de scene

Îmi place atât de mult noaptea, că zilei i-aș pune o prelată.
Héctor Veira, fost fotbalist argentinian

„Asta e singura țară din lume în care un frizer e vedetă." A fost prima replică a jurnalistului Luis Faraoni, când l-am întrebat ce crede despre pasiunea argentinienilor pentru vedete și lumea televiziunii. Se referea la Roberto Giordano, *hair stylist* celebru încă din anii '80. Showbizul argentinian are o naturalețe atât de evidentă, încât pare organic – reflectă nu doar dorința oamenilor de a străluci și a epata, ci și dorința obsesivă de a nu fi uitați de Europa. Acest univers, numit *farándula*, se mărește de la o zi la alta, speculând pe de o parte setea de îmbogățire rapidă și, pe de altă parte, voyeurismul lacom al anonimilor. În jurul vedetelor, industria de comentarii, elogii, bârfe și critici este mai mult decât o simplă ovație, pentru că vedetele sunt protagoniștii și (tele)spectatorii deopotrivă. În fond, Buenos Aires înseamnă cultura șuetei, a curiozității și a indiscreției. La prima vedere, emisiunile-tabloid nu par diferite de cele difuzate în restul lumii, dar, când începi să cunoști ființa *porteña*, intuiești câtă nevoie are să iasă la rampă. De altfel, aici fascinația pentru teatru și lumea actorilor se prelungește în cea pentru televiziune. Emisiunile despre celebrități, comice, ludice, seducătoare, dar neocolite de stridențe de

mahala, conving prin teatralitate și ironie, dar și prin sentimentul că prezentatorii și telespectatorii lor aparțin și ei *farándulei*. Urmași ai italienilor, renumiți pentru abilitatea de a exploata umorul în televiziune, argentinienii caută spectacolul în orice împrejurare. Filozoful Pablo Alabarces este de părere că *farándula* s-a construit în tradiția lui Fellini și că un personaj precum Berlusconi ar putea trece drept latinoamerican.

Dacă acum 30 de ani divertismentul TV era subtil și conținea referințe culturale, astăzi se caracterizează prin exces de nuditate, un limbaj îndrăzneț, uneori vulgar, și dramatismul ieftin al show-urilor de senzație. Marcelo Tinelli. Acest nume răsună în Argentina la fel de puternic precum numele lui Maradona. Trezește admirație sau invidie, provoacă dispreț, scandalizează, surprinde și deschide orice ușă. Născut într-o familie săracă, Tinelli a lustruit pantofi în copilărie, iar mai târziu a început să lucreze ca jurnalist sportiv. La începutul anilor '90, odată cu dezvoltarea televiziunii prin cablu, i se propune să prezinte o emisiune de *bloopers* sportive. Adăugându-i umorul brut al camerei ascunse, o transformă într-o emisiune de succes. Urmează alte show-uri din ce în ce mai populare, iar Tinelli, devenit bogat și faimos, își creează propria casă de producție. În show-ul *Marele cumnat* (parodie după *Big Brother*), lansat în 2001, politicienii momentului, intervievați de prezentator, sunt interpretați, caricatural, de actori de divertisment. Difuzat, cu întreruperi, până în 2009, *Marele cumnat* a provocat și polemici; este notabil faptul că fostul președinte Fernando de la Rúa l-a acuzat pe Tinelli că a contribuit la căderea regimului, în timpul crizei economice din 2001.

Părul lung, pielea bronzată și aerul de macho de cartier, însoțite de un limbaj popular, au consacrat imaginea lui Marcelo Tinelli, autoritatea ultimă în industria divertismentului și omul triumfului neobosit. La mai bine de două decenii de la lansare, el produce pâine și circ cu un devotament la fel de constant precum prostia stimulată a celor care îi urmăresc producțiile. Unii dintre admiratorii lui susțin că face dinadins greșeli gramaticale, pentru a mulțumi plebea. Deși e foarte puțin probabil ca acestea să fie intenționate (lipsa lui de educație este evidentă), nu i se poate contesta talentul de producător și prezentator – Tinelli știe perfect cum să evolueze pe scena show-urilor care, în ultimii ani, au ajuns să conțină dansuri la bară și dansuri de cuplu greu de definit ca erotice, pentru simplul fapt că sunt de-a dreptul porno. El fluieră, aplaudă, ovaționează și, când se întrece măsura, se preface indignat. Speculează însă permanent imaginarul erotic și curiozitatea unei clase sociale interesate de poveștile de *reality show* ale participanților la concursuri. De aproape un deceniu, se vorbește de fenomenul de tinellizare (*tinellización*) a societății. Un prieten îmi rezuma astfel succesul lui Marcelo Tinelli: „Dacă faci reclamă unui fel de brânză oarecare, e posibil să nu obții nimic. Dacă însă în reclamă pui pachetul de brânză în mâinile lui Tinelli, poți fi sigur că va avea imediat succes."

În dansurile la bară din aceste show-uri evoluează, de multe ori, și *vedettes*. Acestea sunt dansatoare de revistă, o realitate încă în plină glorie în America de Sud și anticamera unor cariere fulminante în *farándula*. Pe Calle Corrientes, de pe afișele spectacolelor ce tapetează ușile

teatrelor, *las vedettes* zâmbesc nonșalant, aproape goale și în mărime naturală. În 1924, avea loc primul spectacol cu astfel de dansatoare. Astăzi, recuzita de pene și sclipici s-a păstrat, dar acoperă din ce în ce mai puțin. Multe actrițe obscure s-au lansat ca *vedettes* în ultimele decenii, iar adolescentele care își fac operații cu implant de silicon (deja banale în societatea *porteña*) aspiră să ajungă pe Calle Corrientes, locul în care intri pentru a alimenta emisiunile de bârfe mondene și din care ieși pentru a ajunge să le prezinți. În fond, aici faima pare să se distribuie democratic.

„Buenos Aires este foarte permeabil la mode. Și în general, *los porteños* (cei mai mulți din clasa mijlocie) se interesează mereu de ce se citește, ce se mănâncă și ce se poartă în Europa sau în Statele Unite", îmi spunea jurnalistul Martín Mallo. El uită însă că în Europa sau Statele Unite nu au existat, probabil, cazuri precum cel al Florenciei de la V. După ce a jucat într-un spectacol de revistă, la sfârșitul anilor '90, Florencia de la V, născută Roberto Carlos Trinidad, a devenit prima *vedette* travesti din Argentina. Continuă să fie unul dintre cele mai cunoscute și admirate staruri – printre altele presa i-a descris pe larg căsătoria cu un bărbat și a relatat că nu și-a făcut operație de schimbare de sex.

Merită menționat că Buenos Aires are o comunitate vizibilă de transexuali și travestiți și că mulți dintre aceștia se prostituează. Filozoful Pablo Alabarces vede în Flor de la V „împlinirea unei fantezii ascunse a bărbaților", explicând atât succesul ei/lui, cât și succesul transexualilor și al travestiților care se vând inclusiv bărbaților heterosexuali.

La câțiva ani după lansarea lui Flor de la V atât pe scenă, cât și în televiziune, un alt travestit (cu totul lipsit de

strălucirea și prosperitatea acesteia) își făcea apariția pe cel mai absurd canal TV argentinian. Plasată între parodie, mahalagism, registru de tabloid și infantilism jurnalistic, Crónica TV este o marcă ușor de recunoscut, mai ales după semnalul sonor – un fel de muzică de paradă sau de operetă, semeață și optimistă. Pe acest fundal, ecranul se umple, în fiecare oră, de știri obscure, scrise cu litere exagerat de mari. Unele știri au devenit antologice, cum ar fi: „Accident fatal în Flores, mor două persoane și un bolivian", „Șofer beat cât pe ce să provoace o tragedie. Batman, singurul martor". (Un bărbat deghizat în Batman fusese, într-adevăr, singurul martor și cel care a acordat un interviu ad-hoc reporterului Crónica.) Știri comice, absurde, naive, macabre, în mare parte total insignifiante – iată esența anunțurilor dramatice ale Cronicii, „canalul cu cea mai mare audiență", după cum însăși susține. „Și-a tăiat limba și a aruncat-o unei capre. Rit satanic?" Fluxul de știri nu se oprește: „Spania – au omorât în bătaie și au ars de vie o femeie ca să se distreze", „Insolit: câine denunțat pentru că a atacat niște iepuri". O știre imposibil de definit defilează în zona suprarealismului: „Au cancer și sunt hoți". Pe 30 decembrie 2010, un bărbat amenința că se aruncă de la balcon, într-un cartier din Buenos Aires. Imaginea era difuzată de câteva canale TV, cu informații puține și neutre. Crónica adăuga: „Vecinii îi propun să vină să bea șampanie".

Farándula, cu firava ei glorie necesară, și lumea televiziunii, concentrare a efemerului, îl asigură, mereu și mereu, pe omul *porteño* că trăiește în țara potrivită, o extensie fericită a Italiei. Consultantul în comunicare Daniel Gutierrez îmi explica, la o cafea, că societatea sa are nevoie de *farándula* tocmai pentru că este, înainte de orice, o societate melancolică.

Împliniri incerte

Unde a fost foc, cenușă rămâne.
Zicală referitoare la vechi iubiri

Între cutele bandoneonului coboară liniștea. Apoi se lasă înfrântă de zvâcnirea muzicii nervoase. Privirile se găsesc și se scrutează, apoi coboară și se părăsesc. Respirațiile se mângâie, iar fețele se ating în tensiunea unui sărut iminent. Buzele nu se întâlnesc și, cu fiecare apropiere, se intuiește depărtarea. Este pură provocare, joc disimulat de gravitate, este acea nestăvilire a seducției domolită de autocontrol. Bărbatul conduce, picurând autoritate în fiecare pas cu care își atrage partenera în ritual. În pașii fermi, alunecând netulburat, nu coboară siguranța mândră a expresiei fețelor. Bărbatul și femeia se sfidează, intens și încordat, dar între chipurile prinse în sintonia flirtului și picioarele în continuă mișcare se așază încleștarea senzuală a trupurilor. Pare că privirile și atingerile chipurilor se închid în universul discuției mute, departe de înlănțuirea pașilor simetrici, pe care pantofii de damă, în asaltul lor ascuțit, o încarcă de eleganță. Și astfel, ceea ce fețele partenerilor decretează ca îndepărtat și interzis, mărind deliciul așteptării, mișcările picioarelor îndeamnă și potențează – bizară fractură a dorinței. Provocată de mișcările bărbatului, femeia instigă și ea, atunci când ridică piciorul, urcându-l de-a lungul pulpei

lui, îndrăzneață și categorică, dar însoțită de nepăsarea simulată a propriului chip rece. Există clipe când picioarele celor doi se ating insistent și apoi se lovesc ușor, amenințând să sfărâme codul rezervei mimate. Însă atunci când gestul se umple de un erotism neașteptat, el se dizolvă în eschivă. O altă răcire, atât de rapidă, încât nu lasă timp dezamăgirii. Va urma altă mișcare abruptă? În vârtejul pașilor și al atingerilor se va împlini promisiunea flirtului? De-a lungul spectacolului seducției, teatralitatea întreține secretul, iar clipa ce pune punct flamei dansului reunește chipurile partenerilor în sugestia unui sărut sau într-o privire răvășită de patimă.

În tango, sistola și diastola care marchează ritmul pasiunii mențin permanent tensiunea. Se creează expectative și se produc decepții. În acest ritual, cuplul se naște din simetrie. O simetrie aparentă, redată de tehnica pașilor armonioși și de controlul deținut, în mare parte, de bărbat, căruia femeia pare să i se supună. Aceasta însă are momente de autonomie – desprinderi bruște, pași laterali elaborați, piruete vertiginoase, alunecări erotice în jurul trupului partenerului. Atitudinea ei ofensivă contrazice indiferența mimată în brațele lui. Femeia își joacă rolul independent, dar o face mereu imperfect, revenind rapid la supunerea inițială. Oscilează între seducție și pasivitate timidă. Despre tango se spune că se dansează ascultând corpul celuilalt.

Dualitățile dansului, tensiunea sa, împlinirea incertă, toate confirmă că atât el, cât și muzica ce îl însoțește nu s-ar fi putut întrupa decât în zona fluviului Río de la Plata – pământ despărțit de un estuar și unit de natura pasională a oamenilor săi. Pentru a desemna această zonă împărțită

între argentinieni și uruguayeni, unde se întâlnesc două identități înrudite, se folosește adjectivul *rioplatense*. Disputată de cele două popoare, originea etnică a muzicii și cea a dansului derivat au devenit irelevante, la fel ca locul de naștere al celui mai renumit autor și cântăreț de tango, Carlos Gardel. Circulă cel puțin trei ipoteze legate de originea sa, dar astăzi Gardel este una dintre emblemele culturale argentiniene. Mai mult, o expresie devenită zicală afirmă despre artistul mort în 1935, în plină glorie, că „pe zi ce trece, cântă mai bine".

Într-un mod pervers, faima mondială a dansului *rioplatense* nedreptățește însăși muzica ce i-a dat naștere. Puțini străini știu că, înainte de a fi dans, tangoul a fost un stil de muzică apărut la jumătatea secolului al XIX-lea, perioadă în care fluxul de imigranți europeni definea, pentru totdeauna, structura identităților naționale, de o parte și de alta a fluviului Río de la Plata. Muzică prin excelență urbană, tangoul a răsunat pentru prima dată fie în Buenos Aires, fie în Montevideo. Informații mai sigure spun că, în ambele capitale, a proliferat în locuri promiscue – zone portuare și cartiere mizere, unde bordelurile și localurile ieftine îi atrăgeau cu precădere pe imigranții săraci. Acolo a început să fie dansat de aceiași oameni, spre disprețul burgheziei, și a adus în cafenele și pe trotuare nostalgia unei muzici sfâșiate între două lumi. Azi, leagănul localurilor de tango (*milongas*) se află în San Telmo, cartier boem și murdar, unde strălucirea ștearsă a magazinelor de antichități clipește trist deasupra trotuarelor cu macadam. Nostalgia a rămas esența muzicii în care se regăsesc influențe africane, latinoamericane și europene. De altfel, autorul de

tango Enrique Santos Discépolo (care a creat renumite piese ale anilor '30) spunea despre tango că este „un gând trist care se dansează".

Există mii de versuri de tango a căror poezie rămâne străină celor care nu vorbesc spaniola sau celor care se lasă captivați de frumusețea sfidătoare a dansului, uitând să îi asculte muzica. Inițial, doar bărbații interpretau și, adeseori, dansau tango între ei. De-a lungul secolului XX, câteva artiste de tango au ajuns celebre, dar, fără îndoială, vocile masculine rămân emblematice și respectă tradiția. Sunt voci triste, melancolice, încărcate de o sentimentalitate care trădează mitul bărbatului argentinian. În Europa, cel puțin, acesta este perceput ca fiind dur, vanitos și autoritar față de femeie. „Avem faimă de macho, dar de fapt suntem slabi și plângem pe la colțuri", îmi mărturisea un *porteño* de 21 de ani. Opinia au împărtășit-o bărbați de vârste și cu profiluri sociale diferite, cu care am discutat despre conceptul de masculinitate în societatea argentiniană. „Nu uita că în aproape toate cântecele de tango, bărbatul plânge după femeia fără inimă care l-a părăsit sau l-a înșelat", mi-a fost dat să aud de multe ori. Tangoul pare să fi mutat sensibilitatea masculină din locul său convențional – ascuns și disprețuit – pe o scenă de unde îndeamnă la empatie și reflecție.

„Plângi, plângi, inimă, plângi dacă ai de ce / Căci nu e crimă ca un bărbat să plângă din cauza unei femei", spune un tango intitulat *Angoasa*, din 1933. În *Cumparsita*, un tango antologic, Gardel se întreabă: „Cine știe dacă tu știi / Că niciodată nu te-am uitat / Dacă, întorcându-te spre trecutul tău, / Îți vei aminti de mine."

Într-o discuție despre tango, filozoful Pablo Alabarces comenta, ironic: „Este o muzică misogină plină de bărbați încornorați."

Dar cum se desfășoară raporturile dintre bărbați și femei în Buenos Aires, încântător tărâm al flirtului? Renumiți pentru cavalerism, bărbații *porteños* par absolvenți ai unei școli atemporale de bune maniere. Într-un ascensor aglomerat dintr-o clădire de birouri, în clipa dinaintea deschiderii ușilor are loc un ritual previzibil: toți bărbații se retrag în lateral, părând să se evapore discret, pentru a le permite femeilor să pășească netulburat pe solul parterului. Protocolul are loc și atunci când în ascensor se află opt femei, și atunci când se află numai una. Senzația pe care o are o femeie înconjurată doar de bărbați într-un ascensor din Buenos Aires este de-a dreptul regală. M-am aflat de nenumărate ori în această situație privilegiată și am trăit-o ca atare. Știam că atenția acordată este firească, pentru că trăiam într-o societate preocupată de curtoazia tradițională, atât de departe de America de Nord, mutilată de un feminism inadecvat. Fără ezitare, bărbații *porteños* se oferă să care bagajele femeilor, să le deschidă ușa oricărei clădiri, să le ridice obiectele scăpate din mâini, să le ajute să coboare din mașină sau autobuz, să le invite să se așeze înaintea lor și, spre uimirea multor europeni, să plătească integral nota de plată la restaurant, la o întâlnire, fără excepție. Prilej de lungi analize și discuții pentru străinii aflați printre argentinieni, gentilețea față de femei urmează drumul eleganței, insensibilă la trăsăturile unei epoci la rândul ei nepăsătoare față de fragilitatea feminină, atât de ignorată sau incorect înfățișată. În nici un caz Buenos Aires nu suferă de anchi-

lozare socială sau de conservatorism rigid, însă și-a păstrat cantitatea ideală de vechi cutume care dăruiesc armonie oricărui loc. A rămas atent la natura sa cosmopolită, știind să extragă din ea grația, și nu doar amărăciunile trecutului de imigranți. Mai mult, nu a părăsit nici o clipă conștiința unui anumit elitism căruia i s-ar putea reproșa aroganța, dar nicidecum lipsa de temei.

În această lume unde codurile vechii orânduiri nu s-au transformat încă în fantasmă, cavalerismul s-a instalat confortabil și fără stridențe. Femeia *porteña* are nevoie de seducția autentică sau mimată a bărbatului *porteño*, așa cum acestuia din urmă îi este necesară pornirea de cuceritor. Este un schimb necesar ambilor actori ai unui spectacol liber să se nască oricând. Reacția femeii justifică rolul galant al bărbatului – deși independentă, autoritară și cu o încredere în sine nedigerabilă pentru alte sud-americance, femeia *porteña* este intens definită de prezența masculină din jurul său. Ea plutește printre amabilități, știind că, în societatea sa, arta seducției a produs o armă infailibilă – *los piropos* (complimentele). Somptuoase și măgulitoare, ele sunt motorul relațiilor de orice natură între bărbații și femeile din Buenos Aires. Nici o femeie nu le crede, și tocmai de aceea le adoră. Femeia *porteña* se hrănește din admirație, din priviri și zâmbete curtenitoare, din umbra unei insinuări imaginate înainte să prindă viață. Are nevoie de nelipsitele *piropos*, pentru că ele îi pun în valoare feminitatea și îi îmbogățesc farmecul. După cum scrie Maitena, renumită artistă grafică locală (a cărei specializare sunt benzile desenate cu subiecte feminine), pentru o argentiniancă „cea mai teribilă insultă este să fie numită feministă".

Într-adevăr, mișcarea care a cucerit lumea, încăpățânându-se să sfideze natura și să ignore diferențele care dau savoare vieții, pare că refuză să se exprime autentic în Argentina. Ceea ce nu înseamnă că statutul social al femeii de aici trebuie fatalmente plasat în zone obscure sau puțin onorabile. Argentina rămâne societatea în care femeile au obținut dreptul de a vota și de a candida în 1947, în care un grup de mame s-a reunit, în centrul capitalei, pentru a înfrunta un regim militar atroce, în care văduva unui președinte i-a urmat acestuia la putere, în care o altă femeie politician a fost aleasă președintă și în care numeroase femei practică meserii inaccesibile lor cu doar o generație în urmă. 40% din locurile din parlamentul național sunt deținute de femei. Mai mult, se spune și se repetă că, în această țară, femeia comandă, încurajată de misoginismul neconvingător și mai degrabă simulat. Întrebat, într-un interviu, dacă se consideră misogin, un cunoscut deputat răspundea: „Nuuu. Sunt unul dintre cei care luptă cel mai mult pentru egalitatea dintre bărbat și femeie, pentru că m-am săturat să fiu sub papuc."

Filozoful Diego Fernández este de părere că societatea sa nu este deloc puritană. Mi-a dat cel mai bun exemplu vorbindu-mi de fostul președinte Carlos Menem, pe care (în ciuda eșecurilor politice) argentinienii îl admirau pentru că avea curajul să-și etaleze numeroasele amante. Comentariile s-au dezlănțuit atunci când s-a căsătorit cu o fostă Miss Chile, mult mai tânără decât el.

Protocolul de cucerire al bărbatului de aici rareori dă greș, dar succesul se exprimă bizar, în moduri ce nu încetează să îi surprindă pe europeni. El se manifestă indiferent

de context – un *porteño* îi poate spune celei mai convingătoare *piropos* unei colege de birou, fără a fi absolut deloc interesat de o relație amoroasă cu aceasta. O poate face zilnic, cu sârguință și artă, fără a trezi suspiciuni. El se comportă astfel dintr-o deprindere culturală izvorâtă din valorile care îl definesc. Iar un *porteño* atras de o femeie nu va ceda niciodată în fața unui prim refuz. Departe de a-l descumpăni, așa cum, foarte probabil, i s-ar întâmpla unui european, refuzul i-ar furniza curaj și energie pentru următoarele zeci de tentative de a obține reciprocitate sau măcar o primă ieșire în oraș.

Căci perseverența face parte din arsenalul masculin local. Argentinianul știe că femeia de aici este o redută aproape imposibil de cucerit, se lamentează și critică în consecință, dar se simte stimulat să își continue curtea imposibilă. Urmează toate etapele, se adaptează consecvent și se supune unui tratat nescris, familiar atât lui, cât și femeii dorite. Amândoi se înscriu în jocul seducției, care nu cunoaște etnie și cultură, dar care, aici, se prelungește în dualitatea respingere–acceptare – este amintirea îmbrățișării amăgitoare din tango. La fel cum dansul-flirt se naște dintr-o împlinire incertă, relația potențială dintre un bărbat și o femeie pare amenințată din chiar clipa inițierii. Promisiunea și eșecul se însoțesc, dar primii pași nesiguri ai unei relații sunt diferiți de pașii din tango. După cum îmi spunea Tato, un dansator de tango, în ritualul dansului „femeia nu știe deloc ce va face bărbatul. De aceea se lasă purtată de îmbrățișarea lui, ceea ce face ca dăruirea să fie absolută". Într-o relație ce stă să înceapă însă, femeia argentiniană știe ce va face bărbatul și își amână dăruirea până când se ajunge la

confuzii exasperante. Ea flirtează (stăpânește metoda cochetăriei subtile la fel de bine pe cât o stăpânește bărbatul pe cea a comentariilor îndrăznețe), dar își dozează bunăvoința. Așteaptă provocarea, pentru a-i da curs timp de o clipă, și aici se intuiește adierea teatrală din tango. În lecția sa teoretică despre tango, Tato sublinia că femeia este cea care incită cel mai mult, iar bărbatul, în timp ce o ghidează, îi permite să-și arate senzualitatea.

Orice femeie știe că rezistând nu face decât să alimenteze dorința, dar femeia *porteña* în special pare să fi adus la perfecțiune arta refuzului strategic. Ea nu uită că, într-o lume în care se bucură de răsfăț datorită statutului de ființă fragilă, deține controlul și poate dispune de un eventual pretendent printr-o privire aprobatoare sau un gest descurajator. Și tocmai de un gest aparent descurajator depinde succesul său în a seduce. „Pentru a-l cuceri și a-l păstra toată viața pe bărbatul dorit, femeia trebuie să-i dea în permanență senzația că o poate pierde!“ Este primul sfat legat de bărbații argentinieni pe care mi l-a dat Rosana, o *porteña* a cărei apariție strălucitoare îi sfida cei 51 de ani împliniți și cei 27 petrecuți în căsnicie. Fin strateg modelat de experiență, Rosana mi-a relatat numeroase povestiri în care victoria femeii s-a repurtat după aceeași rețetă: refuzul inițial, cedarea târzie și o indiferență simulată echilibrat pe tot parcursul relației.

„Vreau, dar nu vreau“ – astfel s-ar putea defini atitudinea femeii *porteña*, a cărei faimă a călătorit și dincolo de ocean. Bărbații străini descoperă în Buenos Aires femei frumoase și aparent disponibile, care fie îi resping categoric, fie nu le dau deloc atenție. Căci, după o viață în care au ascultat cele mai spectaculoase *piropos*, nimic din ce spune

un bărbat nu le mai poate impresiona. Fără o inițiere minimă în codurile locale, bărbații străini eșuează și pleacă uimiți, plasându-le pe argentinience în categoria femeilor „complicate".

Ei nu știu ceea ce bărbații argentinieni au învățat odată cu primele idile din adolescență – o *porteña* întotdeauna va spune nu atunci când, de fapt, ar vrea să spună da. Se spune despre ea că „încălzește ceainicul". Expresie populară care trimite la ceainicul folosit la prepararea infuziei de *mate*, „a încălzi ceainicul" descrie comportamentul capricios al femeii care îl instigă pe bărbat, îl încurajează nesperat, iar, în cele din urmă, îl refuză net. La fel cum apa pentru *mate* fierbe, anticipând deliciul băuturii, femeia intră în jocul vertiginos al seducției, amăgindu-l pe bărbat cu promisiuni pe jumătate împlinite.

O singură noțiune este cheia acestei atitudini contradictorii – „isteria" (*histeria*). Greu de tradus și de echivalat în multe limbi, termenul „isteria" se referă la înlănțuirea de atitudini și gesturi contradictorii ale femeii aflate față în față cu bărbatul care o curtează. Preluând mult din tulburarea psihică cu același nume, fără a fi însă la fel de gravă, isteria este parte din fundamentul relațiilor amoroase în Argentina. Cu timpul, a apărut și verbul *histeriquear*, azi folosit frecvent, care s-ar putea traduce cu a cocheta, a flirta, fără nici o intenție de a merge mai departe. În cluburile de noapte din Buenos Aires, este deja o tradiție să observi spectacolul de cochetărie al femeilor, urmat de plecarea lor neașteptată și de indignarea bărbaților amăgiți. Unii susțin că termenul „isterie" se folosește pentru a descrie și comportamentul bărbaților. Într-adevăr, frecvent confruntați cu

respingerea metodică a femeilor, mulți tind să dezvolte același comportament. Trec drept inaccesibili, indiferenți și capricioși. Și astfel, sub o baghetă regizorală ușor de recunoscut, scena relațiilor de cuplu din Buenos Aires se încarcă de tensiune și de neliniști – o bună explicație pentru europenii ce nu reușesc să înțeleagă potențialul de dramatism amoros al tuturor telenovelelor argentiniene. Și lungmetrajele locale includ, indiferent de natura lor, situații tipice de iubire complicată, iar personajul femeii isterice este aproape nelipsit din distribuție.

În cartea sa *El pelotudo argentino* (*Idiotul argentinian*), scriitorul Mario Kostzer dedică un capitol „istericei idioate", conațională pe care o descrie astfel: „Arată și nu vrea să arate, și uneori o deranjează să fie privită, deși a îmbrăcat [haina] ca să fie văzută și ar deranja-o mult dacă nu ar fi văzută. [...] Personaj foarte răspândit în ultimul timp pe tărâmurile noastre. Provocatoare și nesigură. E capabilă să facă să crească temperatura și, odată sosit momentul, precum o găleată mare cu apă rece, să spună nu."

Am cunoscut la Buenos Aires femei iritate de insistențele bărbaților și chiar îngrijorate de intensitatea avansurilor. Am ascultat, cu interes, comentariile unor femei tulburate de lipsa de control a bărbaților ce le curtau și descumpănite de perseverența lor, demnă de legendele cu trubaduri. Nu am cunoscut însă nici o femeie în această situație care să pună punct insistențelor și să lămurească definitiv lucrurile. „De fapt, cred că și mie îmi place atitudinea lui. Cred că sunt puțin isterică", mi-a mărturisit una dintre ele. Fără îndoială, dacă bărbatul *porteño* ar înceta să fie cuceritor (fie când are un motiv concret, fie când se

poartă astfel din inerție), femeia *porteña* ar ajunge la disperare și, foarte probabil, la alienare.

Una dintre cele mai renumite benzi desenate îl prezintă pe motanul Gaturro, care, în momentele în care nu reflectează asupra societății argentiniene, face mari eforturi de a o cuceri pe pisica Ágatha. Îi oferă daruri și promisiunea unei iubiri eterne, se poartă galant și îi scrie declarații de dragoste în nisip, în aer și chiar pe apă, dar se lovește mereu de un refuz categoric. Ágatha se comportă dur, fără a-și pierde însă niciodată feminitatea. Unele dialoguri dintre cei doi se desfășoară astfel: „Mă iubești?" „Nu." Ele se reiau neobosit, iar Gaturro, departe de a ieși înfrânt, capătă curaj pentru următoarea încercare.

Alternanța flirtului cu eschiva, a implicării emoționale cu lipsa bruscă de interes, precum și fuga dintr-o relație amintesc din nou de tango. De acea apropiere a buzelor care anunță sărutul și eșecul ce îi va urma. Un joc pervers și dureros care definește multe povești de iubire între argentinieni. El sfidează, din nou, spusele lui Tato, dansatorul de tango care îmi descria, în detaliu, spectacolul: „Când femeia închide ochii, se încredințează bărbatului și se angajează pe deplin în pasiunea dansului. Cu toții am simțit, la un moment dat, cum e să mergi pe întuneric." Pornirile isterice nu o lasă însă în întuneric pe femeia curtată; din contră, ele îi mențin rațiunea trează și nu îi permit să se abandoneze pasiunii fără a-și programa dezlănțuirea. Deși extrem de pasionali, femeia și bărbatul par să nu scape din mână libretul relației, iar aceasta face ca vigilența să însoțească necuvenit de mult un sentiment altminteri liber.

Dincolo de cochetăria nevinovată, isteria înseamnă și nesiguranța, nehotărârea și labilitatea unuia din parteneri

sau ale amândurora, în plină relație stabilă. Căutările, fugile, regăsirile, îndoielile, toate formează tumultul iubirii argentiniene. Acesta definește o relație ferită de stigmatul plictiselii. Prețul ei? S-ar putea afla în miile de solicitări de ședințe de terapie cu care sunt asaltați psihologii locali. Imediat ce am deschis discuția despre poveștile de iubire imposibilă, psihologul Graciela Perrier m-a întrebat: „Ai ascultat vreodată texte faimoase de tango? Acolo întotdeauna se suferă mult. Da, suntem plângăcioși, și mi se pare că facem totul cu prea multă pasiune, iar viața aici este dominată de afecte." Graciela a punctat, apoi, cu o referință etnică pe care o luasem și eu în considerare – „am impresia că suntem puțin refulați precum spaniolii, și expresivi, precum italienii".

Și tot pe fișa creată la intrarea într-o relație figurează și gelozia. Este, probabil, greu de întâlnit un popor care să dezvolte cultul geloziei cu o mai mare intensitate decât argentinienii. O fac cu devotament, atenți la nuanțe – există gelozia care îl face pe unul dintre parteneri ca, la rândul său, să îi dea celuilat motive de gelozie, există gelozia care conduce la urmăriri și metode de verificare incredibil de ingenioase și gelozia pervers alimentată – de exemplu, atunci când femeia îi descrie cât mai des partenerului complimentele măgulitoare făcute de un amic, scenariu în care, fie amicul, fie complimentele sunt fictive. Gelozia ca strategie pare nelipsită din orice cuplu argentinian, oamenii încercând permanent să întrețină o atmosferă de incertitudine și de insinuări neliniștitoare. Departe de a-i speria, atitudinea ușor bolnăvicioasă pare să le dea garanția unei relații durabile, pe un fundal de tensiune care, în mod normal, ar trebui să o saboteze. Însă gelozia lor înflorește alături

de pasiune. Argentinienii se tem de o viață liniștită și plictisitoare și de scenarii monotone. Vor să trăiască intens, dispuși să își asume tensiunea și grijile care însoțesc o astfel de viață. Gelozia cultivată perfid are atât de mult succes și pentru că, în această societate în care se vorbește tot mai deschis despre adulter, există nu atât o propensiune pentru a înșela, cât, după cum îmi mărturisea un economist, „o atmosferă de seducție". Adică exact acea dorință irezistibilă de a trăi mereu emoția flirtului și farmecul ritualului său.

M-a uimit relatarea unui cunoscut. Tânăr, căsătorit de peste 10 ani și cu o familie așezată, îmi povestea cum se desfășoară unele discuții cu soția sa, de fiecare dată când se întoarce din voiaje de afaceri, din străinătate. Dialogul mi-a confirmat că teama de urmările geloziei poate genera, în cazul bărbaților, o perversitate mai acută decât cea tipic feminină. Atunci când soția l-a întrebat ce făcuse sâmbătă seara, într-una din călătorii, el i-a spus că fusese la discotecă, împreună cu mai multe colege de serviciu. Era o minciună (acea seară o petrecuse singur, în camera de hotel). Surprinsă de mărturisire, am vrut să știu de ce își mințise soția – căuta probleme acolo unde nu existau? Mi-a răspuns: „ Dacă i-aș fi spus că am stat ca prostu' în camera de hotel, singur, nu m-ar fi crezut în veci. Dar, spunându-i că am ieșit să dansez cu mai multe colege, a stat liniștită."

„Dragostea e oarbă, iar căsnicia îi redă vederea", spune un proverb local. E amuzant (deși la început îngrijorător) să asculți un argentinian vorbind despre soția lui. O numește „scorpie", dar cuvântul a încetat de mult să aibă semnificația inițială; a devenit un echivalent al lui „nevastă-mea" și, uneori, chiar un termen de alint.

Adulterul și teama de urmările sale au dat naștere unui fenomen devenit parte din peisajul *porteño*: *el telo*. Anagramă a substantivului *hotel*, un *telo* este o clădire de o discreție atât de pregnantă, încât cu greu o poți considera ștearsă sau, dimpotrivă, ostentativă. Cum altfel să descrii o clădire ce pare hotel sau bloc de apartamente, în general fără ferestre (sau cu ferestre false), dar a cărei firmă plină de personalitate devine sugestivă la căderea nopții? Turistului care își amintește că Buenos Aires este și o capitală a plăcerilor îi rămân puține opțiuni. Este puțin probabil ca una dintre ele să fie cea corectă. Pentru că un *telo* nu poate fi ușor recunoscut în afara Argentinei (prima țară sud-americană în care a apărut, acum mai bine de 50 de ani). Este hotelul în care, contra unui tarif cu ora, se consumă, departe de știrea tuturor, câte o relație secretă. Discret și totuși evident, un *telo* se încadrează în clasificarea de la 2 la 5 stele, precum un hotel obișnuit. De cele mai multe ori, este prevăzut cu o parcare construită strategic, din care perechea de clienți poate ajunge direct în hol, evitând orice expunere. Recepționerul le oferă cheile unei camere, fără a cere nici un act de identitate, încasează suma și îi anunță că dispun de o oră. Dacă cei doi vor să rămână mai mult de o oră, achită tariful pe loc. Discuția și tranzacția se petrec elegant și tacit. La scurt timp de la ieșirea clienților din cameră, o cameristă curăță urmele amorului consumat și pregătește locul pentru următoarea escapadă.

De-a lungul deceniilor, *el telo* a devenit o realitate indispensabilă și, astăzi, una dintre referințele curente. Un film din 1963 reunește mai multe perechi (printre care șeful și secretara, stăpânul și servitoarea, prostituata și clientul, dar

și cuplul căsătorit) în renumitul *La Cigarra*, unul dintre pionerii industriei de gen. Declicul acțiunii se produce la aflarea veștii că într-o cameră se găsește, împreună cu o prostituată, un marinar bolnav de ciumă bubonică. Toți clienții localului intră imediat în carantină. *La Cigarra* este și azi unul dintre cele mai populare astfel de hoteluri din capitală. În total, în Buenos Aires se află 176 de locașuri ale iubirii clandestine. Conform legii, ele nu se pot construi la mai puțin de o sută de metri de școli și biserici. Cele mai noi includ servicii de lux și o specialitate conformă cu capriciile actuale – camerele tematice (decorate în cele mai extravagante moduri) sau hotelurile în întregime tematice, cum ar fi cele cu pretenții cosmopolite, în care fiecare cameră are numele unei țări. Pentru aproximativ 50 de dolari, un cuplu poate petrece, de exemplu, o oră în Indonezia. Popularitatea acestor refugii ale dragostei și ale sexului sugerează că industria de *telos* este o afacere de succes, lucru infirmat însă de Carlos Iglesias, patronul unui *telo* cu care am stat de vorbă pe îndelete. În trecut, terenurile mari necesare construirii unor astfel de hoteluri erau foarte scumpe, iar cheltuielile prea mari pentru a fi amortizate – este primul argument invocat de Carlos. Azi însă, acest obstacol a dispărut, în mod ironic, pentru că nu se mai eliberează licențe pentru construirea de noi hoteluri. Am admirat răbdarea cu care Carlos îmi explica de ce nu mai cunoaște pe nimeni din afara „branșei noastre“ dispus să încerce să deschidă un *telo*. Când l-am întrebat cum își explică numărul mare al acestor hoteluri într-o societate catolică în care avortul este ilegal, mi-a replicat energic: „Eu sunt catolic nepracticant și mă opun ferm avortului“, adăugând că, prin afacerea sa,

nu încurajează prostituția și că patronul unui *telo* nu este intermediarul nici unei relații. Mi-a vorbit cu convingere, tot mai însuflețit pe măsură ce îi puneam întrebări, iar eu am intuit devotamentul unui om aflat de ani întregi pe terenul acestei profesiuni delicate. „Scopul afacerii noastre este să asigurăm cuplului un loc comod, curat și plăcut, în care totul să fie pregătit pentru a petrece un moment de intimitate, departe de orice grijă." Despre hotelul său, ca „soluție pentru o mulțime de probleme", Carlos crede că este o invenție normală, cu nimic deosebită de alt tip de servicii contemporane. Profilul clienților săi? L-a conturat imediat, cu aceeași naturalețe: „Variază. Poate fi cuplul de iubiți, fiecare dintre ei locuind cu părinții și neavând un spațiu pentru intimitate, cuplul căsătorit care nu poate face nimic, pentru că sunt copiii în apartament, celibatarul sau celibatara care nu vrea să aducă un necunoscut acasă sau pot fi doamnele și domnii căsătoriți care au o aventură, o relație paralelă."

Hotelurile industriei de plăceri sunt, uneori, martorele unor episoade jenante sau dramatice, fapt ce nu pare să incomodeze. De ce ar fi surprinzătoare asemenea episoade într-o lume a iubirii tumultuoase? „Nu uita că argentinianul are un mare potențial de isterie", îmi atrăgea atenția o cunoscută. În mod evident, pentru ea, ca și pentru mulți alții, isteria este dota fatală a argentinienilor și explicația acestei bizare vieți de cuplu. Mi-a rămas în minte o poveste anume, cu detalii neașteptat de intime. Mi-a fost relatată de un șofer de taxi, în timpul unui lung drum către aeroport. În vârstă de 50 de ani și căsătorit de 11, a început să-mi descrie cum începuse, cu mai bine de un an înainte, drama

sa amoroasă. Căsnicia cu mai tânăra lui soție decursese perfect până ce a început să simtă că există „o a treia persoană". Și-a înfruntat soția fără teamă și și-a văzut suspiciunea confirmată. Mai mult, a făcut-o să mărturisească identitatea amantului. Din acel moment, soția a luat hotărârea nemiloasă ca ei să doarmă în camere separate și a continuat relația adulterină cu cel care, de altfel, era un prieten de familie. Amintindu-și de nenumăratele seri în care se pregătea pentru întâlnirile cu amantul, în prezența lui și a copiilor, șoferul de taxi mi-a mărturisit că era martorul fără voie al defilărilor femeii pe la baia folosită de toată familia. „Îmi era foarte greu s-o văd pe nevastă-mea, care a fost mereu atrăgătoare, îmbrăcată sumar și să știu că nu-mi mai aparține." Situația anormală a continuat luni întregi, până când amantul s-a mutat în casa celor doi, iar soțul, împins de disperarea acumulată în tăcere, a hotărât să se mute. Timp de aproape un an a suferit neconsolat și, susține el, nu s-a putut apropia de nici o altă femeie. Nu s-a înaintat divorț. Când, în cele din urmă, a început să se simtă mai bine, intuind că durerosul capitol era pe sfârșite, a primit o invitație de la soția infidelă. A fost de acord să se întâlnească cu ea și a aflat, stupefiat, că ei îi era dor de el și că dorea să-l vadă mai des. Nici faptul că el i-a mărturisit că nu o mai iubea nu i-a schimbat intenția; femeia i-a făcut, nonșalant, propuneri sexuale, iar el le-a acceptat, asigurând-o că nu mai suferă și că nu l-ar deranja să înceapă o relație fizică. Cei doi au intrat deci în alt scenariu, soția continuându-și, în paralel, relația extraconjugală. Realitate ce l-a făcut pe șoferul de taxi să exclame, întorcându-se către bancheta din spate, unde eu încetasem să mai gândesc: „Îți dai seama că eu devenisem amantul propriei mele soții?!"

Există o voluptate a suferinței în relațiile de iubire de aici, care preia mult din spiritul *tanguero* – spiritul muzicii de tango. Căci această muzică este, înainte de orice, lamentația amorului pierdut. În filmul *Luna de Avellaneda*, două personaje demonstrează că se poate trăi cu această durere, fără însă a putea evita anumite experiențe. Între Román și Graciela există o veche și solidă prietenie. Fiecare dintre ei poartă povara unei iubiri imposibile – Román este neglijat de soția care l-a anunțat că-l înșală, iar Graciela se luptă cu un proces de divorț, dar nu încetează să-l iubească pe soțul care a abandonat-o. Într-o noapte, discutând în fața casei Gracielei, amândoi simt un neașteptat fior sexual. În câteva minute, devine evident că nu pot rezista dorinței tot mai puternice și cedează, dar, înainte de a intra în casă, își iau măsuri de precauție. Graciela îl avertizează: „Eu sunt încă îndrăgostită de nenorocit." Román ripostează: „Și eu de afurisită." Mulțumiți că situația e clară, cei doi dispar înăuntru.

Nestatornici, nesiguri, capricioși și mereu pasionali, argentinienii iubesc dramatic și își asumă cu mândrie spiritul *tanguero*. Ca să înțelegi cât de nimicitoare este flama iubirii argentiniene este, probabil, de ajuns să o trăiești. Iar, dacă nu, atunci te mulțumești să citești faimoasa declarație de dragoste scrisă de Julio Cortázar în cel mai renumit roman al său. Și, dacă nu vrei să uiți că Buenos Aires este tărâmul seducției, poți întreba pe oricine care este complimentul de succes al ultimilor ani (preluat dintr-o reclamă TV) și vei auzi: „Mama ta trebuie să fie cofetar, dacă face bomboane ca tine."

Legea căsătoriei homosexuale

Dacă Papa ar fi femeie, avortul ar fi legal.
Graffiti pe un zid din Buenos Aires

La jumătatea lui 2010, Argentina a trăit polemica anului. Proiectul de lege care prevedea căsătoria între persoane de același sex a ajuns în Senat. Cu două luni înainte, fusese aprobat de Camera Deputaților. Dezbaterea a devenit națională și intensă. În Buenos Aires, renumit ca fiind „capitala *gay-friendly* a Americii de Sud", discuțiile reflectau contradicțiile unei societăți tributare încă tradiției, dar și noului. Argentina mai cunoscuse o astfel de polemică la sfârșitul anilor '80, atunci când votarea legii divorțului civil îi zguduia temeliile catolice. Până atunci, cetățenii nu puteau divorța juridic și, odată separați, alegeau să trăiască „neoficial" într-un nou cuplu sau să se căsătorească în Uruguay, unde autoritățile nu luau în considerare certificatul de căsătorie emis în țara vecină. Biserica argentiniană nu recunoaște divorțul juridic nici astăzi.

Proiectul legii căsătoriei gay, după cum a fost rapid denumit, a ajuns în Congres, nu înainte de a provoca furia Bisericii. Într-o scrisoare deschisă trimisă măicuțelor carmelite din capitală, arhiepiscopul de Buenos Aires numea legea „o lucrare a Diavolului" și avertiza: „Nu e vorba de o simplă luptă politică. Este intenția de a distruge planul

Domnului." El le îndemna pe măicuțe să se roage pentru ca Domnul să nu permită ca noua lege să fie votată și amintea că aceasta ar însemna respingerea directă a legii lui Dumnezeu, „imprimată și în inimile noastre". Arhiepiscopul evoca imaginea Sfintei Familii, rugându-i pe Sfântul Iosif, Sfânta Fecioară și pe Prunc să apere familia argentiniană în acest moment dramatic. Președinta Cristina Kirchner a atacat direct Biserica, spunând despre căsătorie că „nu este o construcție a Bisericii Catolice, ci a dreptului roman". Mai mult, a comparat discursul Bisericii cu cel din „epoca cruciaților".

„Cum îi explici unui copil că părinții lui sunt doi bărbați sau două femei?" mă întreba Horacio Manganiello, un inginer de 54 de ani. De altfel, soarta copiilor unor astfel de cupluri a fost printre motivele cel mai des invocate de către opozanții legii. S-au auzit și voci ironice care susțineau că e indiscutabil mai bine să încredințezi un copil unui cuplu homosexual decât să-l dai în grija preoților suspectați de pedofilie. La o masă rotundă organizată de *La Nación*, unul dintre principalele cotidiene de opoziție, patru persoane au adus argumente pro și contra legii. Un militant al comunității de homosexuali și lesbiene, un specialist în drepturile copilului, un doctor în științe juridice și un psihiatru au discutat, timp de două ore, într-o întâlnire care a rămas înregistrată și pe site-ul cotidianului-gazdă. „Este necesar ca statul să legisleze și să se ocupe de o realitate care există deja", s-a afirmat, la fel cum s-a menționat și că „statul nu reglementează viața afectivă a persoanelor. El reglementează o instituție care îndeplinește o funcție socială". S-a spus că „proiectul de lege încearcă să impună în mod

violent o schimbare socială și s-a replicat că OMS nu consideră homosexualitatea o problemă sau o boală și că „această lege nu impune nimănui nici o schimbare de conduită". Psihiatrul a comentat: „Diferența sexuală nu este arbitrară în legea căsătoriei, este însăși esența ei."

Masa rotundă, organizată cu câteva zile înainte de votul din Senat, a fost însoțită de nenumărate articole, eseuri, comentarii pe bloguri personale și sondaje de stradă. Cele două tabere s-au raliat în jurul Bisericii, respectiv al puterii, care susținea, în mod deschis, proiectul. Jurnalistul Rolando Hanglin amintea: „Când a fost adoptată legea divorțului civil, mulți au crezut că se apropia Apocalipsa, și nu a fost așa. Viața și-a urmat cursul normal. Divorțul a adus fericirea în multe cămine." La fel se va întâmpla după ce aprobarea legii căsătoriei gay va fi încetat să producă polemici, credea Hanglin, descriind normalitatea situației, la finalul articolului: „[...] cel mai probabil este că nu se va întâmpla nimic esențial. Copiii vor continua să se nască dintr-un uter fecundat de sperma unui bărbat. Femeilor, cu frumusețea lor mortală, le vor plăcea în continuare bărbații (înclinație inexplicabilă) și băieții o să înceapă din nou să le urmărească pe fetițe, ca să le tragă de codițe. Sunt incorigibili."

Transmisă în mare parte live, la TV și pe Twitter, dezbaterea din Senat a captivat întreaga țară. În ședința care a durat peste 14 ore, incertitudinea cobora în forum după fiecare discurs. Subiectul a fost tratat cu eleganță și decență, iar ieșirile însuflețite nu au tulburat decât rareori atmosfera. Senatorii și-au argumentat votul cu răbdare, invocând argumente de natură științifică, morală, religioasă, politică și socială. În pledoaria pentru acceptarea homosexualității ca

fiind normală, unul dintre ei a enumerat regnurile în care a fost detectat fenomenul, menționând, pe un ton serios, și albinele. Un senator al puterii a amintit că ceea ce ne face pe toți egali este demnitatea și că nu se poate vorbi de o categorie aparte în care să îi plasăm pe homosexuali. „Unii pastori au uitat că «aceste persoane» sunt, de fapt, frații noștri", a adăugat el, acid. Subliniind că Argentina este un stat laic, a conchis: „Căsătoria egalitară nu va obliga Biserica să recunoască un contract care aparține, de drept, unei instituții civile."

Discursul unei senatoare de stânga s-a concentrat pe chestiunea adopției și pe cea a drepturilor copilului. Statutul filiației este determinat de lege, plecând de la căsătoria heterosexuală, a punctat senatoarea. Maternitatea este stabilită de naștere, iar paternitatea de căsătorie, realitate care face ca votul pozitiv din Camera Deputaților să fie, în viziunea senatoarei, pur „declamativ"; se forțează nota atunci când se susține că, într-un cuplu de același sex, „căsătoria ar avea aceleași condiții și efecte" precum într-un cuplu heterosexual.

În piața Congresului, manifestanții în favoarea căsătoriei gay fluturau steagurile partidelor de stânga și steagurile colorate, la câțiva metri de grupul celor care se opuneau votării legii, în mare parte reprezentanți ai unor organizații catolice. Tensiunea a izbucnit neașteptat, atunci când susținătorii legii au început să scandeze „Biserică murdară, tu ești dictatura!" și să arunce cu ouă și portocale în cei din grupul opozant. Aceștia din urmă recitau neîntrerupt *Ave, Maria* și îi ignorau pe agresori, până când aglomerația a devenit periculoasă și a intervenit poliția. În plină agitație,

s-a auzit o voce strigând „țară de poponari", iar cei care protestau împotriva legii s-au retras din piață.

În spatele zidurilor, discursurile se succedau la fel de dramatic. Un senator al Partidului Socialist a inserat un element personal într-o intervenție considerată, încă de a doua zi, drept cea mai emoționantă. Susținător al proiectului, el a început prin a spune că îi înțelege pe cei care se opun, pentru că este conștient că datele culturale sunt foarte greu de schimbat și că procesul durează secole. Referindu-se, apoi, la unul dintre fii săi, homosexual declarat, senatorul a adăugat că are aceleași drepturi precum restul societății. „Atunci când familia mea își așteaptă rândul pentru a avea grijă de nepotul meu, fiul meu cel mare nu se gândește că cel care va avea grijă de copil este un unchi gay, care îl poate molipsi, care îl poate deforma. Nu simte acest lucru." Cuvintele, rostite cu vizibilă emoție, au fost întrerupte de un ropot de aplauze.

Votul din Senat nu s-a conturat, în mare, în funcție de partide. Deși regimul a sprijinit proiectul, au existat mulți senatori ai puterii care s-au opus, iar opțiunile individuale au fost evidente. Ședința s-a încheiat în zori. Legea căsătoriei homosexuale a fost votată cu 33 voturi pentru, 27 contra și 3 abțineri. Argentina devenea prima țară latinoamericană în care căsătoria între persoane de același sex devenea legală. Regimul nu și-a ascuns satisfacția. Biserica nu a făcut nici o declarație. Agenția Informativă Catolică Argentiniană titra: „Senatul a transformat în lege pseudocăsătoria homosexuală".

Legea prevede că beneficiile legate de pensie, de asigurarea socială și orice drepturi și obligații ale cuplurilor

heterosexuale se vor aplica și celor homosexuale. Acestea vor putea adopta și vor avea dreptul la fertilizare in vitro. Folosirea numelui de familie al unuia dintre parteneri precedat de particula „*de*“ va fi opțională.

Sensibilă la noțiunea de drepturi ale omului, societatea argentiniană începea să asimileze o realitate normală pentru unii, scandaloasă pentru alții, pe fundalul unei frenezii de căsătorii homosexuale oficiate în prima săptămână de la promulgare. Faptul că, în unele provincii, au existat judecători care au refuzat să oficializeze aceste alianțe a continuat, latent, tensiunea din timpul dezbaterii.

Filozoful Gabriel Zanotti, cu care am discutat despre subiect, observa atât incoerența susținătorilor legii, cât și pe cea a opozanților ei. Într-un articol publicat pe blogul personal, pe care mi-a sugerat să-l citesc, scria: „Liberalilor clasici, care susțineți «căsătoria homosexuală», nu este oare incoerent să cereți ca statul să dicteze în această chestiune? Și voi, credincioșilor, ce are a face statul cu credința noastră? Ce are a face coerciția cu actul de credință?“

Parisul Sudului

Dumnezeu se află peste tot, dar lucrează doar în Buenos Aires.
Proverb argentinian

2010 a fost, în Argentina, Anul Bicentenarului. Pe 25 mai 1810, ca urmare a unei revoluții considerate a fi începutul Războiului argentinian de Independență, se celebrau înlăturarea viceregelui spaniol și crearea unei junte locale de guvernare. Stat tânăr, cu o dezvoltare rapidă, Argentina a cunoscut gloria și decăderea, dar și-a întâmpinat Bicentenarul cu frenezia patriotismului imun la eșecuri. Pregătirile au început cu luni înainte și au inclus activități culturale, proiecte educative și lansări de carte. Între 20 și 25 mai, recitaluri de rock, spectacole de tango și muzică folclorică, parade militare și parade alegorice au adunat zeci de mii de persoane pe străzile din Buenos Aires. În aerul umed al sfârșitului de toamnă, *los porteños* gustau din mâncărurile tradiționale expuse la târgurile amenajate în centru și admirau simbolurile fiecărei provincii, de la costumele de carnaval din estul țării la hainele minerilor din sudul Patagoniei. Pe 25 mai seara, o enormă videoproiecție cu efecte spectaculoase, realizată pe fațada unei clădiri din Plaza de Mayo, a recreat istoria țării, de la înființarea Viceregatului lui Río de la Plata până în ziua de azi. Pe fundalul focurilor de artificii, *los porteños* își urau la mulți ani, spunându-le copiilor

că țara lor împlinește două sute de ani. Bicentenarul a fost sărbătorit și în diaspora. Dintre evenimentele organizate de cele 90 de misiuni diplomatice ale țării, cel mai notabil a fost iluminarea Colosseumului din Roma, acoperit, prin videoproiecție, în culorile drapelului argentinian.

După terminarea festivităților, cărțile din librării au amintit, în continuare, că Argentina trăia cea mai importantă aniversare. Seminariile, conferințele și lecțiile ținute la școală au dezbătut intens problema identității locale. Jurnalistul Fernando Laborda descria astfel personalitatea națională: „Țara noastră se identifică cu directorul tehnic al echipei naționale [Maradona]: este pe cât de genială, pe atât de arogantă, pe cât de uluitoare, pe atât de contradictorie, pe cât de euforică, pe atât de depresivă și pe cât de ingenioasă, pe atât de autodistructivă."

Anul Bicentenarului a fost marcat de două evenimente neașteptate – votarea legii căsătoriei între persoane de același sex și moartea fostului președinte Nestor Kirchner. Recensământul, eveniment îndelung comentat, a cărui dată a coincis cu data morții lui Kirchner, a arătat că Argentina numără 40 de milioane de locuitori.

Sfârșitul lui 2010 și primele zile ale lui 2011 au demonstrat, din nou, că în Buenos Aires nu ai niciodată timp să te plictisești. Odată cu apropierea Crăciunului și a Anului Nou – sărbători de vară în emisfera sudică –, *los porteños* se pregăteau de vacanța tradițională pe litoral. Se confruntau însă cu o situație recurentă în ultimii ani: din cauza unor conflicte sindicale din sudul țării, în capitală nu exista aproape deloc benzină. Șoferii petreceau ore în șir la cozi de peste 200 de metri, știind că lipsa se datora unui ironic

cerc vicios – unii se grăbeau să cumpere benzină de la jumătatea lui decembrie, tocmai pentru că se așteptau să urmeze criza. (Un cunoscut mi-a relatat o întâmplare comică, petrecută cu câțiva ani în urmă. În timpul unei crize similare, fratele său aștepta la o lungă coadă la stație și, la un moment dat, vrând să avanseze, și-a dat seama că avea rezervorul gol. A coborât, a cerut o sticlă cu benzină și a început să-și alimenteze rezervorul. Șoferii care așteptau la coadă l-au înjurat, indignați.)

În Buenos Aires, din cauza folosirii în exces a aerului condiționat, curentul a început să se întrerupă zilnic în unele cartiere. Și, pentru a înrăutăți și mai mult situația, a apărut o criză de bancnote, agravată de extragerile de fonduri frecvente din această perioadă. Mulți *porteños* se întrebau, îngrijorați, cum vor putea face cumpărături și cum vor pleca pe litoral în ultimele zile ale anului.

Dacă Revelionul s-a desfășurat fără evenimente spectaculoase, pe 3 ianuarie 2011, prima zi lucrătoare, buletinele de știri se deschideau cu o veste neașteptată – avusese loc un jaf la una dintre cele mai mari bănci ale capitalei. Cel puțin 97 de persoane ale căror economii se aflau în seifuri individuale, în subsolul băncii, fuseseră păgubite. Lipseau aproximativ 15 milioane de pesos (3 750 000 de dolari). Zeci de clienți s-au adunat în fața băncii, cerând explicații și asistență. În scurt timp, s-a aflat că fuseseră sparte 143 de seifuri și s-au citit numerele acestora. Au urmat scene de disperare și haos.

În cursul primelor investigații, s-a descoperit un tunel lung de 30 de metri și, în câteva zile, s-a reconstituit scenariul jafului. În luna iulie, banda de hoți închiriase un local

aflat la câteva zeci de metri de bancă. Timp de 6 luni, hoții săpaseră tunelul pentru a ajunge sub clădirea băncii. Îl tapetaseră cu un covor și instalaseră un sistem de iluminare și unul de ventilație. Pe 31 decembrie începuse operațiunea, care a durat aproape 3 zile. Polițiștii de la comisariatul din zonă s-au deplasat la bancă de câteva ori atunci când s-a declanșat alarma antiseismică din interior, dar, neobservând nimic suspect din stradă, au plecat. În imaginile înregistrate de camerele de filmare, apăreau 3 persoane cu cagulă, forțând seifurile, cu lămpi de sudură și bormașini. Două zile mai târziu, camerele exterioare înregistrau imaginile a 6 persoane care încărcau saci într-o camionetă din fața băncii. Investigațiile au arătat că, pentru închirierea localului, hoții plătiseră în avans o chirie exorbitantă și folosiseră acte false.

O lună și jumătate mai târziu, poliția i-a arestat pe cei 6 hoți, în parte înrudiți între ei. Singura femeie din bandă era cea care închiriase localul de pe strada cu banca, folosind buletinul unei femei internate într-un spital de psihiatrie.

„Nu poți spune că e jaful secolului, pentru că a avut loc unul și mai mare acum câțiva ani", comenta o prietenă cu care urmăream știrea la televizor. În acel caz, soția unuia dintre hoți, aflând că acesta urma să fugă din țară împreună cu amanta și cu partea sa de bani, l-a denunțat. Astfel a fost arestată întreaga bandă.

Începutul lui 2011 a adus cu sine și alte evenimente surprinzătoare. La doar câteva zile de la vestea jafului, altă știre capta atenția tuturor. După 18 ani, era eliberat condiționat stomatologul Ricardo Barreda, de 75 de ani. În 1992, își ucisese, cu o pușcă de calibru 16,5, soția, soacra

și cele două fiice. La proces mărturisise: „Aș face-o din nou, pentru că trăiam într-un infern și mă scoteau din minți." Avocatul său susținuse că, „dacă nu le-ar fi ucis el, l-ar fi ucis ele", deoarece Barreda mărturisise că era umilit constant de cele patru femei. În închisoare, stomatologul a studiat dreptul și a cunoscut, prin corespondență, o femeie cu care a început o relație. De-a lungul anilor, cazul Barreda a fost evocat frecvent în cultura locală. Mai multe cântece rock, un episod dintr-un serial TV și câteva cărți i-au analizat povestea.

În ianuarie 2011, când a fost eliberat condiționat, jurnalele de știri și talk-show-urile aduceau în platou psihologi și psihiatri care analizau atât portretul lui Barreda, cât și pe cel al noii sale partenere. Sondajele de stradă înregistrau argumente împotriva eliberării condiționate, dar și opiniile celor dispuși să manifeste compasiune pentru un om care plătise pentru fapta sa. Cei mai mulți se întrebau ce fel de femeie e cea care îi stă acum alături lui Barreda, fără teama că el ar putea recidiva.

Vara lui 2011 a continuat cu tensiuni sociale, cel mai notabil fiind protestul artiștilor Operei Colón, care au susținut mai multe concerte în stradă, pentru a-și reclama drepturile salariale. În plus, aceștia au cerut guvernului să înceteze „represiunea escaladantă", ca reacție la suspendarea, tot în semn de nemulțumire, a ultimelor reprezentații din 2010. Tradiția concertelor în fața Operei Colón are deja câțiva ani și este singurul protest care nu îi aduce la capătul răbdării pe locuitorii metropolei.

Sufocat de căldura umedă a verii, Buenos Aires se scufundă, uneori, în inundații. Când furtunile îl lovesc

necruțător și îl părăsesc furtiv, orașul devine priveliștea tristă, a sărăciei și a abandonului. În cartierul Palermo, renumit pentru canalizarea proastă, oamenii avansează cu greu prin apa care le ajunge până la genunchi. Mașinile merg incert printre valuri, iar bulevardele intră, pe nedrept, în anonimat, pe măsură ce canalele îndărătnice refuză să participe la salvarea colectivă. Într-o vară din ultimii ani, câteva persoane au avut inspirația să speculeze circumstanțele, și au adus o barcă gonflabilă cu motor pentru a-i trece de pe un trotuar pe altul pe cei care nu aveau alternativă. Voiajele costau doi pesos și s-au încheiat când a apărut poliția.

Quilombo se aude prin oraș la fiecare câteva minute. La origine însemnând bordel, azi *quilombo* se traduce prin problemă, dificultate, necaz. Există parcă o voluptate în frenezia cu care un *porteño* pronunță acest cuvânt, amintind că soarta sa și a semenilor săi este să se plângă și să fie martorii necazurilor care se abat neîncetat asupra lor. Traficul este, în fiecare zi, *un quilombo*, problemele la serviciu sunt *un quilombo*, iar o dificultate oarecare este *un quilombito*. Când, cu câteva toamne în urmă, un fum insistent și înecăcios a invadat orașul, oamenii s-au confruntat, zile la rând, cu *un quilombo* misterios, până ce s-a confirmat că fumul provenea de la câmpurile incendiate de producătorii agricoli. Cei sensibili au recurs la măști sau eșarfe, gest repetat un an mai târziu, atunci când psihoza gripei A a cuprins întreaga țară.

Poluarea intensă din metropolă provoacă zâmbete ironice – la urma urmei, orașul se numește Buenos Aires, în traducere literală, „aere bune". Mașinile și autobuzele vechi străbat furios străzile, ca și cum oamenii nu ar cunoaște conceptul de bandă de circulație. Trenul care leagă

capitala de orașele din suburbie sporește poluarea, atunci când trece, albastru și zgomotos, de-a latul câte unei străzi asaltate de praf.

Deseori, vântul de ocean amenință coafurile perfecte ale femeilor. Când se unește cu ploaia, umilește eleganța orașului, aducând aura dezolării. Despre vântul detestat pentru că persistă, la intensități variate, tot anul, *los porteños* știu că prezintă măcar un avantaj – este mult mai puțin sălbatic decât cel din Patagonia.

Printre brazilienii descinși la cumpărături mai ieftine și europenii uluiți de armonia Parisului Sudului, localnicii se plimbă nonșalant, surprinși că există străini dornici să le cunoască orașul. Afișe cu fotografia lui El Che (cunoscut în restul lumii sub numele de Che Guevara) atârnă, anonim, pe pereții chioșcurilor de ziare. Alături de ele zâmbește cinematografic Evita. Acordurile de tango nu fac față muzicii tobelor de protest care-și trimit pretutindeni ecoul obraznic și seducător. Pe străzile cu macadam din bătrânul cartier San Telmo, în aristocraticul Recoleta (unde se văd, uneori, servitoare în costume clasice alb-negru), în istoricul Monserrat, cu clădirile sale madrilene, și în Puerto Madero, creat la sfârșitul anilor '90, ca o replică timidă a metropolelor nord-americane, viața *porteña* se desfășoară netulburată de haosul permanent provocat de cei care îl critică, neuitând să-l îndrăgească. Obeliscul din centru, emblemă a mândriei și a încrederii în sine cu care *los porteños* îi contaminează și pe turiști, veghează alb deasupra celui mai lat bulevard din lume, azi, ca și acum șapte decenii.

Buenos Aires – oraș decadent și decăzut, în care frumusețea impunătoare a clădirilor pariziene renovate se

îmblânzește sub atingerea modestă a caselor neîngrijite sau abandonate. Văzut prin hubloul avionului, portul estuarului Río de la Plata se arată ordonat și liniștit, așa cum nu este de fapt, asumându-și însă identitatea șarmantă a unei țări de imigranți despre care artistul Enrique Santos Discépolo spunea: „Argentina este o țară care ar trebui să plece în turneu."

Mulțumiri

Fără a putea epuiza lista celor cărora le sunt îndatorată, îi mulțumesc, în primul rând, doamnei Carmen Mușat, ale cărei generozitate și înțelegere au fost esențiale pentru apariția acestei cărți. De asemenea, le mulțumesc prietenilor mei români și argentinieni care m-au încurajat și susținut, cei din urmă contribuind de multe ori indirect (și fundamental) la scrierea acestui manual despre propria societate.

Cuprins

O societate care se contemplă 5
Spațiu, nu timp 10
Din binefacerile unei mode 13
Despre glumă 17
Despre familiaritate și puterea de a râde 20
Mituri și manii 26
Virtutea viciului 33
O invenție argentiniană 39
Despre vaci 44
Infuzia vieții 51
Sub semnul unei clase 56
O țară dezbinată 70
Secrete postume 80
Istoria din subsoluri 87
Orașul funerar 99
Rit(m)ul protestului 103
Metabolisme culturale 106
Îngrădiri îngăduite 111
Kirchnerisme 114
Harul vorbelor fără har 121
Farándula, în orașul miilor de scene 131
Împliniri incerte 136
Legea căsătoriei homosexuale 155
Parisul Sudului 161
Mulțumiri 169